LIBERTAS 84
MARTS
2024

EU og liberalisme

EU - fra samarbejde mellem stater til en stat i sig selv?
Otto Brøns-Petersen

De glemte principper
Jonas Herby

Hvorfor bliver den europæiske unions hegnspæle altid flyttet?
Mads Strange

Benjamin Constant om frihed

Antikkens frihed sammenlignet med de modernes
Benjamin Constant

Benjamin Constant om antikkens og de modernes frihed
Torben Mark Pedersen

Adam Smith Prisen til David Friedman

Motivationstale
Otto Brøns-Petersen

Boganmeldelser

Simon Emil Ammitzbøll Bille: Insider: Fire år med Løkke
Peter Kurrild-Klitgaard
Martin Ågerup: Hvad det vil sige at være borgerlig
Kåre Jansbøl
Anders Krab-Johansen: Fri os fra den værdiløse borgerlighed
Martin Kjeldsen Kragh

Den synlige hånd

Miraklet, der udeblev
Mads Bjerggaard

Tidsskriftet LIBERTAS udgives af selskabet Libertas

LIBERTAS

Tidsskriftet Libertas
ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet Libertas, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

Tidsskriftet Libertas postomdeles til medlemmer.

Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

LIBERTAS udgives med støtte fra Kulturministeriet

Offentliggjort materiale – signeret eller usigneret – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger.

For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Redaktion
Torben Mark Pedersen (ansv.)
Johan J. R. Espersen
Otto Brøns-Petersen
Simon Gardner Mogensen
Mads Bjerggaard
Hasna Eggers
Peter Kurrild-Klitgaard

Redaktionen kan kontaktes på:
torbenmarkp@hotmail.com

Indhold
Tema: Liberalisme og EU

Temaindledning 3

EU - fra samarbejde mellem stater til en stat i sig selv? 4
Otto Brøns-Petersen

De glemte principper 11
Jonas Herby

Hvorfor bliver EU's hegnspæle altid flyttet? 17
Mads Strange

Benjamin Constant om frihed

Antikkens frihed sammenlignet med de modernes 20
Benjamin Constant

Benjamin Constant om antikkens og de modernes frihed 35
Torben Mark Pedersen

Adam Smith Prisen til David Friedman

Motivationstale 50
Otto Brøns-Petersen

Boganmeldelser

Simon Emil Ammitzbøll-Bille: Insider: Fire år med Løkke 55
Peter Kurrild-Klitgaard

Martin Ågerup: Hvad det vil sige at være borgerlig 58
Kåre Jansbøl

A. Krab-Johansen: Fri os fra den værdiløse borgerlighed 61
Martin Kjeldsen Kragh

Den synlige hånd

Miraklet, der udeblev 64
Mads Bjerggaard

Temaindledning

Hvad skal man som liberal mene om EU? Det har været et bærende element i politisk liberalisme siden John Locke, at der skal sættes grænser for statsmagten for at værne om borgernes naturlige rettigheder, og for at begrænse den politiske tvang mest muligt.

Det er ikke lykkedes særlig godt på nationalt niveau, hvad de forvoksede velfærdsstater vidner om, og med EU har nationalstaterne fået en overbygning, der gradvist har overtaget en større og større del af lovgivningsmagten med gyldighed for alle EU-lande, og hvor de politiske ledere ikke står direkte til ansvar over for vælgerne.

Det var planen med dette temanummer, både at det skulle være udkommet før valget til Europaparlamentet i år. Det lykkedes desværre ikke.

Otto Brøns-Petersen analyserer spørgsmålet om flertalsafgørelser ud fra public choice teori og politisk teori, og konkluderer, at hvis det bliver lettere at træffe beslutninger med flere flertalsbeslutninger, vil EU bevæge sig i retning af en mere central statsdannelse, hvor der i højere grad vil blive omfordelt fra høj- til lavindkomstlande, og hvor kvaliteten af de politiske beslutninger på fællesskabsniveau vil falde.

Jonas Herby advarer imod den tendens, der allerede er tydelig, til at "glemme" de to vigtige principper: nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet, når det er bekvemt. At beslutninger ikke træffes på lavest mulige niveau, kendes også fra nationalstaterne, og problemet er de incitamenter, som politikere og bureaukrater har til at forfølge deres egeninteresser om magt og stemmemaksimering.

Hvis ikke spillereglerne ændres, så bliver det umuligt at ændre systemet, men de politikere og bureaukrater, der i givet fald skulle ændre spillereglerne, har intet incitament til at gøre det.

Med et udtryk fra militæret skriver **Mads Strange** om "mission creep", at EU hele tiden udvider deres egen magt og kompetencer, og at regler og principper gradbøjes og negligeres, når det er opportunt.

Benjamin Constant om frihed er det andet tema i dette nummer. Den schweizisk-franske **Benjamin Constant** holdt i 1819 en nu berømt tale, hvori han sammenligner antikkens frihed, der består i kollektiv og direkte udøvelse af den suveræne magt, med de modernes frihed, der består i individuel frihed. Constants tale er blevet en klassiker i debatten om frihedsbegreber. *LIBERTAS* bringer en oversættelse.

Idéhistorisk var Constants tale en vigtig tale, der ofte er blevet citeret, men den kan kræve lidt forklaring, og i en længere kommentar sætter **Torben Mark Pedersen** Constants tale ind i en historisk og idéhistorisk kontekst.

Adam Smith Prisen blev i år uddelt til **David Friedman** på baggrund af hans omfattende liberale forfatterskab. Især bogen *The Machinery of Freedom* har været en væsentlig inspirationskilde for mange af Libertas' stiftere. Vi bringer **Otto Brøns-Petersens** motivationstale samt en række billeder fra David Friedmans besøg i København og Adam Smith Middagen.

Boganmeldelser: Der bringes anmeldelser af tre politiske bøger. Den første er Simon Emil Ammitzbøll-Billes bog *Insider. Fire år med Løkke*, der anmeldes af **Peter Kurrild-Klitgaard**. Martin Ågerups bog *Hvad det vil sige at være borgerlig. Et opgør med velfærdssocialismen* anmeldes af **Kåre Jansbøl**, og Anders Krab-Johansens bog *Fri os fra den værdiløse borgerlighed* anmeldes af **Martin Kjeldsen Kragh**.

Den synlige hånd handler om SVM-regeringen, der på ingen måde har levet op til, og er skrevet af **Mads Bjerggaard**.

God læselyst

På redaktionens vegne
Torben Mark Pedersen

EU - fra samarbejde mellem stater til en stat i sig selv?

Otto Brøns-Petersen

Den europæiske union fungerer i bemærkelsesværdig grad som et samarbejde mellem stater og ikke som en statsdannelse i sig selv. Det hænger sammen med konstitutionelle bremser på at gennemtvinge simple majoritetsafgørelser, herunder enstemmighedskrav på vigtige politiske områder. Hvis det bliver "lettere at træffe beslutninger", tilsiger veletableret public choice-teori, at EU vil bevæge sig i retning af en mere central statsdannelse, at der i langt højere grad vil blive omfordelt fra høj- til lavindkomstlande – og navnlig fra de lavere indkomster i højindkomstlandene, og at kvaliteten af de politiske beslutninger på fællesskabsniveau vil falde.

EU er en union af selvstændige stater – i modsætning til føderale stater, som USA, Tyskland og Rusland, eller til kommunernes rolle i forhold til den danske stat. Den har ikke en klassisk pyramidestruktur, bortset fra hvor landene har afgivet suverænitet gennem traktater. Hvor det er tvivlsomt, om amerikanske, tyske eller russiske delstater ville have mulighed for at udtræde af den føderale struktur, viser Storbritanniens udtræden af EU, at EU-medlemmerne fortsat har denne mulighed.

I EU's politiske myndigheder spiller nationalstaterne en væsentlig rolle. Den politiske tyngde ligger i Rådet, hvor regeringscheferne er repræsenteret. Medlemslandene har betydelig indflydelse på at vælge Kommissionen, hvortil alle lande udpeger en kommissær. Kun Parlamentet er direkte valgt uden om de nationale parlamenter og regeringer, og dets rolle er forholdsvis beskeden sammenlignet med parlamenterne i de føderale stater.

EU's budget er ganske beskedent sammenholdt med føderale stater. Det svarer til godt 1 pct. af EU's BNP, hvilket kan sammenholdes med knap 23 pct. i USA. Indtægterne opkræves stort set alle af medlemslandene og indbetales som bidrag til EU. Unionen har relativt få egne indtægter og opkræver ikke skatter.

Beslutningerne i EU træffes kun i begrænset omfang ved almindeligt flertal, bortset fra i Parlamentet. I Rådet er det mest almindelige kvalificeret flertalskrav, hvilket vil sige 55 pct. af landene, der repræsenterer mindst 65 pct. af EU's befolkning. Det gælder beslutninger på områder som det indre marked, miljøpolitik, forbrugerbeskyttelse, transport, energi og justits- og indre anliggender. På helt centrale områder gælder enstemmighedskrav: Udenrigs- og sikkerhedspolitik, skattepolitik, optagelse af nye medlemmer, traktatændringer, EU's institutioner. På en række mindre vigtige områder kan der træffes kvalificeret flertalsbeslutninger, ellers kræves enstemmighed: Socialpolitik, landbrug og fiskeri samt – ikke uvæsentligt – EU's budget.

Beslutningskravene er konstant genstand for kritik, fordi de kan gøre det vanskeligere at træffe beslutninger. Især Ungarns regeringschef, Victor Orban, har udnyttet truslen om veto til at trænere beslutninger eller presse nationale fordele igennem. Efter Putins invasion i Ukraine har der været ønske om at styrke beslutningskraften på især det sikkerheds- og

udenrigspolitiske område.

Det kan synes at tale for, at flere beslutninger træffes ved almindeligt flertal – og det er der da også flere, som taler for.

En nærmere analyse vil imidlertid vise tre centrale konklusioner. For det første er det slet ikke sikkert, at almindeligt flertal vil gøre det lettere at træffe beslutninger. For det andet vil lavere flertalskrav sænke kvaliteten af de beslutninger, der bliver truffet. For det tredje vil udbredt anvendelse af almindeligt flertal ændre EU's grundlæggende karakter til en centraliseret, føderal stat med omfordeling mellem landene – sandsynligvis fra velhavende til mindre velhavende lande. EU vil komme til at ligne medlemsstaterne og føderale stater mere, mens medlemslandene vil komme til at minde mere om delstater. Det vil her blive diskuteret med udgangspunkt i ganske veletablerede og gammelkendte resultater fra public choice-teori og politisk teori.

Enstemmighedsreglen er ideel

Wicksell (1896) indså den formelle lighed mellem en markedsligevægt og en politisk beslutning ved enstemmighed. I begge tilfælde sikrer den reelle individuelle vetoret, at der ikke bliver gennemført transaktioner eller beslutninger, som stiller nogen værre. Markedstransaktioner medfører Paretoforbedringer. Enstemmighedsbeslutninger i politik stiller alle bedre, eller i det mindste ikke nogen værre. Idealet for politiske beslutninger bør derfor ifølge Wicksell være enstemmighed og ikke majoritetsbeslutninger. Majoritetsbeslutninger forhindrer ikke, at nogen bliver tabere. De sikrer end ikke, at vinderne vinder mere end taberne taber – og lever dermed ikke op til blot et utilitaristisk kriterium.

Majoritetsbeslutninger har – modsat enstemmighedsbeslutninger – ikke nogen iboende attraktive etiske egenskaber.

Men der er betydelige forskelle på markedstransaktioner og politiske enstemmighedsbeslutninger, når det gælder strategiske incitamenter til at kapre beslutningsprocessen og nedlægge veto imod en ellers gensidig fordelagtig transaktion. På et fuldkomment konkurrencemarked er der ingen incitamenter til at anvende vetoretten. Der er en given markedspris, som man kan handle til eller lade være, afhængigt af om prisen er værd at handle til.

I bilaterale handler uden fuldkommen konkurrence, f.eks. en hestehandel på en markedsplads, kan sælgeren fristes til at nægte at sælge til en pris, som ellers ville stille vedkommende bedre, hvis der er udsigt til at opnå en endnu bedre pris. Det samme gælder med omvendt fortegn for køberen. Resultatet af, at en af parterne anvender vetoretten strategisk på denne måde, kan være, at forhandlingen bryder sammen, og at handlen ikke bliver til noget, eller at der går tid og andre ressourcer tabt på at købslå. Men rækkevidden af vetoet er kun en enkel, bilateral transaktion. Har sælgeren monopol eller køberen monopson, kan rækkevidden blive lidt større. Det er velkendt, at en ellers gensidigt fordelagtig marginal omsætning kan falde bort i så fald, men rækkevidden af denne form for strategisk veto er stadig begrænset til en del af omsætningen af et enkelt produkt.

Ved politiske beslutninger kan et veto derimod få enorm rækkevidde. Hvis det drejer sig om at finde enighed, er det ofte nødvendigt at pakke mange emner sammen i én pakke. Ultimativt kan alle beslutninger dermed blive suget ind i vetoet. Problemet med strategisk veto-spil – såkaldte "hold-outs", som prøver at kapre mest muligt af den fælles gevinst ved en kollektiv beslutning – er altså markant større i politik end på markedet.

Buchanan and Tullock (1962) påpegede, at der kan være et "trade-off" mellem omkostningerne ved at nå til enighed og omkostningen ved at risikere at havne i et mindretal i en politisk beslutning. Ved enstemmighed er der ingen risiko for at havne i et mindretal – det sikrer vetoretten – men til gengæld kan der være store omkostninger ved at nå til enighed på grund af strategisk vetospil. Hvis flertalskravet lempes i forhold til enstemmighed, falder omkostningerne ved enighed, men til gengæld stiger de ved risiko for at havne i mindretal. Det fik Buchanan og Tullock til at foreslå, at der ved fastlæggelsen af konstitutionelle regler for post-konstitutionelle politiske beslutninger bliver fastlagt et flertalskrav, som *minimerer summen af de forventede omkostninger* ved henholdsvis risikoen for mindretal og ved at

forhandle en løsning på plads.

Som alternativ til enstemmighed pegede de desuden på andre begrænsninger på, hvad en simpel majoritet kan beslutte. Et system med flere myndigheder – f.eks. et første- og et andetkammer – mindretalsbeskyttende rettigheder, decentralisering med reel mulighed for at flytte til andre jurisdiktioner og lignende vil også kunne sænke risikoen for at blive udnyttet af flertallet. Af samme grund kan det være mere oplagt for små enheder med relativt homogene befolkninger at undvære andre checks-and-balances, mens de er tilsvarende mere oplagte for store enheder med magt over store områder og meget heterogene befolkninger.

Der er altså gode teoretiske grunde til, at det bør være vanskeligt at træffe beslutninger i EU – og i vigtige beslutninger umuligt at dominere et mindretal, uanset at det kan sænke beslutningsdygtigheden.

Hvis beslutningsdygtighed var det eneste kriterium, ville diktatur være den oplagte løsning, men det ville også kunne føre til beslutninger af meget dårlig kvalitet, hvis ingen kunne værge sig imod dem.

Er det lettere at nå til enighed ved majoritetsregel?

Argumentet om, at omkostningerne ved enighed falder ved mindre majoritetskrav, er dog ikke ubetinget rigtigt. Som Riker (1980) påpegede, vil flertalskonstellationer have en tendens til at være ustabile. I værste fald kan majoriteten være cyklisk, så en hvilken som helst tænkelig flertalskonstellation kan slås af mindst én anden (som igen kan slås af mindst én …. og så fremdeles).

Det er let at anskueliggøre en cyklisk proces. Antag tre vælgere (eller vælgergrupper) i alt. Lad det være muligt for et flertal (af to vælgere, A og B) at pålægge den tredje, C, en skat på 50. Den kan A og B dele med 25 til hver. Men C kan tilbyde A at få en andel på f.eks. 35, hvis A i stedet danner koalition med C og beskatter B med 50. Men nu kan B tilbyde C at danne en koalition med f.eks. 25-25 split. Og så fremdeles. Det vil altid være muligt at danne en ny koalition, som stiller to vælgere bedre, hvis det drejer sig om at omfordele til koalitionen fra vælgere udenfor. Riker (1982) påpegede desuden, at uanset hvad flertalsbeslutningen formelt drejer sig om, kan den altid anvendes til også at splitte regningen til koalitionens fordel. Og dermed er der altid en fordelingsdimension ved enhver flertalsafgørelse. Altså vil problemet med cykliske majoriteter gennemsyre alle slags politiske beslutninger, som træffes med flertal. Ligesom hold-outs har et incitament til at kapre beslutningsprocessen ved enstemmighed, har vælgerne ved flertalsafgørelser et incitament til at ændre fordelingen til deres fordel. Det er grundlæggende samme problemstilling.

Muligheden for at majorisere sig i gennem kan også gøre beslutningsprocessen mere sårbar over for lobbyisme, fordi transaktionsomkostningerne ved at organisere en koalition bag interessegruppens interesser er mindre, jo mindre koalitionen behøver at være for at vinde. I princippet er lobbyisme virkningsløs under enstemmighed, medmindre der lobbyes for en løsning, som er til fordel for alle. Mere lobbyaktivitet under almindeligt flertal kan være med til at drive cykliske majoriteter.

Det kan dog være nemmere at bryde en stilstand ved majoritets- end ved enstemmighedsafgørelser, hvis en af parterne har magt til at sætte agendaen - f.eks. sætte et bestemt forslag til afstemning. Ved flertalskrav vil forslaget blive vedtaget, mens det stadig vil falde under enstemmighed, hvis en hold-out nedlægger veto.

Der kan altså være en vis begrundelse for Buchanan og Tullocks antagelse om, at beslutningsomkostningerne aftager med majoritetskravet, selv om også cykliske majoriteter kan udgøre et problem. Men muligheden for at træffe beslutninger med mindre end enstemmighed kommer med betydelige omkostninger, som vi nu skal se nærmere på.

Ikke-enstemmighed fører til dårligere beslutninger

Det er således ganske givet, at flertalsafgørelser vil kunne føre til dårligere politik, det vil sige politiske løsninger, som ikke er efficiente, og som kan medføre en samlet samfundsøkonomisk forværring. Ved enstemmighed er det som sagt nødvendigt, at et forslag indebærer en samlet samfundsøkonomisk gevinst. Ellers vil ikke alle kunne stilles bedre, og taberne vil nedlægge veto.

Det er igen muligt at illustrere pointen med et enkelt eksempel. Antag f.eks. at tre vælgere skal beslutte sig for et projekt, som giver to af dem en gevinst på 10, men koster den sidste 30. Projektet vil kunne vedtages, uanset at der er en nettotab på 10. Det er også muligt, at et projekt, som giver den ene vælger en gevinst på 30, men koster hver af de to andre 10 hver, forkastes, til trods for en samlet nettogevinst på 10. Mere generelt vil det gælde, at et flertal vil gennemføre projekter lige til det punkt, hvor deres andel af gevinsten svarer til deres andel af omkostningerne. Det vil kun helt tilfældigt være opfyldt, at gevinst- og omkostningsandelen er den samme; tværtimod vil flertallet have et incitament til at finde projekter, som i særlig grad begunstiger flertallet selv, og finansieringskilder, som i særlig grad belaster mindretallet. Det vil i mange tilfælde føre til, at de offentlige udgifter bliver større end efficient, men det modsatte kan også opstå (se Brøns-Petersen (2018) for en nærmere diskussion).

I nogle tilfælde vil der være en bestemmende marginalvælger, som er i stand til at bemægtige sig en væsentlig del af flertallets gevinst, men det er ikke nødvendigvis tilfældet. I rene omfordelingsspil er der f.eks. ikke en medianvælger.

Ved enstemmighed vil det ikke være muligt at få noget projekt igennem, med mindre alle vinder. Det behøver ikke at gælde for hvert enkelt projekt, men der skal i så fald findes en pakke af projekter, hvor det er tilfældet. I det mindste må pakken ikke stille nogen værre - ellers vil taberne nedlægge veto.

Det er let at se, at flertalsafgørelser indebærer et eksternalitetsproblem. Beslutningerne kan påvirke mindretallet både positivt og negativt. Positivt i kraft af positive virkninger af udgiften og negativt i kraft af mindretallets omkostninger. Begge dele er et problem, fordi både den positive og negative eksternalitet ikke påvirker flertallets beslutning.

Det er eksternaliteten, der indebærer, at der kan træffes samfundsøkonomisk dårlige beslutninger. Fordi der ikke er nogen minoritet ved enstemmighed, eksisterer denne eksternalitet ikke, og alle løsninger må give en samlet gevinst for at bære igennem.

Sidebetalinger ved enstemmighed, men næppe ved majoritetsafgørelser

Umiddelbart vil visse efficiente projekter heller ikke blive vedtaget under enstemmighed. Det gælder f.eks. eksemplet ovenfor, hvor en vælger vinder 30, mens to vælgere taber hver 10.

Men hvis der er adgang til sidebetalinger, vil det ændre sig, så løsningen også bliver efficient. Sidebetalinger vil sige, at man kompenserer de vælgere, som ellers ikke ville få et overskud. Antag f.eks. i det just nævnte eksempel, at vælgeren med en umiddelbar gevinst på 30 tilbyder at betale 12 til hver af de to andre vælgere. De vil i så fald vinde 2 (12-10), mens den tredje vælger vil vinde 6 (30-12-12).

I princippet kunne man også løse problemet med underskudsgivende projekter under almindelig flertalsregel ved hjælp af sidebetalinger. I eksemplet hvor to vælgere vil gennemføre en beslutning, som giver dem hver en gevinst på 10, men den tredje vælger et tab på 30, kunne sidebetalinger hindre den inefficiente beslutning. Mindretalsvælgere kunne tilbyde de to flertalsvælgere hver 12. De ville i så fald få en gevinst på 2x12 ved at undlade projektet, frem for de 2x10 ved at det gennemføres, mens mindretalsvælgeren kun ville tabe 24 frem for 30.

Det vil mere generelt gælde, at ved ethvert inefficient projekt eller enhver inefficient projektskala vil det altid være muligt for mindretallet at "bestikke" flertallet til at lade være. Sidebetalinger er i teorien en universal løsning.

Det er dog langt mindre sandsynligt, at der vil blive anvendt sidebetalinger under majoritetsreglen. Sidebetalinger indfører vilkårlige betalinger fra og til hver enkelt vælger. Det er ikke noget problem, hvis de har vetoret, men kan være yderst risikabelt uden vetoret, hvor flertallet i princippet kan belægge mindretallet ubegrænsede byrder og dermed kunne opnå ubegrænsede sidebetalinger fra den tabende side. Denne risiko vil tale for, at vælgerne indretter sig med konstitutionelle regler, som begrænser adgangen til arbitrære betalinger og i stedet indfører generelle skatteregler, alle skal underkaste sig.

Det er velkendt, at der ikke finder den slags sidebetalinger sted i demokratiske systemer i

noget videre omfang. Der kan ikke observeres et "politisk Coase-teorem", Acemoglu (2003).

Majoritetsregel vil medføre tvungen omfordeling

Mens enstemmighed med adgang til sidebetalinger vil medføre frivillig omfordeling, vil majoritetsreglen med sikkerhed medføre ufrivillig omfordeling, som påpeget ikke mindst af Riker (1982). Det følger af, at der er en minoritet, hvis præferencer ikke tæller ved beslutningen. Tilsvarende vil flertallets gevinst vokse, desto mere mindretallet taber. Uanset at den politiske beslutning ikke vedrører et fordelingspolitisk spørgsmål i sig selv, vil flertallets gevinst kunne øges ved at koble en omfordelingsdimension til spørgsmålet. Drejer det sig f.eks. om at dimensionere et kollektivt gode, vil fordelingen af betalingen give anledning til fordelingsspørgsmål. Det kan også dreje sig om at vælge de kollektive goder, som spiller den største rolle for flertallet og mindste for mindretallet, eller om at bruge mindre på det kollektive gode til fordel for et privat gode, som begunstiger især flertallet.

Antag f.eks. et simpelt eksempel, hvor 11 beslutningstagere skal dele 100 kr. Gevinsten for den vindende koalition afhænger af dens størrelse. Hvis alle deltager i koalitionen, vil den gennemsnitlige gevinst per deltager være 9 kr. Reduceres koalitionen til 10 personer (og der opstår et mindretal på én), vil den gennemsnitlige gevinst stige til 10 kr. Den mindst mulige vindende koalition er på seks medlemmer, som samtidig maksimerer den gennemsnitlige gevinst - på knap 17 kr. (en koalition på fem medlemmer kan derimod ikke vinde og vil opnå nul i gennemsnit). I en spilteoretisk opsætning er større koalitioner domineret af mindre, ned til den minimalt vindende.

Det er ikke noget tilfælde, at alle politiske systemer, som baserer sig på almindeligt flertal, indebærer omfordeling. Der omfordeles i alle demokratiske lande. I alle føderale systemer omfordeles mellem delstaterne, ligesom der i øvrigt omfordeles mellem de danske kommuner.

Der er også en vis omfordeling inden for EU, men med et begrænset budget, checks-and-balances og brug af kvalificerede flertalsregler - herunder enstemmighed om budgettet - er omfanget foreløbig behersket.

Omfordelingen vil sandsynligvis gå fra høje til lave indkomster

Problemet med cykliske majoriteter betyder, at det ikke på forhånd kan udpeges, hvem den vindende koalition vil blive. Cyklen opstår, fordi der altid er en potentiel gevinst for resten af en koalition ved at udskifte et vilkårligt medlem med et ikke-koalitionsmedlem. Det er altså mindre teoretisk sikkert, i hvilken retning omfordelingen vil bevæge sig, end at der vil forekomme omfordeling.

Der er imidlertid ganske gode holdepunkter for, at omfordelingen vil gå fra højere til lavere indkomster, som påpeget af bl.a. de Jasay (2008). Hvis flertalskoalitionen kan omfordele *ubegrænset* fra minoriteten, vil en minoritet bestående af de mest velhavende give flertallet den potentielt største gevinst. Så selv om et demokrati i princippet kunne resultere i omfordeling fra lave til høje indkomster, er det slående, at fordelingen systematisk går i den modsatte retning i faktisk forekommende demokratier. I samtlige OECD-lande er indkomsterne efter skat og overførsler mere lige fordelt end markedsindkomsterne før omfordeling, OECD (2024).

Det potentielle problem med cykliske majoriteter kan desuden medføre, at beslutningstagerne forsøger at danne mere permanente koalitioner. Det afhænger af, hvordan koalitionsdeltagerne vægter risikoen for at havne i mindretallet over for den potentielle gevinst ved at udskifte et af de andre koalitionsmedlemmer. Vægter de risikoen højt nok, kan det føre til, at koalitionen bliver mere fasttømret end en enkelt afstemning, og der vil være færre problemer med cykliske majoriteter i praksis. Til gengæld kan det forstærke tendensen til, at fordelingen går fra høje til lave indkomster, hvis en koalition af lave indkomster i udgangspunktet er mest naturlig. De høje indkomster vil få sværere ved at bryde en permanent koalitionsdannelse, selv hvor umiddelbare opportunistiske interesser kunne tilsige at inddrage dem i en midlertidig koalition.

Men lave indkomster i rige lande kan blive ramt mest af omfordeling i EU

Teorien tilsiger altså, at der med væsentlig sandsynlighed dannes en mere eller mindre permanent fordelingspolitisk koalition inden for hvert land - og inden for enhver politisk underenhed med adgang til fordelingspolitiske redskaber. Hvis den er ultimativt succesfuld, vil den skærpe fordelingspolitikken indtil det punkt, hvor yderligere beskatning af de høje indkomster i mindretallet ikke kaster mere provenu af sig. Det er også kendt som toppen af Laffer-kurven.

Igen peger den foreliggende empiri i grove træk i den retning. Lundberg (2017) finder f.eks., at en tredjedel af 27 OECD-lande havde topskatter med selvfinansieringsgrader over 80 pct. (100 pct. er toppen af Laffer-kurven). Givet usikkerheden tyder det på, at de fordelingspolitiske buer er spændt tæt på så hårdt som muligt.

Men hvis fordelingspolitikken internt allerede er spændt til tæt på det yderste, vil det også sige, at en yderligere omfordeling *mellem* landene primært vil gå fra flertalskoalitionen af lavere indkomster i højindkomstlandene til de tilsvarende koalitioner i lavindkomstlandene. Det vil altså primært være den laveste halvdel af indkomsterne i højindkomstlande, som vil blive ramt af øget omfordeling mellem EU-landene.

Det hænger grundlæggende sammen med, at lavindkomsterne i de rigere lande har en højere placering i indkomstfordelingen i hele EU end nationalt. Medianindkomsten i EU er f.eks. kun 57 pct. af medianindkomsten i Danmark. En del af den danske indkomstfordeling vil så skifte fra at være under medianindkomsten nationalt til at være over den fælles median i EU.

Derfor bør modstanden mod flere flertalsafgørelser med tiden forventes at komme fra dem, som er mest optaget af national fordelingspolitik herhjemme. Det kan lyde paradoksalt, men er faktisk en helt naturlig konsekvens af deres interessevaretagelse. Derimod vil de højere indkomster måske tage det med mere stoisk ro, hvis de allerede er ramt af en fordelingspolitik, som flirter med toppen af Laffer-kurven.

Industripolitik og statsstøtte kan modificere billedet

Det kan dog ikke udelukkes, at der også kan dannes koalitioner på tværs af den traditionelle indkomstfordeling. Statsstøtte til udvalgte erhverv kan begunstige sådanne særinteresser, som måske i højere grad er defineret af nationale forskelle, betinget bl.a. af landenes erhvervsstruktur. Erhvervsstøtte kan afhængig af udformningen både begunstige lønmodtagere, virksomhedsejere og forbrugere i de pågældende erhverv - på bekostning af andre erhverv. Ligesom ved almindelig fordelingspolitik vil konsekvensen også af "corporate welfare" være et nettotab for det samlede samfund.

Der er netop nu stærke strømninger i EU, som arbejder for øget statsstøtte, selv om EU traditionelt har haft til formål at begrænse omfanget af konkurrerende statsstøtte. Det har både karakter af åben statsstøtte og mere skjulte former som regulering, protektionisme og industripolitik. En del af bl.a. EU-kommissionens motiv for at fremføre en sådan dagsorden kan være et forsøg på at "købe" opbakning til større politisk centralisering hos etablerede interesser i de mere velstående og traditionelt mere skeptiske lande. Fokus er derfor i meget høj grad på "grønne" projekter - dvs. industrier som især er fremherskende i disse lande - ligesom der formentlig er en formodning om, at vælgerne her i højere grad lader sig motivere af grøn retorik.

Selv om det måtte vise sig muligt at begunstige de udvalgte interesser, er det dog i høj grad spørgsmålet, om de også vil være i stand til at dominere i den fremtidige koalitionsdannelse under lempede flertalskrav i EU. Det skal erindres, at politikken i øjeblikket søges udformet under *gældende* institutionelle beslutningsstrukturer. Hvis den bliver brugt som løftestang for nye strukturer eller et større budget, vil det være dem, der afgør den fremtidige omfordeling via industripolitik, statsstøtte og protektionisme.

Et EU med større budget end i dag og endda adgang til at opkræve skatter ville formentlig også medføre en betydelig styrkelse af bureaukratiets magt og evne til at varetage egeninteresser. Det behøver heller ikke umiddelbart at begunstige lavindkomster. Der har dog været

en tendens i Danmark til dannelsen af en såkaldt "velfærdskoalition" mellem fordelingspolitiske interesser og "producentinteresserne" i den offentlige sektor, dvs. de offentligt ansatte. Det kan der være gode grunde til, hvis de hver især sidder på hver deres magtfaktor, nemlig muligheden for at danne en gevinstgivende koalition og et informationsmonopol.

Konsekvenserne af "større beslutningskraft"

EU er gennemgående ikke elsket af sine borgere, og manglen på "beslutningskraft" virker ofte frustrerende. Men af præcis den grund, den systemiske træghed, kan EU være betydeligt bedre end de fleste tænkelige alternativer, fordi de ville føre til en meget ringere union. Som en konkret advarsel kan man blot se på de gældsproblemer, den omfordeling, de økonomiske problemer og den centralisering, det har ført med sig, at de konstitutionelle regler for eurosamarbejdet er blevet kørt over, Brøns-Petersen (2023).

Hvad vil altså blive konsekvensen af lavere barrierer for at træffe flertalsbeslutninger i EU?

Samlet kan det ikke afvises, at lempede flertalskrav i EU - herunder afskaffelsen af enstemmighedskravet på centrale områder - vil resultere i "større beslutningskraft", selv om det på grund af problemet med cykliske majoriteter slet ikke er givet. Men det vil med sikkerhed føre til betydelig mere omfordeling på tværs af landene i EU, og med stor sandsynlighed vil omfordelingen gå fra lande med høj til lande med lavere indkomst, men primært ske på bekostning af de lavere indkomster inden for de rigeste lande. Dette omfordelingsmønster vil især resultere i mindre omfordeling til de lavere indkomster i højindkomstlandene, mens de høje indkomster i disse lande allerede i høj grad betaler, hvad kan formås at få til. Yderligere beskatning vil støde ind i Lafferkurve-problemer.

Flertalsafgørelser vil velkendt føre til mindre efficiente løsninger, det vil kort sagt sige politik af dårligere kvalitet. Det er en uundgåelig pris for at gøre det lettere at træffe beslutninger, som det betalende mindretal får vanskeligere ved at værge sig imod.

Litteratur

Acemoglu, Daron (2003): "Why Not a Political Coase Theorem? Social Conflict, Commitment, and Politics". *Journal of Comparative Economics* 31 (4): 620–52.

Brøns-Petersen, Otto (2018): *James M. Buchanan*. Statskundskabens klassikere. København.

Brøns-Petersen, Otto (2023): "Gældskrisen i EU er en trussel mod dansk finanspolitisk holdbarhed og selvstændighed", marts. https://cepos.dk/artikler/gaeldskrisen-i-eu-er-en-trussel-mod-dansk-finanspolitisk-holdbarhed-og-selvstaendighed.

Buchanan, James M., og Gordon Tullock (1962): *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy. Volume 3.* Indianapolis: Liberty Fund.

De Jasay, Anthony (2008): *Social contract, free ride: a study of the public-goods problem. Indianapolis* Indianpolis, Liberty Fund.

Lundberg, Jacob (2017): "The Laffer Curve for High Incomes". *LIS Working Papers*.

OECD (2024): "Gini for market income and disposable income". https://shorturl.at/lejCN

Riker, William H. (1980): "Implications from the Disequilibrium of Majority Rule for the Study of Institutions". *American Political Science Review* 74 (2): 432–46.

Riker, William H. (1982): *Liberalism against Populism: A Confrontation between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*. Prospect Heights, Ill: Waveland Pr.

Wicksell, K. (1896): *Finanztheoretische Untersuchungen: nebst Darstellung und Kritik des Steuerwesens Schwedens*. G. Fischer.

De glemte principper

Jonas Herby*

Ligesom to øl en formiddag ikke gør en person til alkoholiker, gør forbud mod plastiksugerør og krav om fastgjorte skruelåg på mælken ikke EU til et reguleringsmonster. Men kan (og bør) vi slippe den nagende tvivl om, at vi kun ser toppen af isbjerget…?

Det indre marked har tilladt handel og en mobil arbejdsstyrke i et omfang, tidligere generationer kun har kunnet drømme om. Og EU's kvotesystem for handel med CO_2-kvoter har bidraget til at reducere omkostningerne ved CO_2-reduktionerne betragteligt. Med andre ord har EU været en solid gevinst på de områder, EU fra starten var tiltænkt at håndtere.

Men træerne vokser ikke ind i himmelen. Vi rammes løbende af EU-regulering, der er alt for bureaukratisk. Kravet om at stort set alle danske lønmodtagere fremover skal registrere deres arbejdstid som følge af en dom på baggrund af Arbejdsmarkedsdirektivet, der årligt forventes at koste erhvervslivet 1-2½ mia. kr. i bureaukratiske byrder, er et af de seneste eksempler.

Som EU-borger er det svært at ikke at sidde med en vis bekymring for, at omkostningerne ved de mange regler, der udspringer fra EU, før eller siden vil overstige gevinsterne ved det indre marked mv.

De vigtige principper

En af grundene til, at man kan være lidt bekymret for udviklingen i EU, er det, der forekommer som en vigende respekt for nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet. Begge principper er fundamentale elementer i EU's retlige ramme og fungerer i princippet som retningslinjer for at sikre, at EU's institutioner ikke udøver mere magt end nødvendigt og respekterer medlemsstaternes suverænitet.

Både nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet er fastsat i artikel 5 i traktaten om Den Europæiske Union, som omhandler hvordan beføjelser skal udøves inden for EU[1], og begge principper er centrale for enhver velfungerende central magt, hvad enten den er national eller overnational.

Nærhedsprincippet (også kaldet subsidiaritetsprincippet), at EU kun må handle, når det er bedre at gennemføre lovgivning på EU-plan end på nationalt, regionalt eller lokalt plan. Princippet skal altså sikre, at medlemslandene kan fastsætte egne regler på de områder, hvor lokale forhold er afgørende. Det kan både være i forhold til konkrete forhold, men også i forhold til fx befolkningens præferencer. Nærhedsprincippet betyder, at "EU kun skal træde til som lovgiver, hvis det bagvedliggende samfundsproblem ikke kan løses lokalt, regionalt eller nationalt. EU er principielt en slags 'sidste udvej', der er reserveret til de problemstillinger, der går på tværs af grænser", som Morten Jarlbæk Pedersen skriver i sin nye bog, *Vejen til et borgerligt Europa*, Pedersen (2024).

En streng overholdelse af nærhedsprincippet vil derfor lade det være op til medlemslandene at regulere miljøforhold relateret til indre vandløb og farvande, da lokale omstændighe-

1 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/?uri=celex%3A12016M005

* Jonas Herby er cand. polit. og specialkonsulent i CEPOS.

der kan have betydning for de miljømæssige konsekvenser af forurening, og for hvordan de miljømæssige konsekvenser prioriteres af lokalbefolkningen. Af disse grunde skal reglerne for fx forurening af vandløb kunne være forskellige i Danmark, hvor vi har mange sårbare indre farvande og relativt høj betalingsvillighed for rent miljø, og Portugal, med relativt få indre farvande og lavere betalingsvillighed. Nærhedsprincippet betyder, at Limfjorden bør være et rent dansk anliggende, mens Østersøen er et fælles anliggende mellem Østersølandene, evt. faciliteret af EU.

Proportionalitetsprincippet skal sikre, at EU-foranstaltninger er egnede til – og nødvendige for – at nå det ønskede mål og ikke pålægger den enkelte en byrde, der er urimeligt stor i forhold til det mål, der skal nås. Det indebærer, at politikerne ikke bør gribe mere ind i borgernes frihed, end hvad der er nødvendigt for at opnå det ønskede mål. Og indgrebet skal stå i et rimeligt forhold til det, der ønskes opnået, og det skal være veldokumenteret, at indgrebet overhovedet kan forventes at føre til det ønskede mål.

En streng overholdelse af proportionalitetsprincippet vil bl.a. betyde, at specifikke klimatiltag som fx krav om energieffektivitet erstattes af en ensartet CO2-afgift, fordi det er billigere (mindre indgribende) og griber mindre ind i borgernes frihed (fordi alle borgere behandles ens, og borgerne selv kan vælge, hvordan de vil reducere deres CO2-udslip). En streng overholdelse vil også lade det være op til arbejdsmarkedets parter at vurdere, om det er ønskværdigt, at medarbejderne registrerer timer.

Nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet er sammenkoblede, da de begge tjener til at optimere og rationalisere beslutningerne. Nærhedsprincippet sikrer, at beslutninger træffes på det mest relevante og effektive niveau, mens proportionalitetsprincippet sikrer, at de trufne beslutninger ikke er mere indgribende end nødvendigt. Begge principper arbejder således sammen om at tilpasse interventionsniveauet og -omfanget til, hvad der specifikt er nødvendigt og passende i hver enkelt situation.

Nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet er vigtige, fordi de er med til at sikre, at beslutningerne i forhold til at løse en konkret situation tages af dem, der har hånden på kogepladen og det nære kendskab til situationens natur. Det trækker samtidig imod mere proportionale beslutninger, fordi det lokale kendskab gør det muligt at tilpasse fx ny regulering til de lokale omstændigheder.

Diversitet er modstandskraft

Samtidig sikrer principperne, de bedst mulige forudsætninger for at reagerer hurtigt (og korrekt) på nye udfordringer og muligheder. I sin bog, *The Capitalist Manifesto*, Norberg (2023), beskriver Johan Norberg, hvordan en gennemgang af alle 389 økonomiske kriser i verden siden 1993 viser, at økonomisk frie lande (defineret som ti enheder over gennemsnittet på en skala fra 0 til 100) har 30 procent mindre sandsynlighed for at blive ramt af en krise i et givent år, og at krisen ikke vil være så dyb som i andre lande. I lande med lav økonomisk frihed (ti enheder under gennemsnittet) er det gennemsnitlige BNP-fald 12 procent, når kriser rammer, mens faldet i økonomisk frie lande er 8 procent.

Forklaringen er ifølge Norberg, at mindre regulerede økonomier giver folk mulighed for hurtigt at tilpasse sig ny viden og flytte kapital og arbejdskraft til de områder, hvor de er nødvendige, i stedet for at holde dem på det forkerte sted.

Denne stærke indsigt kan overføres til regulerende enheder på alle niveauer. Familien kan bedst selv vurdere, hvilken bil den skal have, og hvad der skal gøres, hvis bilen går i stykker. Beboerforeningen kan reagere hurtigere og bedre end kommunen på fx mangelfuld trappevask. Kommunen kan i princippet reagere hurtigere og bedre end staten på fx ændrede behov for legepladser eller gadebelysning.

At beslutningerne foretages decentralt, er naturligvis ikke en garanti for, at beslutningerne altid er "rigtige". I nogle tilfælde kunne kommunen sandsynligvis have valgt en bedre trappevask end beboerforeningen. Men der vil også være tilfælde, hvor kommunen træffer et dårligere valg. Men i gennemsnit og over tid vil beboerforeningerne træffe de bedste valg, fordi de i højere grad har hånden på kogepladen og

det lokale kendskab til fx beboernes ønsker og behov samt kvaliteten af trappevasken.

Hvilket regulatoriske niveau, der bedst træffer afgørelser og fx regulerer et givet område, afhænger – som ovennævnte eksempler også viser – af skalaen af kollektive goder. De kollektive goder forbundet med Østersøen vedrører EU (primært Østersølandene), mens Limfjordens kollektive goder kun vedrører danskerne (primært nord- og midtjyderne). Og derfor kan man argumentere for, at reguleringen som udgangspunktet skal foregå på henholdsvis EU og dansk niveau.

Der er dog også vigtige argumenter, der taler for at decentralisere beslutningerne mere, end skalaen af kollektive goder tilsiger. Der er nemlig oftest mere end én måde at håndtere en situation på, og det er ikke nødvendigvis oplagt, hvilken løsning der er bedst. Det taler alt andet lige for, at man decentraliserer beslutningerne, så forskellige regulerende enheder kan konkurrere om at have den bedste regulering. Tvivl bør altså komme nærheden til gode. Samtidig kan der være en selvstændig risiko ved at have ens regulering for store dele af økonomien, da det som nævnt reducerer modstandskraften mod fremtidige kriser.

Der er fx argumenter for, at mange af problemerne i den finansielle sektor er grænseoverskridende, fordi problemer i en stor bank i fx Luxemburg kan sprede sig til andre lande. Det taler isoleret set for, at man regulerer den finansielle sektor på EU-niveau. Men central EU-regulering fjerner muligheden for, at forskellige regulatoriske regimer kan konkurrere om at have den bedste regulering af den finansielle sektor. Desuden vil central EU-regulering betyde, at bankerne bliver mere ens, så man får en bankmonokultur, som kan vise sig at være mere skrøbelig ved fremtidige kriser, præcis som hvedemarken er mere skrøbelig end landskabet med høj biodiversitet. Et andet eksempel er babymælk, som både EU og USA's føderale regering regulerer fra centralt hold. Johan Norberg beskriver i sin bog, hvordan den føderale regulering og toldbarrierer havde koncentreret produktionen af babymælk på få fabrikker i USA. Da der opstod problemer på en af fabrikkerne, opstod der mangel. Diversitet er modstandskraft.

Vi svigter principperne

Når jeg er bekymret for, om EU vil være en gevinst for medlemslandene og specifikt Danmark i fremtiden, er det fordi EU-politikerne i mine øjne har særdeles svært ved at holde sig stringent til nærheds- og proportionalitetsprincipperne. Bl.a. lever EU ikke op til principperne i ovennævnte eksempler, hvor vandrammedirektivet, energikrav til alt fra lastbiler til støvsugere og krav om tidsregistrering for stort set alle lønmodtagere i mine øjne er i strid med begge principper.[2]

Og det er – desværre – langt fra særtilfælde.

I 2012 gav Fødevarestyrelsens Joe & the Juice påbud om at ændre navnene på tre af deres juicer. De måtte ikke længere hedde "Immunity", "Strong Bones" og "Arth Away", fordi man ikke må " tillægge en fødevare egenskaber vedrørende forebyggelse, behandling og helbredelse af en menneskelig sygdom eller give indtryk af sådanne egenskaber", som det så smukt hedder i Forordning 1169/2011 om fødevareinformation til forbrugerne.[3] Mens Fødevarestyrelsens logik er til at forstå i forhold til forordningen og navnene "Immunity" og "Strong Bones", vil mange nok spørge sig selv: "Hvorfor 'Arth Away'?" Svar: Fordi Arthiritus er det latinske navn for gigt.

Året efter – i 2013 – blev det ifølge Forordning 666/2013 om miljøvenligt design af støvsugere forbudt at markedsføre støvsugere med en effekt på mere end 900 watt, og i 2019 blev det ifølge Forordning 2019/1241 om bevarelse af fiskeressourcerne og beskyttelse af marine økosystemer forbudt at undervandsjage med harpun om natten i Danmark, fordi en fiskeart i Middelhavet var truet af natlig undervandsjagt.

Lever EU-reguleringen i ovenstående eksempler op til nærheds- og proportiona-

2 Hvis man taler med EU-politikere, vil de af og til forsvare EU med, at man har vedtaget, at EU har kompetencen på et givet område. Men det betyder blot, at man med åbne øjne har besluttet, at nærhedsprincippet ikke længere gælder for det pågældende område. EU overholder altså formelt reglerne, men man kan næppe hævde, at man som institution lever op til *princippet* af den grund.

3 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DA/TXT/HTML/?uri=CELEX:02011R1169-20180101

litetsprincipperne? Gør øremærket barsel, forbuddet mod Hövding-type cykelhjelme, registrering af køn og nationalitet når man sejler mellem Sjælland og Jylland, kravet om at skruelåget skal fastgøres på mælken, krav om at alle tidsregistrerer osv.?

Centralisering af magten

På trods af nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet bliver mange beslutninger altså truffet centralt i EU. Og det skaber ofte debat, når regler som fx kravet om tidsregistrering trækkes ned over danskerne fra Bruxelles.

Men vi har desværre ikke ligefrem tradition for at feje for egen dør. I Danmark bryster vi os af og til af det kommunale selvstyre, som i princippet hviler på proportionalitets- og nærhedsprincippet. Men samtidig er kommunerne modtagere af store mængder af regler fra Christiansborg. Serviceloven, Folkeskoleloven og Sundhedsloven, der regulerer de største kommunale velfærdsområder, blev fx samlet set omtrent dobbelt så omfangsrige i perioden fra 2006 til 2023.[4]

Mange beslutninger i Danmark, som man med rette kunne argumentere for, lå bedst lokalt, bliver altså truffet fra Christiansborg. Ét eksempel blandt utallige er kravet om, at alle kommuner via musikskolerne skal tilbyde børn og unge musikundervisning. Eller at alle kommuner skal nedsætte et ældreråd. Og i slutningen af sidste år indgik et flertal i Folketinget en aftale, som skulle "sikre en mere restriktiv tilgang til brug af skærme i dagtilbud og private pasningsordninger".[5]

Og på samme måde er Danmark og andre medlemslande altså endt med at være modtagere af store mængder af regler fra EU, på områder, hvor beslutningerne lå bedst lokalt.

Når EU svigter nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet er det altså desværre ikke nogen overraskelse eller undtagelse. Centralisering ser ud til at finde sted på alle politiske niveauer, hvad enten vi taler kommunen, nationalstaten eller EU.

Politisk magt og interessevaretagelse

Men hvorfor ser vi denne centralisering på alle politiske niveauer? Svaret er egentlig ganske enkelt: Fordi bureaukrater og politikere også er mennesker. Og vi mennesker drives af incitamenter som igen hænger uløseligt sammen med magt, stemmemaksimering, interessevaretagelse osv. Altså konkrete incitamenter, som ofte er i konflikt med de mere ophøjede principper. Og det oftest med incitamenterne som sejrherren.

Et godt eksempel på det sidste er fx venstrefløjens og fagforeningerne årelange sang om, at EU ikke skal blande sig i dansk arbejdsmarkedspolitik. En sang om principper, som desværre lidt for ofte trumfes af selvsamme venstrefløjs og fagforeningers opbakning til nye EU-regler, når de går 'deres vej'. EU's krav om øremærket barsel, kampen mod konkurrerende udenlandsk arbejdskraft (som af uransagelige årsager kaldes 'social dumping') og minimumsskatter er fx eksempler på beslutninger, man næppe kan hævde lever op til principperne, men som alligevel nyder stor opbakning på venstrefløjen.

Og selvom principperne måske ligger de borgerlige nærmere (de har trods alt borgeren i centrum – den mest decentrale enhed i politik), er de desværre langt fra at leve op til principperne. Det er fx meget svært at se, hvordan værnepligten lever op til proportionalitetsprincippet, når man – i hvert fald i fredstid – ville kunne opnå præcis det samme med langt mindre indgribende midler i form af ordentlig aflønning af medarbejderne, som vi kender det fra andre centrale statslige opgaver som fx politiet.

Hvorfor kalder vi det egentlig 'principper'?

I den danske ordbog står der, at et princip er en "grundlæggende regel eller norm som nogen bevidst følger med hensyn til holdning eller adfærd i konkrete sammenhænge" og "(grund)væsen; natur". Det giver fx mening at sige "Darwins princip om naturlig selektion".

Når man bruger ordet 'princip' signalerer det altså noget, der nødvendigvis skal overhol-

4 https://cepos.dk/media/6800/regulering-af-de-stoerste-kommunale-velfaerdsomraader-er-blevet-dobbelt-saa-omfattende.pdf

5 https://www.uvm.dk/aktuelt/nyheder/uvm/2023/nov/231101-ny-bred-aftale-skal-begraense-skaerme-i-dagtilbud

des og følges, i modsætning til fx ordet 'hensyn', som opfattes som en overvejelse eller en faktor, der kan tages i betragtning, men ikke nødvendigvis skal følges stringent. Jeg havde engang en chef som sagde, at et princip kun er noget værd, hvis man også overholder det, når det er svært. Ellers er det ikke et princip, men blot et af mange hensyn. Og på den baggrund måtte jeg ringe til en samarbejdspartner og forklare, at jeg havde lavet en fejl, ingen nogensinde ville opdage, men som betød en masse ekstra arbejde for ham. For vi havde et princip om at indrømme fejl.

I politik eksisterer nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet desværre ikke. Det er noget, man kalder det, for at få det til at lyde finere end det, det reelt er: nærhedshensyn og proportionalitetshensyn. De bliver fremhævet og fejret som principper, når det er politisk opportunt. Men bortforklaret og negligeret som mindre vigtige hensyn, når der er politisk vinding i dén vinkel.

Konsekvensen er, at principperne tilsidesættes jævnligt og uden nævneværdig debat. For sidder man i Europa-Parlamentet, kan det være politisk opportunt at droppe principperne og i stedet gå efter den magt og de stemmer, der kan ligge i at sikre EU-midler og -regler til at håndtere lokale situationer. For nylig var Enhedslistens medlem af Europa-Parlamentet, Nikolaj Villumsen fx med til at sende 23 millioner EU-kroner til de 800 fyrede slagteriarbejdere fra Danish Crown i Sæby, som skulle gå til omskoling og videreuddannelse.

Uanset om man er enig eller uenig i, at fyrede slagteriarbejdere skal have støtte til omskoling og videreuddannelse, er det svært at se, at det er en situation, som EU kan løse bedre end fx fagforeningerne, kommunen eller staten. Men for vores forståelse af politik er det centrale ikke, hvilket niveau der bedst håndterer situationen. Det centrale er, at Nikolaj Villumsen sad i Europa-Parlamentet, og for ham personligt var nærheds*hensynet* og proportionalitets*hensynet* ikke nær så vigtige som muligheden for at vise, at han var med til at sende penge til, hvad hans støtter og vælgere ser som et godt formål.[6]

6 https://x.com/nvillumsen/status/1783105718477832370

Valgkampen til EU-parlamentet viser da også med al tydelighed, at hovedparten af politikerne ser stort på nærhedsprincippet. Alternativets spidskandidat vil fx bruge EU til at legalisere hash.[7] Og selvom jeg personligt har stor sympati med målsætningen, er EU ikke det rette sted at vedtage den slags regler. Alternativets spidskandidat synes at overse, at EU også kan ende med at indføre et EU-forbud mod hash, som vil sætte en stopper for de liberaliseringer vi ser i andre EU-lande. Og SF's Kira Marie Peter-Hansen vil have en EU-naturlov med bindende mål.[8] Men er det optimalt, at EU bestemmer, hvor meget natur vi skal have i Danmark? Lever det op til nærhedsprincippet?

Diverse mediers kandidattests afspejler samme mangel på principfasthed. Et af spørgsmålene i DR's test lyder fx "Det samlede landbrugsareal i EU skal mindskes for at gøre plads til mere vild natur". Men vild natur er (eller burde i hvert fald) et lokalt anliggende.

Den stigende centralisering i EU kommer muligvis også til udtryk i brugen af politiske redskaber. EU regulerer gennem direktiver og forordninger. En forordning er bindende i sin helhed og har direkte virkning i alle EU-medlemslande. Det betyder, at forordninger automatisk bliver en del af medlemslandenes lovgivning uden behov for national implementering. Et direktiv fastsætter mål, som alle EU-medlemsstater skal opfylde, men det overlades til medlemslandene at beslutte, hvordan de vil opnå disse mål.

Direktiver tillader altså som udgangspunkt mere nærhed og proportionalitet, fordi medlemslandene kan tage højde for lokale forhold, mens forordninger sikrer ensartede regler på tværs af hele EU, hvilket kan være vigtigt fx inden for det indre marked og konkurrencelovgivning.

Af og til er der naturligvis behov for centralisering via forordningerne. Formålet med det indre marked var netop at centralisere dele af magten, så man kunne forhindre, at medlems-

7 https://www.dr.dk/nyheder/udland/eu/det-er-en-menneskeret-fyre-en-fed-alternativet-vil-goere-cannabis-lovligt-i-hele

8 https://www.altinget.dk/miljoe/artikel/kira-marie-peter-hansen-det-skal-vaere-dyrt-at-fraase-med-vandet-i-eu

landene opstillede handelsbarrierer for hinandens virksomheder. Det indre marked kræver ensartet regulering, så virksomhederne ved, at det de producerer til hjemmemarkedet også kan afsættes i resten af Europa.

Her er det dog helt centralt, at centraliseringen anvendes rigtigt. Jeg hørte engang et medlem af Europa-Parlamentet stolt forklare, hvordan 27 forskellige reguleringer af krumningen på agurker var blevet til én ensartet regulering, så alle agurker i EU fik samme krumning. Eksemplet er ikke helt sandt, for reglerne blev afskaffet i 2009.[9] Men eksemplet er godt, fordi mange selv i dag kan huske de diskussioner det affødte, da Kommissionen i 1988 via en forordning forbød agurker, der krummede mere end ti millimeter per ti centimer.[10]

Reguleringen af agurkernes krumning er et eksempel på forkert anvendelse af centraliseringen, da det var det, jeg, inspireret af Morten Jarlbæk-Pedersen, vil kalde *maksimumsregulering*. EU fjernede interne handelsbarrierer ved at ensrette alle agurker. Det, man nok burde have gjort, var at indføre *minimumsregulering*, som fastlagde de minimumsstandarder, der var nødvendige, for at agurker kunne sælges i alle EU-lande (det kunne fx være krav om, at de ikke måtte være sundhedsskadelige).

Hvad gør vi?

Min kollega, Otto Brøns-Petersen, skrev engang, at "det er ingen tilfældighed, at skak spilles anderledes end boksning. Det skyldes, at reglerne er grundlæggende forskellige".[11] Pointen var, at vi alle reagerer på de belønningsmekanismer, vi opererer under. Når politikerne ser stort på nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet, er det fordi, det kan betale sig for dem.

Otto fortsatte med "vil man gerne gøre boksning mindre voldelig, er løsningen at ændre reglerne, så fysisk vold ikke betaler sig, ligesom det ikke betaler sig i skak". Ergo, hvis politikerne skal respektere nærhedsprincippet og proportionalitetsprincippet, skal belønningsmekanismen ændres, så det kan betale sig for dem.

Desværre er det ikke ligetil at ændre spillereglerne for valget til – og arbejdet i – Europaparlamentet. Og derfor vil politikerne nok også i fremtiden gradbøje principperne til ukendelighed.

Men som vælgere må vi stå fast på, at nærhedsprincippet er vigtigt, og at EU så vidt muligt bør holde sig til minimumsregulering. Og at disse emner bør være en central del af EU-debatten.

Litteratur

Brøns-Petersen, Otto (2018): "Markedsfejl og statsfejl". *LIBERTAS* nr. 67, 8–17.

Norberg, Johan (2023): *The Capitalist Manifesto: Why the Global Free Market Will Save the World*. London.

Pedersen, Morten Jarlbæk (2024): *Vejen til et borgerligt Europa*. Munch & Lorenzen

9 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_09_1059

10 https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e376f15f-007d-40ba-90a4-fa7f6f97341f/language-en

11 Brøns-Petersen (2018)

Hvorfor bliver Den Europæiske Unions hegnspæle altid flyttet?

Mads Strange*

Fundamentet for det europæiske samarbejde blev oprindeligt støbt på sunde liberale principper om at nedbryde handelsbarrierer, sikre fri bevægelighed og skabe økonomisk vækst. Men i en verden, hvor velmente ambitioner og faktiske realiteter ofte kolliderer, kan et overstatsligt samarbejde som EU hurtigt vokse ud over sit oprindelige formål. Hvad skyldes det?

Under den somaliske borgerkrig i begyndelsen af 90'erne besluttede George H. W. Bush at afbøde krigens konsekvenser ved at sende amerikanske tropper på en humanitær mission i landet. Oprindeligt havde de amerikanske soldater blot til formål at levere mad, medicin og materiel. Men den mission, der startede som et simpelt ønske om at levere nødhjælp til det krigshærgede Somalia, udviklede sig imidlertid hurtigt til en kompleks militær operation. En omfattende menneskejagt på den somaliske krigsherre, Mohamed Farrah Aidid, blev nemlig indledt, hvilket kulminerede med, at 18 amerikanske soldater mistede livet.

I den amerikanske presse spurgte man sig selv, hvordan en humanitær mission kunne gå så galt, og pludselig havde et nyt begreb set dagens lys. Svaret var *mission creep*. Mission creep beskriver det fænomen, at projekter løbende vil udvide sig samt antage nye – og ofte fuldstændigt urelaterede – arbejdsopgaver uanset projektets oprindelige hensigt.

Hvis du vil forstå Den Europæiske Union anno 2024, er mission creep et begreb, som er værd at have i baghovedet.

For det arbejde, Danmarks kommende 15 medlemmer af Europa-Parlamentet kan se frem til, kommer til at være utroligt meget anderledes end det arbejde, deres forgængere udførte.

Fundamentet for det europæiske samarbejde blev oprindeligt støbt på sunde liberale principper om at nedbryde handelsbarrierer, sikre fri bevægelighed og skabe økonomisk vækst. Men i dag blander EU sig også i en myriade af andre politiske områder, som det enkelte medlemsland sagtens selv kan stå for.

EU's nærhedsprincip, der som en rød tråd i al unionens lovgivningsarbejde skulle sikre, at man kun gennemfører regulering, når det er bedre at lave lovgivning på EU-plan end i den enkelte medlemsstat, er nemlig i praksis blevet kastet på møddingen. For når EU's reguleringslystne parlamentarikere gennemfører lovgivning om alt fra kønssammensætningen i landenes bestyrelser til bedrevidende barselsdirektiver, har det næppe meget at gøre med den oprindelige intention bag unionen.

Hvorfor? Jo, fordi EU er ramt af en omgang galoperende *mission creep*. Et skoleeksempel på dette ser man, hvis man kaster et

* Mads Strange er kandidatstuderende på Institut for Statskundskab ved Københavns Universitet og tidligere formand for Konservative Studerende. Arbejder til dagligt som politisk rådgiver for Liberal Alliances folketingsgruppe, og var opstillet som nr. 2 på LA's liste til Europa-Parlamentsvalget.

blik på EU's vækst- og stabilitetspagt. Denne pagt blev gennemført i 1995 for at opstille en række krav til EU-landenes økonomiske politik, såsom at medlemslande ikke må have et budgetunderskud på mere end 3 pct. af BNP, eller at staternes offentlige gæld ikke må overstige 60 pct. af BNP. Siden euroens undfangelse i 1999 har mange eurolande haft svært ved at overholde reglerne. I dag er det eksempelvis hele 13 ud af 20 eurolande, hvis offentlige gæld overstiger de førnævnte 60 pct. af BNP, og hos de værste gældslømler står det endda langt værre til. I Grækenland, Italien, Spanien og Portugal er gælden nået op på hhv. 178, 144, 113 og 111 pct. af BNP, mens Danmarks gæld til sammenligning er på 30 pct.

På denne baggrund har EU-kommissionen besluttet at slække på kravene, så unionens gældssyndere – som alternativ til at blive mødt med en forventning om at tage sig sammen og få styr på økonomien – i stedet får lov til at reducere deres gæld langsommere, end hvad der normalt kræves.

Det bør vække bekymring. For hvis vi slækker på reglerne, vil det få tilliden til både unionen og de forgældede stater til at dale yderligere, eftersom højere gæld selvsagt medfører lavere forventninger til, at landene vil lykkes med at kunne betale den.

Men udfordringen her er imidlertid, at dette ikke blot er et problem for de sydeuropæiske gældssyndere. For selvom det er et brud på unionens spilleregler, kan regningen for de sydeuropæiske EU-staters dårlige økonomi nemlig ende med at blive fordelt til alle lande i unionen.

Da Coronapandemien rasede, besluttede man i EU at suspendere gældsreglerne og at etablere en europæisk genopbygningsfond på 750 mia. euro, der skulle holde gang i hjulene under den europæiske økonomi for at undgå en recession. I stedet for bare at lade unionens 20 eurolande finde fælles fodslag om at optage lån til genopbygningsfonden, blev samtlige EU-medlemsstater påkrævet at være med i projektet.

Og hvilke lande kunne fortrinsvis se frem til at modtage midlerne fra EU's gigantiske genopbygningsfond? Ja, det var selvfølgelig de forgældede stater med mindst orden i penalhuset.

Det samarbejde, der oprindeligt blev søsat for at fjerne handelshindringer, blev altså med et pennestrøg til et samarbejde, hvor visse stater kunne sende regningen for deres dårlige økonomi videre til andre lande. Og med EU-kommissionens nye, slappere gældskrav risikerer vi potentielt en ny situation som under Coronapandemien.

Selvfølgelig er det ikke utænkeligt, at Kommissionens nye slapper-kurs potentielt vil kunne få de sydeuropæiske medlemsstater med høj gæld til at lægge stilen om. Men når de tidligere er sluppet afsted med deres slappe budgetdisciplin uden konsekvenser, fordi resten af unionen ender med at betale prisen, hvorfor skulle de så tage sig sammen til at få nedbragt gælden denne gang?

Sagen er et symptom på en bagvedliggende systemfejl, der efterhånden synes at plage mange hjørner og afkroge af den europæiske union. For man skal være opmærksom på, at problemet her ikke kun relaterer sig til de sydeuropæiske gældslømlers nationaløkonomiske narrestreger. Når Polen får lov til at lave LGBT-frie zoner, selvom det er et brud på menneskerettighederne, eller når selv et duksedrengsland som Danmark forbryder sig mod Den Europæiske Menneskerettighedskonvention ved at overvåge borgernes teledata, er det nemlig samme historie.

De hegnspæle, som blev fastsat for at sikre et fornuftigt samarbejde, synes nemlig oftere og oftere at blive flyttet, lige så snart nogle ændrede omstændigheder melder sig. Når landene gang på gang får lov til ikke at overholde unionens aftalte spilleregler, risikerer vi at miste troen på det europæiske samarbejde. Det er ikke blot et problem, fordi danskerne således skal samle regningen op for Sydeuropas manglende budgetdisciplin, eller fordi homoseksuelle polakker får frataget deres basale menneskerettigheder. Det er også et problem, fordi de beslutninger, vi træffer for Europa i disse år, naturligvis kommer til at afgøre hvilken kurs, fremtidens Europa slår ind på.

Fællesnævneren for mange af de udfordringer, Europa står overfor i disse dage, er, de kun kan løses ved at finde fælles fodslag med andre lande. Hvis vi fortsat skal kunne stikke en kæp i

hjulet på Putins krigsøkonomi, lægge skinnerne til den grønne omstilling eller sikre bedre forhold for Europas erhvervsliv, har vi nemlig brug for en europæisk union, hvor samarbejdet fungerer.

Når vi ser gennem fingrene med, at visse medlemsstater får lov til at omgå unionens spilleregler, slår det sprækker i troen på samarbejdet. Derfor har vi slet og ret ikke råd til, at EU negligerer sine vigtige kerneopgaver for at spilde kræfterne på symbolpolitisk socialaktivisme.

I en verden, hvor velmente ambitioner og faktiske realiteter ofte kolliderer, kan et overstatsligt samarbejde som Den Europæiske Union hurtigt vokse udover sit oprindelige formål. Men hvis vi skal efterlade et velstående og velfungerende Europa til de kommende generationer, bliver vi nødt til at bevare troen på, at vi gennem det europæiske samarbejde kan opnå noget, der ville være umuligt, hvis hvert land stod alene.

Derfor skal EU's 'mission creep' bekæmpes, og unionens regler skal overholdes.

For hvis vi ikke lykkes med det, vil vi aldrig få et europæisk samarbejde, der fortsat kan sikre fred, frihed og fremskridt.

Antikkens frihed sammenlignet med de modernes*

Benjamin Constant**

Den schweizisk-franske liberale politiker, politiske tænker og forfatter, Benjamin Constant (1767-1830), holdt i 1819 en berømt tale, hvori han sammenligner det, han kalder for, antikkens frihed, der består i kollektiv og direkte udøvelse af den suveræne magt, og de modernes frihed, der består i individuel frihed. Constants tale er blevet en klassiker i debatten om frihedsbegreber, det er også mere end noget andet dén tale, der har for eftertiden har givet Benjamin Constant et ry som en fremtrædende liberal tænker – i hvert fald på kontinentet. *LIBERTAS* bringer her en oversættelse af talen.

Mine herrer,

Jeg vil gerne gøre Dem opmærksom på en relativt ny begrebsmæssig skelnen mellem to former for frihed, der hidtil har været overset eller i det mindste tillagt ringe betydning. Den første er den form for frihed, som antikkens folk nød, og den anden er den, som moderne nationer tillægger stor værdi. Hvis jeg har ret, vil denne undersøgelse vise sig interessant fra to forskellige synsvinkler.

For det første har sammenblandingen af disse to former for frihed været årsagen til mange ulykker under de alt for berømte tider under vores revolution. Frankrig var udmattet af nytteløse eksperimenter, hvis ophavsmænd, irriterede over deres ringe succes, søgte at tvinge Frankrig til at nyde det gode, hun ikke ønskede, og nægtede hende det gode, hun ønskede.[1]

For det andet, da vores lykkelige revolution (jeg kalder den lykkelig på trods af dens udskejelser, fordi jeg hæfter mig ved dens resultater), fik os overbevist om fordelene ved en repræsentativ styreform, er det forunderligt og interessant at opdage, hvorfor denne styreform, der er den eneste under hvilken, vi i dag kan finde nogen form for frihed og fred, var totalt ukendt for antikkens frie nationer.

Jeg ved, at der er forfattere, som har hævdet

1 "Det gode, hun ikke ønskede" må være antikkens form for frihed i betydningen borgernes totale underkastelse under nationens vilje og "det gode, hun ønskede" må være personlig frihed.

*Den franske titel er: "De la liberté des Anciens comparée à celle des Modernes", altså "De gamles frihed sammenlignet med de modernes". I det følgende oversættes "des Anciens" med "antikkens", "antikkens mennesker", "antikkens folk" eller "antikkens borgere" afhængigt af konteksten. Talen blev offentliggjort i 1820 i Constant eget flerbindsværk, Kursus i forfatningspolitik, og genudgivet i 1861 og i 1980.

**Oversat og bearbejdet af Torben Mark Pedersen baseret på den engelske udgave i Fontana (ed.) (1988) med skyldig skelen til den franske originaltekst. Enkelte steder anvendes formuleringer fra oversættelsen i Peter Wivels Tvesind. En bog om Benjamin Constant. Afsnitsoverskrifter er tilføjet for at lette læsningen. Fodnoter fra Fontana (1988) er medtaget, og der er tilføjet andre forklarende noter. Det er med oversættelsen tilstræbt at gøre teksten så let forståelig på dansk som muligt, hvilket vanskeliggøres af Constants ofte komplicerede sætninger og omstændelige sprog. Det har ikke været muligt alle steder.

at kunne finde spor af den [den repræsentative styreform] blandt visse af antikkens folkeslag, f.eks. i den lacedaemoniske republik[2] eller blandt vores forfædre, gallerne[3], men de tager fejl.

Det lacedaemoniske styre var et klosteragtigt[4] aristokrati og på ingen måde en repræsentativ styreform. Kongernes magt var begrænset af eforerne og ikke af mænd, der havde fået tildelt en opgave svarende til den, som valg i dag betror dem, der forsvarer vores friheder. Eforerne var uden tvivl valgt af folket, selvom de oprindeligt blev udpeget af kongerne, men der var kun fem af dem, og deres autoritet var lige så meget religiøs som politisk, og de tog endda del i udøvelsen af regeringsmagten, altså i den udøvende magt. Således blev deres prærogativer som det gælder for næsten alle folkevalgte embedsmænd i antikkens republikker, undertiden selv til et uudholdeligt tyranni frem for at udgøre et værn mod tyranniet.

Gallernes styreform lignede meget den, som et bestemt parti [Ultraroyalisterne] gerne ville genindføre,[5] var på samme tid teokratisk og militaristisk. Præsterne nød ubegrænset magt, og den militære klasse eller adelen havde store og undertrykkende privilegier, hvorimod folket ikke havde nogen rettigheder eller garantier.

I Rom havde folketribunerne en vis repræsentativ funktion. De var repræsentanter for de plebejere, som oligarkiet – som er det samme i alle tidsaldre – havde underkastet et så barskt slaveri efter omstyrtelsen af kongerne.[6] Folket udøvede dog direkte et stort antal politiske rettigheder. Det samledes for at stemme om lovene og for at dømme de patriciere,[7] mod hvem der var rejst anklager: Således var der i Rom kun svage spor af en repræsentativ styreform.

Den repræsentative styreform er de moderne folks opfindelse, og I vil se, mine herrer, at omstændighederne for antikkens folk ikke tillod indførelsen eller etableringen af en institution af denne art. Antikkens folk følte hverken behov for den eller værdsatte dens fordele. Deres sociale organisation fik dem til at ønske en helt anden form for frihed end den, som denne styreform sikrer os.

Aftenens foredrag vil være viet til at demonstrere denne sandhed for jer.

De modernes frihed

Spørg først jer selv, mine herrer, hvad en englænder, en franskmand og en borger i USA i dag forstår ved ordet "frihed".

For hver af dem er det retten til kun at være underlagt love og hverken blive arresteret, tilbageholdt, henrettet eller mishandlet på nogen måde af en eller flere personers vilkårlige magtudøvelse. Det er den enkeltes ret til at sige

2 I antikken var Sparta kendt som Lacedaemon (Λακεδαίμων). Sparta er navnet på hovedbyen på bredderne af Eurotasfloden i den sydøstlige del af Peloponnes. Kilde: Wikipedia

3 Gallerne var et keltisk folkeslag, der levede i Gallien mellem det 5. århundrede fvt. og det 5. århundrede efter. Gallien dækkede størstedelen af det nuværende Frankrig, Belgien, Luxembourg, dele af Schweiz, Nederlandene, den vestlige del af Tyskland og nordvestlige del af Italien. I 387 fvt. indtog gallerne Rom og plyndrede byen. Senere tog romerne hævn, og Julius Cæsar erobrede store dele af Gallien i 58-51 fvt., som han skrev om i *Gallerkrigene.* Christiansen (2007).

4 Udtrykket stammer fra Montesquieu.

5 Hvis modellen for de gamle republikker havde domineret jakobinernes politik, blev en tilbagevenden til den feudale frihed idealet for de monarkistiske reformatorer under Restaurationen. Den mest indflydelsesrige nutidige kilde er: Robert de Montlosier, *De la monarchie francaise.* For en oversigt over de politiske fortolkninger af Frankrigs feudale fortid, se: Stanley Mellon (1958): *The Political Uses of History, a Study of Historians in the French Restoration*. Stanford. Shirley M. Gruner (1969): "Political Historiography in Restoration France," *History and Theory* 8, 346-65. Fontana (1988).

6 Rom havde fra stiftelsen i 753 fvt. været ledet af konger, men i år 509 fvt. blev tyrannen Tarquinius Superbus afsat efter et oprør, og kongedømmet blev erstattet af en republik. Dermed skabtes myten om, at romerne havde tilkæmpet sig deres frihed. Der er usikkerhed om årstallet 509 fvt., og det er nok mere end en tilfældighed, at myten om Roms afskaffelse af monarkiet dateres til samme år, som den athenske tyran, Hippias, blev afsat, og Kleisthenes reformer blev gennemført i Grækenland i 508/7 fvt., kendt som den athenske revolution.

7 I Rom var patricierne de ældste og fineste slægter, der oprindelig sad på alle de ledende poster i politik og i militæret.

sin mening, vælge sit erhverv og udøve det, at råde over sin ejendom og endda destruere den, at komme og gå uden at skulle bede nogen om lov og uden at skulle redegøre for sine motiver eller ærinder. Det er den enkeltes ret til at omgås andre, enten for at diskutere deres fælles interesser eller dyrke den religion, som de og deres omgangskreds foretrækker, eller endda blot at tilbringe deres dage eller timer på en måde, de finder for godt. Endelig er det den enkeltes ret til at udøve en vis indflydelse på regeringens administration, enten ved at vælge alle eller enkelte embedsmænd, eller gennem repræsentationer, andragender og krav, som myndighederne er mere eller mindre tvunget til at lytte til. Sammenlign nu denne frihed med antikkens.

Som underlagt det kollektive politiske legeme kunne han selv blive frataget sin status, sine privilegier, blive landsforvist eller dødsdømt af dét kollektivs diskretionære vilje, han selv var en del af

Antikkens frihed

Denne bestod i kollektiv, men direkte udøvelse af store dele af den samlede suverænitet, i at drøfte krig og fred i det offentlige rum, i at indgå alliancer med udenlandske regeringer, i at vedtage love, i at afsige domme, i at undersøge embedsmændenes regnskaber, handlinger og forvaltning, i at indkalde dem til at møde op foran hele folket, i at anklage, dømme eller frikende dem. Men hvis dette var, hvad de i antikken kaldte frihed, så mente de, at denne form for kollektiv frihed var forenelig med individets fuldstændige underkastelse under fællesskabets myndighed. Blandt dem finder man næsten ingen udøvelse af de friheder, som vi lige har set, udgør de modernes frihed. Alle private handlinger blev strengt overvåget. Individuel uafhængighed blev ikke tillagt nogen betydning hverken i forhold til meninger, arbejde eller frem for alt: til religion. Retten til at vælge sit eget religiøse tilhørsforhold, som vi betragter som en af de mest værdifulde rettigheder, ville have forekommet antikkens mennesker at være en forbrydelse og helligbrøde. På områder, som forekommer os mest værdifulde, intervenerede den politiske myndighed og hindrede individernes vilje. Blandt spartanerne kunne Terpandros[8] ikke tilføje en streng til sin lyre uden at forarge eforerne. Selv i de mest private forhold greb den offentlige myndighed ind. Den unge spartaner kunne ikke frit besøge sin nye brud. I Rom kastede censorerne et overvågende blik på familielivet. Lovene regulerede sæderne, og da sæderne påvirker alt, var der næppe noget, som lovene ikke regulerede.

Således var antikkens menneske næsten altid suverænt i sine offentlige anliggender men en slave i alle sine private forhold. Som borger var han med til at træffe beslutninger om krig og fred, som privatperson blev han indskrænket, overvåget og undertrykt i alle sine gøremål; som medlem af det kollektive politiske legeme kunne han forhøre, afsætte, fordømme, ruinere, landsforvise eller dømme sine embedsmænd og overordnede til døden. Som underlagt det kollektive politiske legeme kunne han selv blive frataget sin status, sine privilegier, blive landsforvist eller dødsdømt af dét kollektivs diskretionære vilje, han selv var en del af. Blandt de moderne er individet derimod uafhængigt i sit privatliv, men selv i de frieste stater besidder han kun en tilsyneladende suverænitet. Hans suverænitet er begrænset og næsten altid suspenderet. Hvis han med faste, men sjældne mellemrum, hvori han igen er underlagt forholdsregler og forhindringer, udøver denne suverænitet, er det altid kun for at give afkald på den igen.

8 Constant skriver Therpandrus, der dog hverken findes på fransk, engelsk eller dansk. Oftest anvendes Terpandros eller Terpander om den græske digter og musiker fra Lesbos, der levede i første halvdel af det 7. århundrede fvt. Han regnes for at være grundlæggeren af græsk klassisk musik og derigennem af lyrisk digtning. Terpandros bosatte sig i Sparta, hvor han bl.a. vandt en musikkonkurrence til festivalen i Carneia. Han øgede antallet af strenge på lyren fra fire til syv, og det vakte angivelig eforernes vrede. Kilde: Wikipedia, opslag: Terpander.

Athen som en undtagelse

Jeg må, mine herrer, på dette tidspunkt gøre ophold for at komme en indvending i forkøbet, der kan rettes mod mig. Der var i antikken en republik, hvor individet ikke var gjort til slave af det kollektive samfundslegeme i nær den grad, jeg her har beskrevet. Denne republik var den berømteste af dem alle: I gætter nok, at jeg taler om Athen. Det vil jeg vende tilbage til senere. Og for sandhedens skyld, vil jeg også påvise dens årsag. Vi skal se, hvorfor Athen af alle antikkens bystater var den, der lignede de moderne nationer mest. Alle andre steder var samfundets autoritet ubegrænset. Antikkens folk havde, som Condorcet siger, ingen forestilling om individuelle rettigheder.[9] Menneskene var så at sige blot maskiner, hvis gear og tandhjul blev reguleret af loven. Den samme underkastelse prægede den romerske republiks gyldne århundreder; individet var på sin vis opløst i nationen, borgeren i bystaten.

Individet var på sin vis opløst i nationen, borgeren i bystaten

Årsagerne til disse forskelle

Vi skal nu spore denne forskel mellem antikkens folk og os selv tilbage til dens årsager.

Alle antikkens republikker var geografisk begrænsede til et lille landområde. Den folkerigeste, mest magtfulde og den betydeligste blandt dem var ikke i størrelse sammenlignelig med de mindste moderne stater. Som en uundgåelig konsekvens af deres begrænsede territorium var mentaliteten i disse republikker krigerisk. Hvert folk angreb uophørligt sine naboer eller blev angrebet af dem. Drevet af nødvendighed bekrigede eller truede de konstant hinanden. De bystater, der ikke havde nogen ambition om at være erobrere, kunne ikke bare nedlægge deres våben, for så ville de selv risikere at blive erobret. Alle måtte købe deres sikkerhed, deres uafhængighed, ja hele deres eksistens med krig som pris. Dette var de antikke bystaters hovedbeskæftigelse, og det optog dem næsten daglig. Endelig havde alle disse stater som en nødvendig følge af den måde, de havde indrettet sig på, slaver. Alt manuelt arbejde og endda, blandt nogle nationer de produktionsmæssige erhverv, var overladt til mennesker i lænker.

Den moderne verden fremstår i et helt andet lys. Vore dages mindste stater er usammenlignelig meget større end Sparta, og selv end Rom var gennem fem århundreder. Selv opdelingen af Europa i flere stater er, takket være oplysningens fremskridt, mere tilsyneladende end reel. Mens hvert folk i fortiden dannede en isoleret familie, der var den fødte fjende af andre familier, findes der nu en masse mennesker, som under forskellige navne og med forskellige former for social organisation i det væsentlige har samme natur. Denne masse er stærk nok til ikke at have noget at frygte fra barbariske horder. Og den er tilstrækkelig civiliseret til at betragte krig som en byrde. Den entydige tendens går mod fred.

Denne forskel fører til en anden. Krig går forud for handel. Krig og handel er blot to forskellige måder at nå det samme mål, nemlig at erhverve sig det, man ønsker. Handel er simpelthen en tribut til ejerens styrke i form af en betaling fra den, der ønsker at erhverve sig varen. Det er et forsøg på efter gensidig aftale at erhverve sig dét, man ikke længere kan håbe på at opnå gennem vold. En mand, der altid var den stærkeste, ville aldrig have udtænkt ideen om handel. Det er erfaringen, der får ham til at indse, at krig, som er brugen af hans magt mod andres magt, udsætter ham for forskellige forhindringer og nederlag, der får ham til at ty til handel, det vil sige til et fredeligere og mere sikkert middel til at få andre til at indse, at det er i deres egen interesse at tilfredsstil-

9 M.J.A.N. Caritat de Condorcet: *Sur l'instruction publique*, s. 47. Fontana (1988). Marie Jean Antoine Nicolas de Caritat, Marquis de Condorcet (1743-94) kendt som Nicolas de Condorcet var en fransk matematiker, filosof og forfatter, der tilhørte de mere radikale adelige i årene før den franske revolution. Han bidrog med et forslag til en menneskerettighedserklæring i foråret 1789, og efter vedtagelsen af forfatningen i 1791 blev han valgt til den lovgivende forsamling som repræsentant for Paris. Condorcet var associeret med girondinerne. Under terrorregimet blev han anholdt, og to dage senere blev han fundet død i sin celle.

le hans ønsker. Krig er en impulst, handel er beregning. Deraf følger det, at der må komme en tid, hvor handel erstatter krig. Vi har nået denne tidsalder.

Det er ikke min opfattelse, at der i antikken ikke var nogen handelsnationer. Men disse folk var i en vis grad en undtagelse fra hovedreglen. Rammerne for dette foredrag tillader mig ikke at redegøre for alle de hindringer, der dengang stod i vejen for handelens udvikling, og De kender dem lige så godt som jeg. Jeg vil kun nævne én af dem.

Deres ukendskab til kompasset betød, at oldtidens sømænd altid måtte holde sig tæt på kysten. At passere gennem Herkules' søjler, det vil sige Gibraltarstrædet, blev betragtet som den mest vovede færd af alle. Selv oldtidens dygtigste søfolk, fønikerne og karthagerne, risikerede det ikke før meget sent, og deres eksempel forblev længe uden efterlignere. I Athen, som vi snart skal tale om, var renten på søfartslån omkring 60 pct., mens den almindelige rente kun var 12 pct. Det viser, hvor risikobetonet ideen om fjernsejlads forekom dem.

Desuden, hvis jeg må tillade mig et sidespring, der desværre vil vise sig at blive for langt, ville jeg vise for dem, mine herrer, gennem detaljerne i skikke, vaner og måder at handle med andre af antikkens handelsnationer på, at deres handel selv var præget af tidsånden, af den atmosfære af krig og fjendtlighed, der omgav den. Handel var dengang en lykkelig undtagelse, i dag er det den normale tingenes tilstand, det eneste mål, den universelle tendens, nationernes sande liv. De [moderne nationer] ønsker ro, og med ro komfort, og som en kilde til komfort, foretagsomhed. Hver dag bliver krig et stadig mere ineffektivt middel til at tilfredsstille deres behov. Krig giver ikke længere individet fordele, der står mål med resultatet af fredeligt arbejde og regelmæssig handel. I antikken øgede en vellykket krig både den private og offentlige velstand i form af slaver, ære og jord. For de moderne koster selv en vellykket krig uendelig meget mere, end den er værd.

Endelig er der takket være handel, religion og menneskehedens moralske og intellektuelle fremskridt ikke længere slaver i de europæiske nationer. Frie mænd må udøve alle erhverv og sørge for alle samfundets behov.

Det er let at se, mine herrer, det uundgåelige resultat af disse forskelle.

For det første forårsager størrelsen af et land en tilsvarende reduktion i den politiske betydning af hvert enkelt individ. Den mest ubetydelige borger i Sparta eller Rom havde politisk indflydelse. Det samme gælder ikke den almindelige borger i Storbritannien eller USA. Hans personlige indflydelse er en umærkelig del af den fælles vilje, som pålægger regeringen dens retning.

For det andet har afskaffelsen af slaveriet frataget den frie befolkning al den fritid, som var et resultat af, at slaverne tog sig af det meste arbejde. Uden slavebefolkningen i Athen kunne 20.000 atheniensere aldrig have tilbragt hver dag med politiske debatter på det offentlige torv.

For det tredje efterlader handel ikke ligesom krig perioder med inaktivitet i menneskers liv. Livet i antikken ville være gået i stå og have lidt under vægten af denne smertelige passivitet, hvis det ikke havde været for den aktivitet, der bestod i den konstante udøvelse af deres politiske rettigheder, de daglige debatter om statens anliggender, uenigheder, samtaler, hele følget og bevægelsen af fraktioner og de nødvendige agitationer, der gav deres liv mening, og som for moderne mennesker kun ville skabe problemer og forårsage træthed og et ønske om ikke at blive forstyrret andet end forbigående og så lidt som muligt i deres private gøremål, forretninger og de fornøjelser, den enkelte kan opnå eller håbe på.

Endelig vækker handel hos mennesker en levende kærlighed til individuel uafhængighed. Handelen opfylder deres behov, og tilfredsstiller deres ønsker uden myndighedernes indblanding. Denne indblanding er næsten altid – og jeg ved ikke hvorfor jeg siger "næsten" – en sådan indblanding er faktisk altid et problem og en gene. Hver gang offentlige myndigheder ønsker at blande sig i private forretninger, generes de erhvervsdrivende. Hver gang regeringer foregiver at varetage vores interesser, gør de det dårligere og dyrere, end vi selv ville gøre.

Athen

Jeg sagde, mine herrer, at jeg ville vende

tilbage til eksemplet Athen, der kunne være i modstrid med nogle af mine påstande, men som faktisk vil bekræfte dem alle.

Athen var, som jeg allerede har påpeget, den af alle de græske republikker, der beskæftigede sig mest med handel,[10] og dermed tillod Athen sine borgere en uendelig meget større individuel frihed end Sparta eller Rom. Hvis jeg kunne fordybe mig i de historiske detaljer, ville jeg vise jer, at handelen blandt athenienserne havde fjernet mange af de forskelle, der ellers adskiller antikkens folk fra de moderne. De atheniensiske handelsfolks mentalitet ligner vore dages handelsfolks. Xenophon[11] fortæller os, at de under den Peloponnesiske krig[12] flyttede deres kapital ud af Attika for at placere den på øgruppens øer. Handelen havde skabt cirkulation af penge blandt dem. Hos Isokrates[13] findes der tegn på, at der blev brugt veksler. Læg mærke til, hvordan deres skikke ligner vores egne. I deres forhold til kvinder vil I erfare, og jeg citerer igen Xenophon, at ægtemænd var tilfredse, når der herskede fred og et smukt venskab i hjemmet. De tog hensyn til hustruens naturlige svaghed, og lukkede øjnene for hustruens overvældende lidenskaber. De tilgav den første svaghed og glemte den anden. I forhold til fremmede vil vi se, at de udvidede adgangen til statsborgerskab til alle, der med deres familier ville slå sig ned iblandt dem og etablere handel eller produktion. Endelig bliver man slået af deres overdrevne kærlighed til individuel uafhængighed. I Sparta, fortæller en filosof, ville borgerne skynde sig, hvis de blev anråbt af en øvrighedsperson; hvorimod en athenienser ville fortvivle, hvis man troede, at han var afhængig af en øvrighed.[14]

Men da mange af de øvrige antikke bystaters kendetegn også genfindes i Athen; eftersom der var en slavebefolkning, og territoriet var meget begrænset; finder vi også dér sporene af den særlige form for frihed, der passede for antikkens folk. Folket udfærdigede lovene, undersøgte myndighedernes adfærd, stillede Perikles til regnskab for hans opførsel, og dømte de generaler til døden, der havde ledet slaget ved Arginusae.[15] På tilsvarende vis demonstrerede brugen af ostrakisme – en juridisk vilkårlighed, der blev hyldet af alle tidens lovgivere, men som for os og med rette forekommer at være en oprørende uretfærdighed – at individet i Athen i langt højere grad var underkastet hele samfundets autoritet end i nogen af Europas frie stater i dag.

Hvorfor vi ikke længere kan nyde antikkens frihed

Det følger af, hvad jeg netop har sagt, at vi ikke længere kan nyde antikkens frihed, der bestod i en aktiv og konstant deltagelse i den politiske magt. Vores frihed må bestå i, at vi i fred nyder vores private uafhængighed. Den andel i den nationale suverænitet, som enhver borger i antikken havde, var på ingen måde en

10 Constants noter til 1806-udkastet viser, at de fleste af hans eksempler om Athen i dette afsnit stammer fra Cornelius de Pauw: *Recherches philosophiques sur les Grecs*, vol. 1, p. 93ff. Fontana (1988).

11 Xenofon (cirka 430 fvt. – 354 fvt.) var en græsk officer og forfatter, født i Athen. Xenofon var en del af kredsen omkring Sokrates. Han skrev flere bøger, deriblandt erindringer om Sokrates, *Memorabilia*, samt det historiske værk, *Hellenika*, der omhandler den Peloponnesiske krig. Xenofon tilskrives fejlagtigt et værk om *Athenienernes statsforfatning*, hvorfra oplysningen om kapitalflugt er hentet i kapitel 2, 16, Wivel (1996, 195).

12 Den Peloponnesiske Krig mellem Athen og Sparta brød ud i 431 fvt. og varede i 27 år indtil år 404 fvt., hvor Sparta stod tilbage som sejrherre.

13 Den græske retoriker, Isokrates (436-338 fvt.). Der henvises til talen *Trapeziticus*, hvor en athenienser har overdraget en byfælle et gældsbevis, han kan indfri hos en skyldner i udlandet, Wivel (1996, 195).

14 Xenophon: *De Republica Lacedaemonium*, viii 2. J.M. Moore (ed.): *Aristotle and Xenophon on Democracy and Oligarchy*, London, 1975. Fontana (1988).

15 Slaget ved Arginusae fandt sted i år 406 fvt. under den Peloponnesiske Krig nær byen Canae på Arginusaeøerne ud for Tyrkiets kyst. Athens flåde vandt søslaget over Spartas flåde, men efterfølgende hindrede en storm athenienserne i at komme deres skibbrudne til undsætning fra de 25 ødelagte atheniensiske triremer, og det skabte stor opstandelse i Athen, hvorefter 6 af 8 ledende generaler blev henrettet. Sokrates stemte som den eneste dommer imod dødsdommen, Kilde: Wikipedia og Wivel (1996, 195).

abstrakt størrelse, som den er i vore dage. Den enkeltes vilje havde en reel indflydelse, og udøvelsen af denne vilje var en stærk og gentagen glæde. Følgelig var antikkens borgere parate til at bringe mange ofre for at bevare deres politiske rettigheder og deres indflydelse på statens styre. Enhver følte med stolthed, hvad hans stemme var værd, og fandt i bevidstheden om sin egen betydning en stor kompensation. Denne kompensation får vi ikke længere i dag. Som en lille brik i en stor mængde kan man aldrig opleve at have nogen reel politisk indflydelse. Den enkeltes vilje påvirker aldrig helheden, og intet bekræfter den enkelte i hans egen betydning.

Udøvelsen af politiske rettigheder giver os derfor kun en lille del af de fordele, som antikkens borgere nød, og samtidig har civilisationens fremskridt, tidens kommercielle tendens, og kommunikationen mellem folkene i uendelig grad mangedoblet og varieret måderne, hvorpå man kan opnå personlig lykke.

Det følger heraf, at vi må være langt mere knyttet til vores individuelle uafhængighed end antikkens folk. For når antikkens folk opgav deres personlige frihed til fordel for politiske rettigheder, så opgav de langt mindre for at opnå langt mere, hvorimod vi i dag ville være nødt til at opgive mere [personlig frihed] for at opnå mindre [politisk indflydelse]. Antikkens borgeres mål var at dele den politiske magt mellem alle borgere i det samme fædreland: det var dét, de kaldte frihed. Målet for de moderne er sikkerhed i nydelsen af deres private glæder; og de garantier, hvormed institutionerne sikrer disse glæder, kalder vi frihed.

Længslen efter antikken

Jeg sagde i begyndelsen, at ellers velmenende mænd, fordi de ikke opfattede disse forskelle, forårsagede uendelige onder under vores lange og stormfulde revolution. Gud forbyde, at jeg skulle bebrejde dem for hårdt. Selv deres fejl var undskyldelige. Man kan ikke læse antikkens smukke tekster, og man kan ikke tænke på deres store mænds bedrifter uden at føle en særlig og ubestemmelig følelse, som intet moderne kan vække i os. Gamle træk af en natur, der, kan man næsten sige, går forud for vores egen, synes at vågne i os i lyset af disse minder. Det er vanskeligt ikke at beklage det tidspunkt, hvor menneskets evner udviklede sig ad en allerede betrådt sti, men i en så bred løbebane, så stærk i sin egen kraft og med en sådan følelse af energi og værdighed. Når vi først hengiver os til dette savn, er det umuligt ikke at ønske at efterligne det, vi savner. Denne følelse var meget stærk, især da vi levede under ondskabsfulde regeringer [monarkiet under l'Ancien Régime], der uden at være stærke var undertrykkende i deres magtudøvelse, meningsløse i deres principper og elendige i deres handlinger. Regeringer, hvis styrke bestod i at udøve en vilkårlig magt med det formål at nedgøre menneskeheden, og som nogle individer [ultraroyalisterne] stadig vover at hylde i dag, som om vi nogensinde kunne glemme, at vi har været vidner til og ofre for deres stædighed, for deres afmagt og for deres fald. Vores reformatorers mål var ædle og storsindede. Hvem af os følte ikke sit hjerte banke af håb i begyndelsen af den vej, som syntes at åbne sig for os? Og skam få den, der i dag ikke føler trang til at erklære, at det at anerkende nogle få fejl begået af vores første ledere ikke betyder, at man vil ødelægge deres minde eller fornægte de meninger, som menneskehedens venner har bekendt sig til fra tidernes morgen.

Rousseau og Mably

De mænd havde hentet flere af deres teorier fra to filosoffers værker, som ikke selv havde erkendt de forandringer, der var resultatet af to tusinde års udvikling i menneskehedens evner. Jeg vil måske på et tidspunkt undersøge grundtanken hos den mest berømte af disse filosoffer, Jean-Jacques Rousseau, og jeg vil vise, at ved at overføre udstrækningen af samfundets magt, af kollektiv suverænitet, som tilhørte andre århundreder, til vores moderne tidsalder, har dette sublime geni – animeret af den reneste kærlighed til frihed – ikke desto mindre skabt forudsætningerne for mere end én slags tyranni. Der er ingen tvivl om, at når jeg påpeger, hvad jeg betragter som en misforståelse, som det er vigtigt at afdække, skal jeg være omhyggelig i min gendrivelse og respektfuld i min kritik. Jeg vil bestemt afholde mig fra, at slutte mig til en stor mands modstandere. Når det viser sig, at jeg tilsyneladende er enig med dem

i et enkelt kritikpunkt, så mistror jeg mig selv, og for at trøste mig selv for i et øjeblik tilsyneladende at være enig med dem i et enkelt delspørgsmål, er jeg nødt til med al min kraft at fornægte og fordømme disse tilsyneladende meningsfæller.

Ikke desto mindre må vores interesse for sandheden sejre over hensynet til at hædre et fantastisk talent og en enorm autoritet. Desuden er det, som vi skal se, ikke Rousseau, vi først og fremmest skal tilskrive den fejl, som jeg vil argumentere imod. Denne fejl skal i langt højere grad tilskrives en af hans efterfølgere, den mindre veltalende men ikke mindre stringente og hundrede gange mere ekstrem. Sidstnævnte, abbé de Mably, kan betragtes som repræsentant for det system, der ifølge antikkens frihedsmaksimer kræver, at borgerne skal være fuldstændigt underlagt nationen, for at nationen kan være suveræn, og at individet skal gøres til slave, for at folket kan blive frit.

Abbé de Mably[16] havde ligesom Rousseau og mange andre efter antikkens forbillede forvekslet fællesskabets autoritet med frihed, og for ham syntes ethvert middel godt, der udstrækker kollektivets autoritet over den genstridige del af menneskets tilværelse, hvis uafhængighed han begræd. Overalt i sine værker beklager han, at loven kun kan forbyde handlinger. Han ville gerne have haft, at loven omfattede de mest flygtige tanker og indtryk for at kunne forfølge mennesket ubønhørligt og ikke efterlade ham noget tilflugtssted, hvor han kunne undslippe kollektivets magt. Ikke så snart havde han hos et eller andet folk opdaget en undertrykkende foranstaltning, før han mente, at han havde gjort en opdagelse og foreslog den som en model til efterfølgelse. Han afskyede individuel frihed, som var det en personlig fjende, og når som helst han i historien stødte på en nation, der var totalt berøvet den personlige frihed, kunne han ikke lade være med at beundre den, selv om den ikke havde nogen politisk frihed. Han gik i ekstase over egypterne, fordi, som han sagde, blandt dem var alt foreskrevet af loven, ned til afslapning og behov: alt var underlagt lovgiverens magtudøvelse. Hvert øjeblik på dagen var fyldt med en eller anden pligt, selv kærligheden var genstand for sådanne indgreb, og det var loven, der åbnede eller lukkede adgangen til bryllupssengen.

Sparta, som kombinerede republikanske regeringsformer med den samme individuelle trældom, vakte i denne filosofs ånd en endnu mere levende begejstring. Dette enorme klostersamfund forekom ham at være idealet af den perfekte republik. Han nærede en dyb foragt for Athen og ville med glæde have sagt om denne nation, den fremmeste i Grækenland, hvad en akademiker og stor adelsmand sagde om det franske akademi: "Hvilket rystende despoti! Alle gør, hvad han lyster."[17] Jeg må tilføje, at denne store adelsmand talte om Akademiet, som det var for tredive år siden.

Montesquieu

Montesquieu, som havde et mindre påvirkeligt og derfor mere opmærksomt sind, begik ikke samme fejl. Han var slået af de forskelle, jeg har omtalt, men han opdagede ikke deres sande årsag. De græske politikere, der levede under et folkestyre, anerkendte ikke, hævder han, nogen anden magt end dyden. Politikere i dag taler ikke om andet end håndværk, handel, finanser, rigdom og endda luksus.[18] Han tilskriver dette forskellen på en republik og et monarki. Det burde i stedet tilskrives forskellen på antikkens og den moderne tids ånd. Borgere i republikker såvel som undersåtter i monarkier ønsker alle glæder, og ingen kan i samfundenes nuværende tilstand undgå at ønske det. Det folk, der før Frankrigs frigørelse, hægede mest om sin frihed, var også mest optaget af alle livets glæder, og det værdsatte sin frihed, netop fordi det deri så et værn om de glæder, det værdsatte så meget. I fortiden kunne folk, hvor der var frihed, udholde afsavn. Nu er despoti nødvendigt, hvor der er afsavn, for at folk kan affinde sig med dem. Det ville i dag være

16 Gabriel Bonnot de Mably (1709-1785) var en adelig fransk filosof, historiker, forfatter og abbed. Gabriel Bonnot de Mably: *De la législation ou principes des lois.* Fontana (1988).

17 The Duke of Richelieu. Fontana (1988).

18 Charles Louis de Secondat, Baron de la Brède et de Montesquieu (1689-1755). Der henvises til *Lovenes ånd* fra 1748, bog 3, 3, Fontana (1988).

lettere at gøre et folk af slaver til spartanere end at gøre frie mænd til spartanere.

Revolutionen og antikken

De mænd, som begivenhederne gjorde til ledere af revolutionen, var som en nødvendig følge af deres uddannelse gennemsyret af antikkens tænkemåder, som ikke er gyldige længere, men som de ovennævnte filosoffer havde bragt på mode. Rousseaus metafysik, midt i hans strålende og lejlighedsvis sublime tanker og passager af rørende veltalenhed, og Mablys nøjsomhed, hans intolerance, hans had til alle menneskelige lidenskaber, hans iver efter at gøre alle til slaver, hans overdrevne principper om lovens udstrækning, forskellen mellem, hvad han anbefalede, og hvad der nogensinde havde eksisteret, hans angreb på rigdom og selv på ejendomsret[19] – alle disse ting var egnede til at fortrylle mænd, der var opflammede af deres nylige sejr, og som, efter at have vundet kontrol med loven, kun var alt for ivrige efter at udvide denne magt til alle områder. Det var en kilde til uvurderlig støtte for disse ledere, at to uvildige forfattere, der havde fordømt ethvert tyranni, havde formuleret lovens tekst i aksiomer. De ønskede at udøve den offentlige magt, som de havde lært af deres læremestre, at den engang var blevet udøvet i antikkens frie stater. De mente, at alt skulle vige for den kollektive vilje, og at alle indskrænkninger af individuelle rettigheder ville blive rigeligt kompenseret ved deltagelse i den politiske magt.

Vi har alle, mine herrer, set resultatet af dét. Frie institutioner i overensstemmelse med viden om tidens ånd kunne have overlevet. Antikkens genskabte konstruktioner kollapsede derimod, på trods af mange anstrengelser og mange heltegerninger, som kalder på beundring. Faktum er, at politisk magt skadede den individuelle uafhængighed på enhver mulig måde uden at fjerne behovet for den. Nationen fandt ikke, at deltagelse i en abstrakt suverænitet var de ofre værd, som den krævede.[20] Med henvisning til Rousseaus autoritet blev nationen forgæves forsikret om, at frihedens love er tusind gange strengere end tyrannernes åg. Nationen ønskede ikke disse strenge love og troede nogle gange, at tyrannernes åg ville være at foretrække frem for dem. Erfaringen har revet nationen ud af den vildfarelse. Den har indset, at menneskers vilkårlige magt var værre end selv de værste love. Men også love må have deres grænser.

Landsforvisning og censur

Hvis det er lykkedes mig at få jer, mine herrer, til at dele den holdning, som disse kendsgerninger efter min mening må resultere i, vil I som mig indse sandheden af de følgende principper: Individuel uafhængighed er de moderne menneskers primære behov: derfor må man aldrig kræve nogen indskrænkninger i den for at etablere politisk frihed. Det følger, at ingen af de talrige og alt for højt roste institutioner, der i antikkens republikker hindrede individuel frihed, længere er tilladelige i moderne tid.

De kan i første omgang mene, mine herrer, at det er overflødigt at fastslå denne sandhed. Adskillige regeringer er i vore dage ikke det mindste tilbøjelige til at efterligne antikkens republikker. Men hvor lidt de end kan lide republikanske institutioner, er der visse republikanske praksisser, som de føler en vis hengivenhed for. Det er foruroligende, at det netop skulle være dem, der tillader dem at gøre fredløse, landsforvise eller ekspropriere. Jeg husker, at de i 1802 sneg en paragraf ind i loven om særlige domstole, der indførte den græske landsforvisning i Frankrig,[21] og Gud ved, hvor mange veltalende politikere, der for at få ved-

19 Økonomisk var Mably nærmest kommunist

20 I udkastet fra 1806 kommenterer Constant: "Al lovgivning, der kræver opgivelsen af disse glæder [personlig uafhængighed] er uforenelig med de nuværende betingelser for menneskeheden. Ud fra dette synspunkt er der intet mere besynderligt end at observere de franske demagogers retorik. Den bedst begavede af dem, Saint-Just, holdt alle sine taler i korte sætninger med henblik på at vække sløve sjæle. Mens han syntes at antage, at nationen var i stand til at udholde de mest smertelige ofre, demonstrerede han med sin retoriske stil, at de end ikke kunne koncentrere sig om at høre efter." E. Hofmann (ed.): *Les Principes de Politique vol. 2*, p. 432, Constant (1810, 362). Fontana (1988, 320).

21 Lov af 23 Floréal, år X, 13. maj 1802, under Napoleons regeringsmagt, der øgede specialdomstolenes funktioner og magt, Fontana (1988).

taget denne paragraf belærte os om Athens frihed og om alle de ofre, som man må bære for at bevare denne frihed! Tilsvarende har frygtsomme myndigheder for ganske nylig forsøgt at manipulere valgene. Et tidsskrift, der næppe kan mistænktes for republikanisme, foreslog at genoplive den romerske censur for at eliminere alle farlige kandidater.

Jeg tror derfor ikke, at jeg går ind i en unyttig diskussion, hvis jeg til støtte for min påstand siger et par ord om disse to berygtede institutioner, landsforvisning og censur.

Landsforvisning

I Athen hvilede landsforvisning på den antagelse, at samfundet har fuldstændig myndighed over sine medlemmer. Ud fra denne antagelse kunne det retfærdiggøres, og i en lille stat, hvor en enkelt mand, der er rig og berømt, og som har mange følgere, ofte kunne få lige så stor indflydelse som hele massen af borgere, kan landsforvisning forekomme nyttig. Men blandt os har individer rettigheder, som samfundet skal respektere, og den enkeltes politiske indflydelse er, som jeg allerede har bemærket, så lille i forhold til den samlede mængde af ligeværdige eller overlegne indflydelser, at enhver undertrykkelse begrundet i behovet for at mindske den enkeltes indflydelse er unødvendig og følgelig uretfærdig.[22] Ingen har ret til at landsforvise en borger, hvis han ikke er dømt af en almindelig domstol i henhold til en formel lov, som knytter landsforvisningen til den handling, han er skyldig i. Ingen har ret til at rive borgeren fra hans land, ejeren fra hans ejendele, købmanden fra hans handel, manden fra hans kone, faderen fra hans børn, forfatteren fra hans flittige meditationer, den gamle mand fra hans vante levevis.

Ingen har ret til at rive borgeren fra sit land, ejeren fra sine ejendele, købmanden fra sin handel, manden fra sin kone, faderen fra sine børn, forfatteren fra sine flittige meditationer, den gamle mand fra hans vante levevis

Al politisk eksilering er politisk magtmisbrug. Al landsforvisning, der er afsagt af en forsamling, begrundet i hensynet til den offentlige sikkerhed, er en forbrydelse, som forsamlingen begår mod den offentlige sikkerhed, som kun hviler på respekt for love, formaliteter og retsgarantier.

Censur

Ligesom landsforvisning forudsatte den romerske censur en diskretionær magtudøvelse. I en republik, hvor alle borgere var tvunget af fattigdom til at leve efter et yderst enkelt moralsk kodeks, hvor alle boede i den samme by, og ikke udøvede noget erhverv, der kunne aflede deres opmærksomhed fra statens anliggender, og som derfor konstant var tilskuere til og dommere over den offentlige magtudøvelse, kunne censur på den ene side have stor indflydelse, men på den anden side var censorernes vilkårlige magt begrænset af en slags moralsk kontrol, der blev udøvet over dem. Men så snart republikkens størrelse, de sociale relationers kompleksitet og civilisationens forfinelse fratog censorinstitutionen dens grundlag og dens begrænsninger, forfaldt censuren selv i Rom. Det var ikke censuren, der havde skabt god moral; det var den enkle moral, der gav censuren dens magt og effektivitet.

I Frankrig ville en så vilkårlig institution som censur på én gang være ineffektiv og utålelig. Under de nuværende samfundsforhold dannes moralen af subtile, fluktuerende og flygtige nuancer, som ville blive fordrejet på tusindvis af måder, hvis man forsøgte at definere dem mere præcist. Det er kun den offentlige mening, der kan påvirke og dømme om moral, fordi den er af samme karakter. Den ville gøre oprør mod enhver autoritet, der ønskede at præcisere den nærmere. Hvis et moderne folks

22 "The large states have created in our day a new guarantee: obscurity. This guarantee diminishes the dependence of individuals on the nation." E. Hofmann (ed.): *Les Principes de Politique vol. 2*, p. 421., Fontana (1988).

regering ligesom censorerne i Rom ønskede at censurere en borger vilkårligt, ville hele nationen protestere mod denne knægtelse ved at nægte at ratificere myndighedernes afgørelse.

Hvad jeg netop har sagt om genoplivningen af censuren i moderne tid, gælder om mange andre aspekter af samfundsorganiseringen i forhold til hvilke, antikken endnu hyppigere og med større ret fremstilles som et forbillede. Det gælder for eksempel uddannelse. Hvad hører vi ikke om behovet for at tillade regeringen at bestemme over kommende generationer for at forme dem efter dens ønsker, og hvor mange lærde citater er der ikke brugt på at underbygge denne teori! Perserne, ægypterne, Gallien, Grækenland og Italien præsenteres den ene efter den anden for os. Alligevel, mine herrer, er vi hverken persere underlagt en despot, ej heller ægyptere underlagt et præstedømme eller gallere, der kan ofres af deres druider. Vi er heller ikke grækere eller romere, hvis direkte politiske indflydelse kompenserede dem for deres personlige ufrihed. Vi er moderne mænd, som hver især ønsker at nyde vores rettigheder, og som hver især ønsker at udvikle vores evner, som det passer os uden at skade andre. Vi vil vogte over udviklingen af disse evner hos de børn, naturen har overladt til vores omsorg, der er så meget mere oplyst, som den er levende, og vi har kun brug for myndighederne til at formulere generelle retningslinjer, ligesom rejsende accepterer at benytte statsligt anlagte hovedveje uden at skulle få fortalt af regeringsmagten, hvilken vej de skal rejse.

Også religionen er påvirket af disse erindringer om svundne tider. Visse modige forsvarere af troens enhed[23] citerer antikkens love mod fremmede guder og begrunder den katolske kirkes rettigheder med eksempler fra Athen, der dræbte Sokrates for at have undermineret polyteismen, og fra Augustus,[24] der krævede, at folket skulle forblive tro mod sine fædrene kulter med det resultat, at de første kristne kort tid efter blev kastet for løverne.

Politisk frihed som forudsætning for borgerlig frihed

Lad os, mine herrer, forholde os kritisk til denne dyrkelse af arven fra antikken. Eftersom vi lever i moderne tider, ønsker jeg en frihed, der passer til vores moderne tider, og eftersom vi lever i monarkier, beder jeg ydmygt disse monarkier om ikke at overtage de antikke republikkers metoder til at undertrykke os.

Jeg gentager: Individuel frihed er den sande form for moderne frihed. Politisk frihed er dens garant. Derfor er politisk frihed uundværlig, men at bede folk i vore dage om at opgive deres personlige frihed for at opnå politisk frihed, som de gjorde i antikken, ville være den sikreste måde først at berøve dem den førstnævnte form for frihed og derefter den sidstnævnte.

Som I ser, mine herrer, så er der ikke den mindste tendens til, at jeg underkender værdien af politisk frihed. Jeg drager ikke de samme konklusioner som andre fra de kendsgerninger, jeg har fremlagt for jer. Fra den kendsgerning, at antikkens borgere var frie, og at vi ikke længere kan være frie på samme måde, slutter de, at vi må være forudbestemt til at være slaver. De vil grundlægge en ny samfundsorden med et lille antal elementer, som de siger, alene passer sig til verdens tilstand i dag. Disse elementer er fordomme, der skal skræmme mennesker, de er egoisme, der skal korrumpere dem, letsindighed, der skal fordumme dem, vulgære fornøjelser, der skal nedværdige dem, despoti, der skal beherske dem, og, uundgåeligt, en smule positiv viden og eksakte videnskaber, der på behændigste vis skal tjene despotiet. Det ville være mærkeligt, hvis dette var resultatet af 40 århundreder, hvor menneskeheden har erhvervet sig større moralske og fysiske midler: Jeg kan ikke tro det. Jeg drager helt andre konklusioner af de forskelle, der adskiller os fra antikken. Det er ikke sikkerheden, vi skal svække;

23 Igen en skjult reference til ultraroyalisterne.

24 Gaius Julius Caesar Augustus (63 fvt. - 14 evt.) var den første kejser i det romerske imperium, (27 fvt. – 14 evt). Augustus var søsterdattersøn af den mere kendte, Gaius Julius Cæsar, der blev myrdet i 44 fvt., og Augustus blev adopteret af Cæsar i dennes testamente. Augustus var født Gajus Octavius og var af den octaviske slægt, men ved adoptionen blev han en del af den juliske slægt, Christiansen (2007, 29). Augustus var en titel, som senatet gav Octavian i år 27 fvt., og Augustus betyder den oplyste eller sublime.

nydelsen [af den personlige frihed] skal udvides. Det er ikke politisk frihed, som jeg ønsker at give afkald på, det er borgerlig frihed, som jeg gør krav på sammen med andre former for politisk frihed. Regeringer har i dag lige så lidt som førhen ret til at tilrane sig en illegitim magt. Og de regeringer, der besidder legitimitet, har endnu mindre ret end før til at udøve en vilkårlig dominans over individer. Vi besidder stadig i dag de rettigheder, vi altid har haft, de evige rettigheder til at give vores samtykke til lovene, til at varetage vores egne interesser, og til at være en fast del af det samfundslegeme, som vi er medlemmer af. Men regeringer har nye pligter. Civilisationens fremskridt og de forandringer, som århundrederne har afstedkommet, kræver at myndighederne udviser større respekt for individernes sædvaner, lidenskaber og personlige afhængighed. De må håndtere alle disse hensyn med en mere tilbageholdende og mere sikker hånd.

Individuel frihed er den sande form for moderne frihed. Politisk frihed er dens garant

Myndighedernes tilbageholdenhed i denne henseende hører til deres strengeste pligter, men den er ligeledes i deres egen interesse, for hvis den frihed, der passer de moderne, er forskellig fra den, der passede antikkens folk, er den form for despoti, som var mulig i antikken ikke længere mulig i moderne tid. Selv om vi som oftest er mindre optaget af politisk frihed, end de var i antikken, og selv om vi i almindelighed har et mindre lidenskabeligt forhold til politik, kan det hænde, at vi undertiden i for høj grad og fejlagtigt negligerer, de garantier, som den politiske frihed sikrer os. Men da vi samtidig er meget mere optaget af individuel frihed, end de var i antikken, skal vi forsvare den med så meget desto større dygtighed og vedholdenhed, hvis den bliver angrebet, og vi har midler til at forsvare den, som antikkens folk ikke havde.

Handelens betydning

Handelen gør den [statsmagtens] vilkårlige magtudøvelse mere undertrykkende end tidligere. Da vores forretninger er mere mangfoldige end før, må den vilkårlige magtudøvelse være mere altomfattende for at kontrollere dem. Men handelen gør det også lettere at undslippe statens vilkårlige magtudøvelse, fordi den ændrer ejendommens natur, som i kraft af denne forandring bliver næsten umulig at beslaglægge.[25]

Handel giver ejendom en ny egenskab: cirkulation. Uden cirkulation er ejendom blot en brugsret; politisk autoritet kan altid påvirke brugsretten, fordi den kan forhindre dens udnyttelse, men cirkulationen skaber en usynlig og uovervindelig hindring for udøvelsen af den politiske magt.

Virkningerne af handel strækker sig endnu videre: ikke kun frigør den individer, men ved at skabe kredit placerer den statsmagten i en afhængighedsposition. Penge er, siger en fransk forfatter,[26] "despotiets farligste våben. Dog er de samtidig dets stærkeste begrænsning, for kredit forudsætter tillid, og dertil er magt uanvendelig. Penge skjuler sig eller flygter; alle statens handlinger er suspenderet." Kredit spillede ikke samme rolle i antikken. Deres bystater var stærkere end individer,[27] mens individer i vor tid er stærkere end de politiske magter. Velstand er en magt, der er lettere til rådighed under alle forhold, den er bedre egnet til at varetage alle interesser, og følgelig er den mere virkelig og adlydes bedre. Magt truer, velstand belønner. Man unddrager sig magten ved at bedrage den, men for at opnå velstandens gunst, må man tjene den: den sidstnævnte må derfor nødvendigvis vinde.

Som et resultat deraf er den enkelte mindre optaget af det politiske. Enkeltpersoner flytter deres værdier langt væk, de tager alle privat-

25 I antikken bestod ejendom først og fremmest af jord og fast ejendom, som ikke kan flyttes og derfor let beslaglægges ved erobring af territorier, hvorimod handelskapital er mobil og derfor sværere at beslaglægge.

26 Charles Ganilh: *Essai politique vol. 1*, 64-65. Fontana (1988).

27 "Et underskud på 60 mio. forårsagede den franske revolution. Under Vespasian skabte et underskud på 600 mio. ikke den mindste uro i imperiet." E. Hofmann (ed): *Les Principes de Politique vol. 2*, 426. Fontana (1988).

livets glæder med sig. Handelen har knyttet nationerne tættere sammen, den har givet dem næsten identiske skikke og sædvaner, og selv om statsoverhovederne kan være fjender, er folkene landsmænd.

Det repræsentative system

Lad derfor statsmagten vige: vi må have frihed, og vi skal have den. Men eftersom den frihed, vi har brug for, er forskellig fra antikkens frihed, har vi også brug for en anden form for organisation end den, der passede til antikkens frihed. I sidstnævnte form for frihed opfattede mennesker sig som friere, jo mere tid og energi de dedikerede til udøvelsen af deres politiske rettigheder. I den form for frihed, som egner sig for os, vil friheden være så meget mere værdifuld for os, jo mere tid udøvelsen af vores politiske rettigheder levner os til at pleje vores private interesser.

Derfor, mine herrer, har vi behov for det repræsentative system. Det repræsentative system er intet andet end en måde, hvorpå nationen overlader det til nogle få individer at gøre det, den ikke selv kan eller ønsker at gøre.[28] Fattige mænd passer deres egen virksomhed; rige mænd hyrer forvaltere. Dette er historien om antikken og de moderne nationer. Det repræsentative system er en fuldmagt, der gives til et mindre antal mænd af hele folket, der ønsker deres interesser varetaget, men som ikke har tid til selv at varetage dem. Men medmindre de er idioter, så vil rige mænd, der ansætter forvaltere, nøje overvåge, om disse forvaltere gør deres pligt, så de ikke viser sig at være skødesløse, korrupte eller uduelige, og for at bedømme forvaltningen af deres mandat holder jordejerne, hvis de er forsigtige, sig godt underrettet om de forretninger, hvis daglige ledelse de har betroet til forvalterne. Tilsvarende må de mennesker, der anvender det repræsentative politiske system for at kunne udøve den frihed, der passer dem, udøve en aktiv og konstant overvågning af deres repræsentanter og forbeholde sig ret til at afsætte dem med ikke for lange tidsintervaller, hvis de forråder deres tillid, og til at tilbagekalde den magt, de har betroet dem, dersom de skulle have misbrugt den.

For da den moderne frihed adskiller sig fra antikkens frihed, følger det, at den også er truet af en fare af en anden art. Faren ved antikkens form for frihed bestod i, at mænd, der udelukkende var optaget af at sikre deres politiske magt, ville tillægge individuelle rettigheder for ringe værdi. Faren ved de modernes form for frihed består i, at vi er så opslugt af udøvelsen af vores private uafhængighed og forfølgelsen af vores egne interesser, at vi alt for let giver afkald på vores ret til at tage del i den politiske magt.

Myndighederne er kun alt for ivrige efter at opmuntre os til at gøre det. De er så beredvillige til at spare os for enhver ulejlighed, undtagen at adlyde og betale! De vil sige til os: hvad er i sidste ende målet for jeres anstrengelser, motivet for jeres arbejde og genstanden for alle jeres håb? Er det ikke lykken? Nå, overlad det bare til os, og vi vil gøre jer lykkelige. Nej, mine herrer, vi må ikke overlade det til dem. Uanset hvor rørende en sådan omsorg for vores lykke kan forekomme, så lad os bede myndighederne om at holde sig inden for deres grænser. Lad dem begrænse sig til at være retfærdige. Så skal vi nok påtage os ansvaret for at blive lykkelige.

Kunne vi blive gjort lykkelige af adspredelser, hvis udøvelsen af disse adspredelser ikke var garanteret? Og hvor skulle vi finde sådanne garantier om ikke i den politiske frihed? At give afkald på politisk frihed, mine herrer, ville være dårskab, som en mand, der, fordi han selv bor på første sal, er ligeglad med, om huset er bygget på sand.

Selvudvikling

Desuden, mine herrer: er det så indlysende, at lykke i en hvilken som helst form er menneskehedens eneste mål? Hvis det var tilfældet, ville vores liv i sandhed være indskrænket, og vores bestemmelse som mennesker være meget lidt ophøjet. Der er ikke én eneste iblandt os, som, hvis han ønskede at fornedre sig selv, ville begrænse sine moralske evner, gå på kompromis med sine ønsker, leve et liv i inaktivitet,

28 Dette begreb stammer fra Sieyès, Fontana (1988). Sieyès var den franske revolutions førende fortaler for et repræsentativt demokrati, og det, han kaldte det repræsentative system, opfattede han som en form for arbejdsdeling, se Pedersen (2019).

uden herlighed eller dybe og generøse følelser, ikke kunne være lykkelig. Nej, mine herrer, jeg bekender mig til den bedre del af vores natur, den ædle uro, som forfølger og plager os, dette ønske om at blive klogere og udvikle vores evner. Det er ikke til lykke alene, det er til selvudvikling, vores skæbne kalder os, og politisk frihed er det mest magtfulde, det mest effektive middel til selvudvikling, som himlen har givet os.

Politisk frihed kræver af alle borgere uden undtagelse, at de viser omsorg for at varetage deres allerhelligste interesser, at de udvider deres ånd, forædler deres tanker og indbyrdes skaber en form for intellektuel lighed, som udgør et folks magt og ære.

Se således, hvordan en nation vokser med den første institution, som gør udøvelsen af politisk frihed almindelig. Se vores medborgere fra alle samfundsklasser og professioner forlade deres sædvanlige arbejde og private aktiviteter for pludselig at indtage de ophøjede positioner, som forfatningerne tildeler dem. Her udøver de deres dømmekraft, trodser energisk trusler og modstår med ædelhed forførelse. Se, hvordan en ren, dyb og oprigtig patriotisme vil triumfere i vores byer og begejstre i selv vores mindste landsbyer, hvordan den vil gennemsyre vores værksteder og forbedre vores landbrug. Hvordan en forståelse for vores rettigheder og nødvendigheden af sikkerhedsforanstaltninger vil trænge ind i den nyttige landmands og den flittige handlende retskafne og ærlige ånd. De har lært af historien om de onder, de har lidt, og ikke mindst om de modforanstaltninger, som disse onder krævede. De overskuer hele Frankrig, og med deres stemmeafgivning belønner de på nationens vegne her tredive år senere troskaben mod de principper, der er legemliggjort af den berømteste af alle frihedens forsvarere.[29]

Det er ikke til lykke alene, det er til selvudvikling, vores skæbne kalder os, og politisk frihed er det mest magtfulde, det mest effektive middel til selvudvikling, som himlen har givet os

Derfor, mine herrer, i stedet for at give afkald på nogen af de to former for frihed, som jeg har beskrevet for jer, er det nødvendigt, som jeg har vist, at lære at forene dem. Som den berømte forfatter[30] til historien om de italienske republikker i middelalderen siger, så må institutionerne virkeliggøre menneskeslægtens bestemmelse, og de kan bedst nå deres mål, hvis de ophøjer det størst mulige antal borgere til det højest mulige moralske stade.

Afslutning

Lovgiverens arbejde er ikke færdigt, blot han har bragt fred til folket. Selv når folk er tilfredse, er der meget at udrette. Institutioner må sikre borgernes moralske dannelse. I respekt for deres individuelle rettigheder og deres uafhængighed og uden at blande sig i deres arbejde, skal institutionerne ikke desto mindre ophøje borgernes indflydelse på de offentlige anliggender, og opfordre dem til med deres stemmeafgivning at bidrage til udøvelsen af politisk magt, og med deres ytringsfrihed sikre dem ret til at kontrollere og udøve tilsyn, og igennem denne praksis lære borgerne, hvordan de skal udøve disse ophøje-

29 Constant henviser til sin ven, Lafayette, født Marie-Joseph Paul Yves Roch Gilbert du Motier de La Fayette (1757-1834). Marquis de Lafayette var helten fra den amerikanske uafhængighedskrig, der var blevet nær ven af George Washington og Thomas Jefferson. Lafayette spillede en ikke ubetydelig rolle i forspillet til den franske revolution som udpeget til Notabilitetsforsamlingen, han blev valgt som deputeret for andenstanden til Generalstænderne i 1789, og efter stormen på Bastillen blev Lafayette valgt til øverstkommanderende for den nyetablerede Nationalgarde, hvilket gjorde ham til den mest magtfulde mand i revolutionens første par år. Den 28. oktober 1818 blev Lafayette valgt til Deputeretkammeret fra Sarthe departementet, hvor Constant også blev valgt i 1819.

30 J. C. Simonde de Sismondi, Fontana (1988). Sismondi var en ven af Constant, der tilhørte kredsen omkring Germaine de Staël på Coppet.

de funktioner, og give dem både lyst og ret til at udøve dem.

Litteratur

Christiansen, Erik (2007): *Romerrigets Historie. Fra by til verdensrige og fra verdensrige til by.* Århus.

Constant, Benjamin (1810): *Principles of Politics Applicable to All Governments*. Liberty Fund, 2003.

Constant, Benjamin (1819a): "On the liberty of the ancients compared with that of the moderns," i Fontana (ed.): *Constant. Political Writings. Cambridge Texts in the History of Political Thought*. Cambridge, 1988.

Constant, Benjamin (1819b): "Antik og moderne frihed. Oversat i Peter Wivel (1996): *Tvesind. En bog om Benjamin Constant.* København.

Fontana, Biancamaria (ed.) (1988). *Constant. Political Writings. Cambridge Texts in the History of Political Thought*. Cambridge.

Pedersen, Torben Mark (2019): "Abbed Sieyès – den franske revolutions filosof." *LIBERTAS* nr. 71, 5-34.

Pedersen, Torben Mark (2024): "Benjamin Constant om antikkens og de modernes frihed." *LIBERTAS* nr. 84, 35-49.

Wivel, Peter (1996): *Tvesind. En bog om Benjamin Constant.* København.

Benjamin Constant om antikkens og de modernes frihed

Torben Mark Pedersen*

Benjamin Constant holdt i 1819 en nu berømt tale, hvori han sammenlignede antikkens frihed, der består i kollektiv og direkte udøvelse af den suveræne magt, og de modernes frihed, der består i individuel frihed. Det er især dén tale, der for eftertiden har placeret Constant som en fremtrædende liberal tænker, og hans skelnen mellem antikkens og de modernes frihed er ofte blevet opfattet som en forløber for Isaiah Berlins skelnen mellem positiv og negativ frihed.

Den 13. februar 1819 holdt Benjamin Constant (1767-1830) en nu berømt tale i Paris' *Athénée Royal*.[1] Titlen på foredraget var "De la liberté des Anciens comparée à celle des Modernes", altså "De gamles frihed sammenlignet med de modernes," og i talen sammenligner Constant antikkens frihed som kollektiv og direkte udøvelse af den suveræne magt med de modernes frihed som individuel frihed.

Det er især dén tale, der for eftertiden har placeret Constant som en fremtrædende liberal tænker, og Isaiah Berlin (1958b, 187-8) fremhæver Constant som "den mest veltalende af alle frihedens og privatlivets forsvarere".

Benjamin Constant var også en fremtrædende fransk liberal oppositionspolitiker i de første tiår af det 19. århundrede, og måneden efter at han afholdelsen af sin berømte tale, blev Constant valgt til Deputeretkammeret, der var det folkevalgte[2] underhus i det genetablerede bourbonske monarki.

At Constant var politiker, og at han talte til publikummer, der var aktive i politik og i den offentlige debat, kan være en af grundene til, at han i sin tale hælder mere til det politiske og historiske end til det filosofiske. Den anden grund er, at Constant ikke er filosof, og at han i sin politiske tænkning ikke tager udgangspunkt i abstrakte idéer om individet og dets rettigheder. I stedet er hans tilgang historisk, og han tager udgangspunkt i en teori om social forandring og om menneskehedens

1 Oprindelig grundlagt som *Paris Lycée* i 1785 og omdøbt til *Athénée Royal* i 1802 som et uddannelsescenter, der tilbød kurser for voksne. Det blev et liberalt fristed, en lærd liberal talerstol under *Restaurationen*, Rosenblatt (2008, 162 n. 18). Det var ikke den første tale Constant holdt i *Athénée Royal.* Den 6. februar 1818 holdt Constant den første af tre forelæsninger om polyteisme, der var en del af Constants livslange forskningsprojekt om religion, der udkom i 1824 som *De la religion*, Garsten (2010). Talen om antikkens og de modernes frihed blev offentliggjort i 1820 i Constants eget flerbindsværk, *Kursus i forfatningspolitik*, og genudgivet i 1861 og i 1980. I december 1825 holdt Constant endnu en tale om de modernes frihed, *La Tendance générale des esprits dans le dix-neuvième siècle* [Åndens generelle tendens i det nittende århundrede], Jennings (2009, 89).

2 "Folkevalgt" er lidt af en tilsnigelse, for valgretten var begrænset til omkring én pct. af mænd med de højeste indkomster. Deputeretkammeret havde i øvrigt kun en rådgivende funktion, kun kongen kunne vedtage fremsætte lovforslag, og kongen havde vetoret.

*Torben Mark Pedersen er cand. polit. et exam art og PhD fra Københavns Universitet. Har studeret på Harvard University og University of Chicago. Redaktør af *LIBERTAS*.

fremskridt, inspireret af Montesquieu, Necker, Condorcet og den skotske oplysning. Constants metodologiske præmis var, at de politiske valgmuligheder er betingede af de historisk givne institutioner og økonomiske og sociale forhold, Brint (1985). Det er derfor, Constant taler om, at den form for frihed, der eksisterede i antikken, ikke *passer sig for* de moderne mennesker i den kommercielle tidsalder. Når det liberale demokrati er den bedste regeringsform for de moderne, er det ikke fordi, den er bedst i overensstemmelse med menneskets natur, eller at frihed er et mål i sig selv, men fordi den passer bedst til det moderne samfunds givne økonomiske, civilisatoriske og moralske udviklingsniveau, Holmes (1984, 32). Gauchet (1988, 925) kalder Constants historiesyn for "a philosophy of historical rationality," og Constants tilgang til historien minder en del om Smiths, Fergusons og Millars form for "conjectural history" og om Condorcets (1795) form for historiefortælling, der er mindre fokuseret på de historiske fakta end på selve fortællingen.

Da Constant holdt sin tale i 1819, var det 30-året for den franske revolutions begyndelse, og hans primære formål med talen var at forklare, hvorfor den franske revolution endte i terroren. Det spørgsmål bliver taget op i Pedersen (2024).

Det andet formål med talen er at forsvare det repræsentative demokrati. Som Constant bemærker, så er den repræsentative styreform noget nyt, der var "totalt ukendt for antikkens frie nationer",[3] men det er ifølge Constant den eneste styreform, "under hvilken, vi i dag kan finde nogen form for frihed og fred."

Constants tale er blevet en klassiker i debatten om frihedsbegreber, og mange har i Constants skelnen mellem antikkens og de modernes frihed set en forløber for Isaiah Berlins (1958a,b) skelnen mellem positiv og negativ frihed. Berlin skriver selv, at ingen så "konflikten mellem de to slags frihed bedre eller udtrykte den klarere end Benjamin Constant," Berlin (1958b, 248). Det med "klarere" er en tvivlsom karakteristik, men mange har sammenlignet Constants beskrivelse af antikkens og de modernes frihed med Berlins frihedsbegreber, Holmes (1984, 2009), Wivel (1996), Pettit (1997), Flikschuh (2007), Jennings (2009), Lumowa (2010), Hansen (2013), Vincent (2011), Nippel (2016), Cromartie (2022), Simhony (2022) og Dimova-Cookson (2022).

Det er stort set overset i litteraturen, at "antikkens frihed" og "de modernes frihed" *ikke* er to forskellige *frihedsbegreber* på trods af, at Constant selv indledningsvist taler om en "begrebsmæssig skelnen". Begge betegnelser dækker over mere end et enkelt frihedsbegreb. "Antikkens frihed" består både af et begreb om politisk frihed som direkte politisk deltagelse og kollektiv selvbestemmelse og en antagelse om folkets suverænitet, der indebærer borgernes fuldstændige underkastelse under fællesskabets myndighed. På samme måde består "de modernes frihed" af et begreb om individuel frihed, et begreb om politisk frihed og et begreb om politisk deltagelse som selvudvikling.

Benjamin Constants tale i 1819 har placeret Constant som en fremtrædende fransk liberal tænker og politiker, men man skal være varsom med at drage konklusioner om Benjamin Constants liberalisme ud fra talen alene. Det ligger uden for rammerne af denne artikel at redegøre nærmere for Benjamin Constants politiske tænkning, men det skal nævnes, at Constant hverken var en særlig stringent eller original politisk tænker. Han var eklektisk og lod sig inspirere af mange forskellige tænkere. Constant afviste såvel utilitarismen som samfundskontraktteorier. Han mente, at alle mennesker besidder visse rettigheder, men afviste al tale om naturlige rettigheder. Han var afvisende over for Condorcets', Kants, Sieyès' og de venstrerevolutionæres rationalisme, men han var også afvisende over for Burkes traditionalisme. Constants politiske tænkning var situationsbestemt, og de fleste af hans politiske skrifter er i en vis forstand lejlighedsskrifter.

Idéhistorisk er det en vigtig tale, der ofte er blevet citeret, men Constants essayistiske stil, det til tider omstændelige sprog, at han tager meget for givet, der har været velkendt for samtidens tilhørere, hans begrebsmæssige uklarheder og dét, at han mange steder ikke

3 Citater fra talen i dette nummer af *LIBERTAS*, Constant (2024), er i anførselstegn, men der anføres ikke yderligere kildehenvisninger for citaterne.

eksplicit gør det klart, hvem og hvad han taler om, gør det unødigt vanskeligt at forstå, hvad Constant egentlig mener. Det er derfor formålet med artiklen at sætte Constants tale om antikkens og de modernes frihed ind i en historisk og idéhistorisk kontekst og forhåbentlig kaste lys over nogle af Constants uklarheder. I den forbindelse vil antikkens og de modernes frihed blive sammenlignet med Berlins begreber om positiv og negativ frihed og med det republikanske frihedsbegreb.

Constants tese om, at de mange "ulykker" under den franske revolution skyldes en sammenblanding af antikkens og de modernes frihed, og et forsøg på at indføre antikkens frihed i stedet for de modernes, bliver diskuteret nærmere i næste nummer af *LIBERTAS*, Pedersen (2024).

Den historiske kontekst for talen

Kendskab til antikken var en del af den almene dannelse for eliten i oplysningstidens Frankrig, og det var almindeligt, at forfattere sammenlignede antikken med den moderne verden. Både Montesquieu (1748) og Rousseau (1749, 1755a,b), henviser hyppigt til antikken. Constant var heller ikke den første til at skrive om forskellen mellem antikkens frihed og det moderne ideal om individuel frihed. Den primære kilde til Constants skelnen mellem de to former for frihed er formentlig Montesquieu, Holmes (1984, 29), der fremhæver forskellene mellem det moderne Englands frihed og den personlige ufrihed i antikkens Sparta. Også Condorcet – som Constant henviser til i talen – skrev, at de i antikken ikke kendte til begrebet om individuel frihed, samtidig med at han udfærdigede en af de første franske menneskerettighedserklæringer, Condorcet (1789).

Benjamin Constant havde i sin ungdom studeret to år ved universitetet i Edinburgh, hvor Adam Ferguson og Dugald Stewart tidligere havde undervist, og selv om det er uvist, i hvilken grad Constant blev påvirket af den skotske oplysnings økonomiske liberalisme under opholdet, så er påvirkningen fra den skotske oplysning tydelig i Constants senere skrifter, hvor han hyppigt henviser til Hume, Ferguson, Millar og Smith, Holmes (1984, 183). Constant har givetvis læst Adam Fergusons (1767, 57) omtale af antikkens og de modernes forhold til individet: "To the ancient Greek, or the Roman, the individual was nothing, and the public every thing. To the modern, in too many nations of Europe, the individual is every thing, and the public nothing." Den liberale politiker og filosof, comte de Volney (1757-1820), som Constant mødte, efter at han og Germaine de Staël[4] (1766-1817) var rejst til Paris i maj 1795, havde også kontrasteret antikkens og moderne frihed, og han havde afvist jakobinernes fascination af antikken som en fejltagelse, Garsten (2009).

Constant mente dog selv, at det var hans egen og Germaine de Staëls idé at sammenligne antikkens og de modernes frihed og at fortolke den franske revolutions udskejelser som resultatet af en sammenblanding af de to former for frihed. I 1798 sammenlignede Germaine de Staël antikkens og de modernes frihed i *Des circonstances actuelles qui peuvent terminer la Révolution et des principes qui doivent fonder la République en France* [Aktuelle omstændigheder, der kan afslutte revolutionen og de principper, der skal grundlægge republikken i Frankrig], der formentlig havde Constant som medforfatter, Holmes (1984, 34), Luca (2009, 111). Deri skriver de Staël: "The freedom of the present times involves everything that guarantees the independence of the citizen against the power of the government. The freedom of earlier times involves everything that secured to the citizens the greatest share in the exercise of power," citeret i Nippel (2016, 205).

Første del af talen var således skrevet under direktorietiden,[5] der var præget af politisk uro,

4 Constant mødte Germaine de Staël (1766-1817) i september 1794, og blev straks betaget af den højt begavede, viljestærke, vittige og charmerende kvinde, og blev en del af hendes *entourage*. Germaine de Staël var datter af den schweiziskfødte bankmand, Jacques Necker (1732-1804), der havde været fransk finansminister i årene før revolutionen og i revolutionens første år. I maj 1795 fulgte Constant med Germaine de Staël til Paris, hvor de indledte et intellektuelt parløb. Først i marts 1796 indledte de et forhold, og i juni 1797 fødte de Staël datteren Albertine.

5 Direktorietiden er betegnelsen for perioden fra 26. oktober 1795, hvor den nye forfatning efter ter-

ekstremisme og vold. Det var en periode præget af ideologiske konflikter, hvor det politiske system var polariseret i to antagonistiske fløje: jakobinerne der ønskede at videreføre terroren og royalisterne, der var drevet af ønsket om hævn over terrorens bagmænd og bødler, og som ønskede at genindføre *l'Ancien Régime*. Constant og de Staël stillede sig imellem disse to fløje og forsøgte at styrke det store flertal i befolkningen, der først og fremmest var optaget af at tjene til livets opretholdelse og andre private gøremål. De mente, at direktoriet ikke bare skulle forsøge at spille yderfløjene ud mod hinanden, men at de skulle appellere til den politiske midte, der hverken ønskede monarkiet eller terroren genindført, Holmes (1984, 34), Lumowa (2010). Dette var den politiske baggrund for at fremhæve de modernes frihed som individuel uafhængighed frem for politisk deltagelse.

Anden del af talen var skrevet omkring 1819 under restaurationen, hvor den politiske situation var helt anderledes. Jakobinerne eksisterede ikke længere som en politisk kraft, og monarkiet blev primært truet af ultraroyalisterne. Når Constant fremhæver det repræsentative demokrati som den eneste styreform, der i den moderne tidsalder kan sikre frihed og fred, skyldes det, at demokratiet var under angreb fra ultraroyalisternes side, der ønskede at genindføre *l'Ancien Régimes* absolutte monarki. Constant ønskede derfor at anspore borgerne til at deltage aktivt i det repræsentative demokrati for at beskytte revolutionens resultater. Constant mente, at borgernes tilbagetrækning til privatlivet udgjorde en trussel mod den personlige frihed: "the legislators are trying to put the nation into a sleep that tyranny finds convenient."[6] Ifølge Constant kan en fuldstændig tilbagetrækning fra det politiske liv udgøre en lige så stor fare for friheden som den fuldstændige politisering af samfundet, for hvis borgerne ikke tager aktivt del i det repræsentative demokrati, kan de ikke forhindre de autoritære kræfter i at gribe magten. Som Holmes (1984, 36) skriver: "Battling the ultras, liberals strove to awaken the nation from its privatized slumber."

Talen fra 1819 var således baseret på tanker, som Constant og de Staël havde udviklet over en mere end tyveårig periode, og store dele af talen findes næsten ordret i Constant (1810, 1814, 1815), hvilket får Holmes (1984, 43) til at kalde talen for en palimpsest. Det bidrager også til talens noget rodede indtryk. Constant vil for mange ting med sin tale: Præsentere en skelnen mellem to frihedsbegreber, advare mod den politiske udvikling under restaurationen. forsøge at forstå – eller bortforklare – hvorfor revolutionen endte i terrorregimet og præsentere en idé om politisk deltagelse som selvudvikling.

Antikkens frihed

Antikkens frihed bestod ifølge Constant i en "kollektiv men direkte udøvelse af store dele af den samlede suverænitet."

Der er for det første det demokratiske element, at alle borgere *direkte* deltager i den kollektive udøvelse af suveræniteten. I de græske bystater kunne alle frie, mandlige borgere være med til at foreslå og vedtage love, men det er ikke så meget afstemninger og lovgivning, som Constant fremhæver, som det er borgernes kontrol med statsmagten og ikke mindst "som medlem af det kollektive politiske legeme kunne han forhøre, afsætte, fordømme, ruinere, landsforvise eller dømme sine embedsmænd og overordnede til døden."[7]

Antikkens folk opfattede sig som frie, fordi ingen andre bestemte over dem – de bestemte over sig selv. Det var noget helt nyt, da græker-

rorregimets afslutning trådte i kraft, til Napoleons kup i november 1799. Den udøvende magt bestod af fem direktører, der udgjorde "direktoriet," Doyle (2002, 319).

6 Fra en tale fra 1824, citeret i Holmes (1984, 36).

7 Constants primære inspirationskilde til dette afsnit er formentlig Machiavellis *Drøftelser af de første ti bøger hos Titus Livius*, hvor Machiavelli omtaler, hvordan det er afgørende for at opretholde friheden i en republik, at borgerne kan rejse anklager mod andre borgere og ikke mindst mod de rige og magtfulde, såfremt de "på en eller anden måde forsynder sig mod den frie stat," Machiavelli (1531, I 7, side 68). Machiavelli fremhæver, at det dels virker disciplinerende på borgerne, og dels sikrer stabiliteten, når en ophidset folkestemning kan få afløb for sin utilfredshed med lovlige midler.

Figur 1. Portræt af Benjamin Constant (1767-1830).

ne hen mod år 500 fvt. og under det athenske demokrati begyndte at tale om at være fri om det at leve i en stat, hvor de som indbyggere var regeret af sig selv i stedet for at være regeret af en konge. Gradvist blev politisk frihed et ideal i græsk politisk kultur i takt med demokratiets udbredelse, de Dijn (2020, 21), og under perserkrigene begyndte grækerne at omtale sig selv som frie i modsætning til perserne, der levede under et monarkisk tyranni, de Dijn (2020). Før det tidspunkt betød det at være fri alene, at man ikke var slave.

Kollektiv selvbestemmelse forudsætter, at bystaten er fri, dvs. uafhængig af andre staters dominans, som fremhævet i det republikanske frihedsbegreb, og det var et centralt element i grækernes selvforståelse, at de også var frie i betydningen, at bystaten er fri. Constant nævner ikke dette aspekt. At bystaten er fri eller uafhængig, er en nødvendig betingelse for, at borgerne kan være frie og bestemme over sig selv, men det er ikke en tilstrækkelig betingelse.

Bystatens frihed er ikke det samme som individuel frihed, som allerede Hobbes bemærkede: "Den Frihed, der så hyppigt og respektfuldt omtales i de gamle Grækeres og Romeres Historiebøger og Filosofiske skrifter, (…) er ikke Individuelle menneskers Frihed, men et Almenvels Frihed. Og den er ikke den samme som den Frihed, som enhver skulle have, hvis ikke der fandtes nogen Civile Love eller noget Almenvel overhovedet," Hobbes (1651, XXI 8), se også Cromartie (2022) og Pedersen (2021, 56).

Tre betydninger af "antikkens frihed"

Det er det direkte demokrati og folkets selvbestemmelse, der er det historisk enestående ved de græske bystater, og det er folkets selvbestemmelse og deres direkte udøvelse af den politiske magt, som Constant gentagne gange omtaler som dét "de i antikken kaldte frihed." Han skriver om "antikkens frihed, der bestod i en aktiv og konstant deltagelse i den politiske magt," og at "Antikkens borgeres mål var at dele den politiske magt mellem alle borgere i det samme fædreland: det var dét, de kaldte frihed." Det var også dét aspekt af antikkens frihed, som Constant forklarer sociologisk og historisk, og det er dét aspekt af antikkens frihed, som han taler om, at de moderne ikke længere kan nyde.

Constant er dog her som andre steder ikke præcis med hensyn til definitionen af sine begreber, og han anvender "antikkens frihed" i tre forskellige betydninger:

1. I en snæver betydning om det direkte demokrati og folkets selvbestemmelse, som beskrevet ovenfor.
2. I en bredere betydning, som ud over den snævre betydning også omfatter doktrinen om folkets suverænitet, der indebærer individets fuldstændige underkastelse under fællesskabets myndighed, jf. nedenfor.
3. Alene om doktrinen om folkets suverænitet.

Constant synes primært at benytte den tredje betydning, når han taler om, at de under revolutionen forsøgte at indføre antikkens frihed, jf. Pedersen (2024).

Suverænitetsdoktrinen

Constant definerer som citeret antikkens frihed som "kollektiv men direkte udøvelse af store dele af den samlede suverænitet." Hvorfor Constant skriver "store dele af", er uklart, for i omtalen af antikkens frihed anvender Constant ordet suverænitet i den traditionelle be-

tydning, som suverænitetsbegrebet var blevet forstået under det absolutte monarki, som Bodin (1576) havde defineret som "absolute and perpetual power vested in a commonwealth", og som det var blevet forstået af Rousseau, Mably, Sieyès og af flertallet af de revolutionære fra venstre til højre, Hampson (1988, 101).

Suverænitet er ikke det samme som frihed, eller rettere: suverænitet er kun frihed for suverænen. I et direkte demokrati, hvor det er hele nationen, der kollektivt udøver den suveræne magt, kan man metaforisk tale om "nationens frihed", men "nationens frihed" er lige så lidt frihed for den enkelte, som "bystatens frihed" er frihed for den enkelte. Den enkelte har ikke selvbestemmelse, blot fordi vedkommende har stemmeret: "'selvstyre' var ikke den enkeltes ret til at bestemme over sig selv, men flertallets ret til at bestemme over den enkelte," Mill (1859, I, 16), så Hobbes' kritik gælder også her. Constant var udmærket klar over, at "The omnipotent nation is as dangerous as a tyrant, indeed more dangerous," Constant (1810, 20).

Antikkens frihed i snæver forstand var ifølge Constant *forenelig med* "individets fuldstændige underkastelse under fællesskabets myndighed," men intet tilsiger, at et direkte politisk demokrati ikke også er foreneligt med individuelle rettigheder.

Det er doktrinen om, at nationen besidder den suveræne magt, der indebærer, at borgerne er fuldstændig underlagt nationen. Logikken er, at hvis folket er suverænt, kan individerne ikke have nogen naturlige eller ukrænkelige rettigheder, og omvendt: hvis individerne er suveræne og har nogle naturlige rettigheder, så er folket ikke suverænt.

Constant skriver, at "antikkens frihedsmaksimer kræver, at borgerne skal være fuldstændigt underlagt nationen, for at nationen kan være suveræn, og at individet skal gøres til slave, for at folket kan blive frit." Det er lidt besynderligt, at Constant omtaler folkesuverænitetsprincippet som "antikkens frihedsmaksimer", som om suverænitet og frihed er det samme, og det er endnu et eksempel på Constants begrebsmæssige uklarheder.

Constant påstår med en henvisning til Condorcet, at de i antikken ikke havde noget begreb om individuelle rettigheder. Det kan skyldes, at Constant som Rousseau og Mably var af den opfatelse, at Sparta og ikke Athen var den typiske græske bystat. Dér var den enkelte fuldstændig underkastet den kollektive myndigheds vilje, "samfundet har fuldstændig myndighed over sine medlemmer," og individuel frihed blev ikke tillagt nogen betydning hverken i forhold til meninger, arbejde eller religion: "Som borger var han med til at træffe beslutninger om krig og fred, som privatperson blev han indskrænket, overvåget og undertrykt i alle sine gøremål; som medlem af det kollektive politiske legeme kunne han forhøre, afskedige, dømme, ekspropriere, landsforvise eller dømme embedsmænd og deres overordnede til døden. Som underlagt det kollektive politiske legeme kunne han selv blive frataget sin status, sine privilegier, blive landsforvist eller dødsdømt af dét kollektivs diskretionære vilje, han selv var en del af."

At folket er suverænt, behøver ikke betyde, at det politiske styre er så undertrykkende, som Constant beskriver det, og Constant nævner Athen som et eksempel på en bystat, hvor individerne nød en større grad af frihed. Sagen er imidlertid, at atheniensernes friheder i praksis havde karakter af privilegier, der kan trækkes tilbage, for når folket besidder den suveræne magt, vil det altid have ret til arbitrært at ophæve disse privilegier igen. Dette er et eksempel på ufrihed i den republikanske betydning, hvor borgerne som individer er underlagt hele folkets dominans.

Det var imidlertid ikke sådan, de i antikken opfattede frihed. De mente, at fordi borgerne indgår i og udgør det politiske fællesskab/bystaten, var der ikke noget modsætningsforhold mellem individ og stat: "individet var på sin vis opløst i nationen, borgeren i bystaten." Det er som hos Rousseau og Hobbes, hvor alle individer med samfundskontrakten bliver til ét politisk legeme. Hos Hobbes bliver alle individer til én person,[8] staten eller Leviathan, og denne repræsenteres af Suverænen, der forener alle

8 Det er illustreret med det berømte forsidebillede til *Leviathan*, hvor staten afbildes som en kolos, der består af alle borgerne. Forsidebilledet illustrerer, hvordan alle individerne bliver til én person, "en virkelig Enhed bestående af dem alle i én og samme Person," Hobbes (1651, XVII 13).

individers vilje til én fælles vilje. Hos Rousseau er folket, staten og suverænen én og det samme, og denne suveræn har en almenvilje, der er den fælles vilje for alle. Både Rousseau og Hobbes bortdefinerer på den måde enhver modsætning mellem individ og stat.

De sociologiske forklaringer

Constant begrunder ikke de to frihedsbegreber filosofisk, og han citerer ingen af antikkens politiske filosoffer. Hans tilgang er historisk og sociologisk og bygger som nævnt på en historisk teori om social forandring og om menneskehedens fremskridt. Antikkens frihed var ifølge Constant en konsekvens af, at antikkens republikker i Grækenland var små bystater,[9] der lå i evig krig med naborepublikker, og at de var baseret på en slaveøkonomi.

Constant kommer med en fangernes dilemma-forklaring på,[10] hvorfor antikkens bystater nærmest nødvendigvis må føre krig: "Drevet af nødvendighed bekrigede eller truede de konstant hinanden. De bystater, der ikke havde nogen ambition om at være erobrere, kunne ikke bare nedlægge deres våben, for så ville de selv risikere at blive erobret. Alle måtte købe deres sikkerhed, deres uafhængighed, ja hele deres eksistens med krig som pris." Deres hovedbeskæftigelse var derfor krig, og slaveøkonomien var en nødvendig betingelse for, at borgerne kunne opretholde den nødvendige krigsparathed.

Constant forklarer den aktive deltagelse i politik med, at den er en følge af, at der kunne være længere eller kortere perioder med fred mellem de tilbagevendende krige, og at det var under frie borgeres værdighed at beskæftige sig med fysisk arbejde, der var forbeholdt slaver. De frie borgere måtte derfor finde en anden måde at fordrive deres tid på mellem de tilbagevendende krige, hvorfor det politiske liv blev dét, der bortdrev kedsomheden ved et inaktivt liv.

Der er flere problemer med denne forklaring. At krig var en tilbagevendende begivenhed, og at økonomien var baseret på slaver, er hverken nødvendige eller tilstrækkelige betingelser for antikkens frihed. Der må være andre forklaringer på, at politisk demokrati opstod i de græske bystater og ikke mange andre steder i oldtiden. At det ikke er en tilstrækkelig betingelse, illustreres af, at der også var monarkiske og oligarkiske styreformer i de græske bystater, og at det ikke er en nødvendig betingelse, illustreres af demokratiet i de schweiziske kantoner, Brint (1985).

Antikkens frihed, positiv frihed og republikansk frihed

Det er ikke sjældent, at Benjamin Constants begreb om antikkens frihed udlægges som identisk med Berlins begreb om positiv frihed, således f.eks. Pettit (1997, 18), der skriver: "the liberty of belonging to a democratically self-governing community (…) the most prominent variety of Berlin's positive conception." Isaiah Berlin (1958) bidrog selv til denne opfattelse ved at omtale Constants to frihedsbegreber som en forløber for sine egne begreber om positiv og negativ frihed.

Det er rigtigt, for så vidt, som Berlin omtaler positiv frihed som relateret til spørgsmålet "Hvem regerer over mig?" Berlin (1958b, 193), og det er en bibetydning af positiv frihed, som Berlin (1958b, 243) selv karakteriserer som "en hybrid form for frihed."

Det er imidlertid ikke kollektiv politisk selvbestemmelse, der for Berlin (1958a,b) er det definerende ved positiv frihed. For Berlin er positiv frihed et psykologisk frihedsbegreb, der handler om at frigøre sig fra indre, mentale barrierer, der står i vejen for at opnå fuld selvkontrol eller selvrealisering. Det positive frihedsbegreb baserer sig på en opfattelse af jeget som splittet mellem et højere, mere rationelt, sandt, virkeligt eller autentisk jeg og et lavere empirisk jeg, der kan være drevet af irrationelle impulser, ukontrollerede lyster og lidenskaber, Berlin (1958b, 197).

Idéhistorisk findes der en kollektiv udgave af positiv frihed, hvor det lægges til grund, at individuel selvbestemmelse og kollektiv selvbestemmelse er ét og det samme. Det antages altså, at alle individers højere selv stræber efter

9 Den skotske oplysningsfilosof, John Millar (1735-1801), skrev i 1779, at "most of the ancient republics, with which we are acquainted, appeared to have owed their liberty to the narrowness of their territories," citeret i Nippel (2016, 106).
10 Som nævnt af Kurrild-Klitgaard (1992, 89).

samme kollektive mål, der bliver identisk med deres sande jeg, Berlin (1958, 197-98). Dermed kan det påstås, at hvis den enkelte er fuldt ud rationel, så vil vedkommende forfølge sit sande mål og derved være fri. Det er Rousseaus idé om, at borgerne kun er frie, når de gør almenviljen til deres eget højeste mål, fordi almenviljen afspejler deres egentlige jegs sande interesser, Rousseau (1762, I.8, 30), og at det er til deres eget bedste, hvis de tvinges til at adlyde almenviljen, Rousseau (1762, I.7, 28).

Et andet eksempel er Aristoteles' opfattelse af mennesket som et "politisk væsen", der kun kan realisere sin sande natur i det politiske fællesskab i bystaten. Stiller man sig uden for bystaten, vil man enten være som et dyr eller en gud, Aristoteles (2023, I.2, 24-25).

Constants begreb om antikkens frihed i snæver forstand svarer heller ikke til det republikanske frihedsbegreb. Ifølge det republikanske frihedsbegreb kan man ganske vist kun være fri fra andres vilkårlige dominans, hvis man har medindflydelse på de politiske beslutninger, Skinner (1990, 306-7), men det centrale i det republikanske frihedsbegreb er ikke demokratisk deltagelse, men ikke at være underkastet en anden persons eller andre menneskers arbitrære vilje, Pettit (1997, 52), og antikkens folk var i høj grad underkastet kollektivets arbitrære vilje, så de var ufrie i republikansk forstand.

Constants omtale af antikkens frihed i snæver forstand handler hverken om, at borgerne inderst inde er ens og har ét fælles mål i livet, som de kun kan realisere i fællesskab med andre, eller om at være fri fra dominans, så det svarer hverken til Berlins positive frihedsbegreb eller til Pettits og Skinners republikanske. Constants begreb om antikkens frihed er et begreb om *frihed fra kedsomhed og lediggang*: det politiske liv skal udfylde perioderne med inaktivitet mellem krige med noget meningsfuldt. Antikkens borgere følte så en "stærk og gentagen glæde" i "bevidstheden om sin egen betydning", hvilket gav det politiske liv mening.

De modernes frihed

Ifølge Constant er de modernes frihed retten til ikke at blive udsat for nogen form for arbitrær magtudøvelse fra statsmagtens side. Det er "retten til kun at være underlagt love og hverken blive arresteret, tilbageholdt, henrettet eller mishandlet på nogen måde af en eller flere personers vilkårlige magtudøvelse. Det er den enkeltes ret til at sige sin mening, vælge sit erhverv og udøve det, at råde over sin ejendom og endda destruere den, at komme og gå uden at skulle bede nogen om lov og uden at skulle redegøre for sine motiver eller ærinder. Det er den enkeltes ret til at omgås andre, enten for at diskutere deres fælles interesser eller dyrke den religion, som de og deres omgangskreds foretrækker…"

Det er værd at bemærke, hvor stor vægt Constant lægger på retsstatsprincipper,[11] og Constant understreger i *Principles*, at "We have placed among individual rights the certainty that one will not be treated arbitrarily (…) that one will not be arrested, nor detained, nor tried, except according to law and following due process," Constant (1810, 151). Dette er den absolutte modsætning til den arbitrære måde, hvorpå folkeforsamlingerne i de græske bystater kunne landsforvise borgere, og Constant kontrasterer netop antikkens arbitrære magtudøvelse som eksemplificeret med landsforvisning med de modernes retsstatsprincipper.

Constant skelner ikke mellem "frihed" og "uafhængighed" i sin tale. Han omtaler seks gange "individuel uafhængighed" (l'indépendance individuelle), og fem gange "individuel frihed" (liberté individuelle). Andre steder taler Constant om "civil freedom" til forskel fra "political freedom," f.eks. Constant (1810, 362).

Negativ og republikansk frihed

Constants omtale af de modernes frihed svarer ontrent til Berlins (1958) definition af negativ frihed som fravær af andre menneskers indgriben i ens handlinger, selv om Constant kun taler om frihed fra statslig indgriben. Constant sætter som Berlin lighedstegn mellem frihed i de modernes forstand og individuelle rettigheder. Ifølge Constant har mennesker til alle

11 Constant kan være inspireret af Condorcets (1789) udkast til en rettighedserklæring fra foråret 1789, der var en stringent og detaljeret erklæring om retsstatsprincipper.

tider haft "the eternal rights to justice, equality, and safeguards, because these rights are the purpose of human societies," Constant (1810, 365), og det er for at værne om individets rettigheder, at det er nødvendigt at sætte grænser for statsmagten. Constant forklarer ikke, hvor disse rettigheder stammer fra. Han afviser al tale om naturlige rettigheder, men taler alligevel om "eternal rights".

Man kan finde formuleringer hos Constant, der kan opfattes som en republikansk forståelse af frihed som ikke-dominans, som når han fremhæver, at det ikke er nok, at statsmagten ikke krænker undersåtternes rettigheder, men at "it is enough that such an infringement is possible," Constant (1822-24, 22), og i omtalen af *l'Ancien Régime* skriver han om undersåtterne, der nyder "precarious pleasures", som "arbitrary power threatened to take away from you at any moment," Constant (1814, 111). Ifølge Simhony (2022) er disse formuleringer, hvor han taler om frihed som frihed fra arbitrær magtudøvelse, udtryk for, at Constant også opererer med et republikansk frihedsbegreb, men indrømmer, at Constant ikke klart skelner mellem negativ og republikansk frihed.

Neutralitet

Benjamin Constant er en af de få liberale tænkere, der eksplicit taler om statens neutralitet. Staten må have en rent negativ funktion: Den skal alene beskytte borgerne mod det onde, og lade borgerne stræbe efter at realisere det gode liv på deres egen måde. Staten må være neutral i forhold til forskellige opfattelser af, hvad der er det gode liv, og staten skal alene sikre de rammer inden for hvilke, borgerne hver især kan forfølge deres egne mål. De moderne mennesker ønsker hver især "at udvikle vores evner, som det passer os uden at skade andre," og de har "kun brug for myndighederne til at formulere generelle retningslinjer, ligesom rejsende accepterer at benytte statsligt anlagte hovedveje uden at skulle få fortalt af regeringsmagten, hvilken vej de skal rejse."

Hvorfor antikkens frihed ikke passer for de moderne

Der er flere grunde til, at de moderne mennesker ikke længere kan nyde antikkens form for frihed. For det første kan moderne mennesker ikke opnå den samme oplevelse af egen betydning og indflydelse i en nationalstat med mange millioner borgere, som antikkens borgere kunne, så de ville ikke opnå samme tilfredsstillelse ved det politiske liv som antikkens folk.

For det andet har slaveriets afskaffelse frataget de moderne mennesker deres fritid, og de er nu tvunget til at arbejde for at kunne forsørge sig selv og deres familie, hvilket ikke efterlader perioder med inaktivitet. Dertil kommer, at "civilisationens fremskridt, tidens kommercielle tendens" har "mangedoblet og varieret måderne, hvorpå man kan opnå personlig lykke", hvilket betyder, at fordelene ved personlig frihed for de moderne langt overstiger fordelene for antikkens folk.

Afvejningen mellem gevinster og omkostninger er derfor helt anderledes for moderne mennesker end for antikkens: Fordelene ved at deltage i politik er mindre for de moderne end for antikkens folk, samtidig med at omkostningerne i form af mistet "personlig lykke" er større.

Handelens betydning

Ifølge Constant gør historien fremskridt. Ikke bare økonomisk men også civilisatorisk. Vores sæder og skikke bliver blidere, udviklingen går i retning af større lighed mellem borgerne, mod en større grad af individualisme og i retning af mere fredelige relationer mellem stater. Afskaffelsen af det feudale system og det absolutte monarki under revolutionen bidrog til den udvikling, men først og fremmest er den moderne tidsalder et resultat af handelens udvikling og det kommercielle samfunds fremvækst, der fremmer et mere individualistisk samfund. Det er således på grund af handelen og på grund af "religion og menneskehedens moralske og intellektuelle fremskridt", at der ikke længere er slaver i noget europæisk land.

I den moderne verden erstatter handel også krig som et middel til at erhverve sig noget, man gerne vil have, men som andre ejer. De moderne mennesker har lært af erfaringen, at handel og produktion er mere effektive midler til at opnå noget, man gerne vil have, end krig er, og tilmed et mindre omkostningsfuldt mid-

del.

Endelig inspirerer handlen til en større kærlighed til individuel uafhængighed, og "hver gang regeringer foregiver at varetage vores interesser, gør de det dårligere og dyrere, end vi selv ville gøre."

Det var ikke en ny tanke. Både Hume og Smith (1776, 422, 430) havde skrevet om handelens civilisatoriske effekter, om hvordan handel fører til orden, god regeringsførelse og større frihed. Montesquieu (1748, XX.2, bind 2 side 4) skriver: "Handelens naturlige virkning er at bidrage til freden. To nationer som handler med hinanden, gør sig gensidigt afhængige. Hvis den ene har fordel af at købe, har den anden fordel af at sælge; og alle forbund grunder sig på fælles interesser." Lige ovenover skriver Montesquieu også, at "det er næsten en almen regel, at overalt, hvor der er venlige sæder, er der handel, og overalt, hvor der er handel, er der venlige sæder," Montesquieu (1748; XX.1, bind 2 side 4). Også Kant (1795, 114) skrev, at: "the *spirit of commerce* sooner or later takes hold of every people, and it cannot exist side by side with war."

Constant gik et skridt videre end Montesquieu og Kant og påstod, at selv om Europa er opdelt i stater, føler folkene sig som grundlæggende ens og ikke som fødte fjender af andre folk. Ifølge Constant fører dette til, at folkene ikke skulle have noget at frygte fra barbariske horder, og de skulle i øvrigt være tilstrækkelig civiliserede til at betragte krig som en byrde. Constant påstår, at: "Handelen har knyttet nationerne tættere sammen, den har givet dem næsten identiske skikke og sædvaner, og selv om statsoverhovederne kan være fjender, er folkene landsmænd" og "den entydige tendens går mod fred" – hvilket Europas historie i det 19. århundrede viste var lidt vel optimistisk.

Denne opfattelse afspejler måske også Constants egen historie. Som født i Schweiz men med fransk indfødsret som voksen, uddannet i Schweiz, Tyskland og Skotland, bosat på skift i Schweiz, Tyskland, England, Frankrig og Belgien og flydende i fransk, tysk og engelsk var Constant en kosmopolit i en tid, hvor den moderne form for nationalisme opstod.

Politisk frihed som beskyttelse

Efter at have forkastet antikkens form for frihed og erklæret, at "individuel frihed er den sande form for moderne frihed", indrømmer Constant vigtigheden af politisk deltagelse: "i stedet for at give afkald på nogen af de to former for frihed, som jeg har beskrevet for jer, er det nødvendigt, som jeg har vist, at lære at forene dem."

De modernes frihed omfatter også den form for politisk frihed, der indebærer den enkeltes ret til at have medindflydelse på regeringens administration, men selv i de frieste stater, er den politiske frihed begrænset. Når Constant skriver, at de moderne mennesker kun besidder en tilsyneladende suverænitet, og at den er begrænset til med jævne mellemrum at vælge deres repræsentanter, hvorefter de straks giver afkald på deres suverænitet, så minder formuleringen om Rousseaus kritik af Englands repræsentative system: "Det engelske folk tror, det er frit; det tager grueligt fejl, det er det kun under valget af medlemmerne til parlamentet; så snart de er valgt, er det slavebundet, det er ingenting," Rousseau (1762, III.15, 91).

Det er i øvrigt værd at bemærke, at Constant i omtalen af de modernes frihed implicit antager, at suveræniteten ligger hos individerne og ikke i nationen som et kollektiv, og han benytter nu også suverænitetsbegrebet i en anden betydning end "absolute and perpetual power", eftersom han taler om borgernes "tilsyneladende suverænitet", og om at de "giver afkald på deres suverænitet". Constant er ikke filosofisk konsistent.

Indførelsen af et repræsentativt demokrati i store nationalstater som Frankrig og USA begrundes sædvanligvis med, at direkte demokrati er en praktisk umulighed i store stater, men Constant lægger – som Sieyès (1788) – vægt på arbejdsdelingsaspektet af det repræsentative demokrati: "Det repræsentative system er intet andet end en måde, hvorpå nationen overlader til nogle få individer at gøre det, den ikke selv kan eller ønsker at gøre." Og netop denne uddelegering af det politiske hverv til repræsentanter giver borgerne "tid til at pleje vores private interesser". Det er en individualistisk og interessebaseret begrundelse for det repræsentative demokrati.

Constant understreger, at den repræsentative styreform er de moderne folks opfindelse,[12] og i sammenligningen med Spartas og gallernes styreformer kontrasterer Constant det repræsentative system med et oligarki og ikke med direkte demokrati. Dermed sammenlignede han implicit ultraroyalisterne, der ville begrænse valgretten, med Sparta og oldtidens gallere, Holmes (1984, 36).

For Berlin (1958, 193) er (negativ) frihed ikke logisk forbundet med selvstyre: "Svaret på spørgsmålet "Hvem regerer over mig?" er logisk set forskelligt fra spørgsmålet "I hvilken grad blander regeringen sig i mit liv?" men for Constant er politisk frihed i praksis en forudsætning for individuel frihed. Politisk frihed er ikke et mål i sig selv men et middel, idet politisk frihed er garanten for individuel frihed: "Individuel frihed er den sande form for moderne frihed. Politisk frihed er dens garant." Det er det liberale beskyttelsesargument for demokrati, som James Mill (1820) videreudviklede, og som Berlin (1958, 251) også skriver, så ligger hovedværdien af politisk frihed for liberale i, at det er et middel til at beskytte den personlige, negative frihed.

Ligesom de modernes frihed adskiller sig fra antikkens, er den også truet af en anden fare, nemlig at borgerne er så opslugte af deres private gøremål, at de for let giver afkald på at udøve politisk magt, og derfor risikerer at overlade magten til de kræfter, der vil benytte den til at afskaffe den personlige frihed, forfatningen og det politiske demokrati. Det ville imidlertid være dårskab, for politisk frihed er garanten for individuel frihed. Den centrale sætning i talen er ifølge Holmes (1984, 19): "Faren ved de modernes form for frihed består i, at vi er så opslugt af udøvelsen af vores private uafhængighed og forfølgelsen af vores egne interesser, at vi alt for let giver afkald på vores ret til at tage del i den politiske magt." Og det var udfordringen i 1819, hvor det repræsentative demokrati var truet af ultraroyalisterne.

Constant argumenterede derfor for vigtigheden af, at borgerne udøver deres politiske magt, og han omtaler det repræsentative demokrati som en principal-agent relation (uden at benytte den betegnelse) mellem vælgere og repræsentanter, hvor principalen (vælgeren) gør klogt i at overvåge sin agent (den valgte repræsentant), ligesom den kloge virksomhedsejer nøje vil overvåge, hvordan hans forvalter varetager hans forretningsmæssige interesser.

Constant synes ikke at være opmærksom på, at når den enkelte ikke oplever at have nogen direkte politisk indflydelse, så opstår der et gratisrytterproblem (free-rider), hvor det ikke er i nogens interesse at udøve den kontrolfunktion. Constants beskyttelsesargument for politisk deltagelse undergraves dermed af, hvad han tidligere har sagt om, at de moderne ikke oplever at have nogen indflydelse på de politiske beslutninger. Hvis det får dem til at fravælge det politiske engagement, så er det et eksempel på, hvordan borgernes forfølgelse af deres egeninteresse som vildført af en usynlig hånd kan føre til et utilsigtet resultat, der er ringere for alle.

Politisk deltagelse som selvudvikling

Det sidste afsnit i talen introducerer et nyt tema, der ikke forekommer at have nogen klar forbindelse til det foregående, idet Constant nu påtager sig rollen som smagsdommer over, hvad der må være det enkelte individs – og alle individers – mål i tilværelsen.

Den individuelle stræben efter lykke, som den personlige frihed sikrer, og som den amerikanske uafhængighedserklæring hævder er en uafhændelig rettighed, strider imod Constants opfattelse af, hvad der må være "menneskehedens mål". Constant opfatter mennesker som splittet mellem deres indskrænkede natur og "den bedre del af vores natur", og han har tydeligvis ikke andet end foragt til overs for dét, der gør almindelige mennesker lykkelige. Han skriver elitært, at: "jeg bekender mig til den bedre del af vores natur, den ædle uro, som forfølger og plager os, dette ønske om at blive klogere og udvikle vores evner. Det er ikke

12 Også James Madison og James Mill betragtede det repræsentative demokrati som en af den moderne tids store opdagelser. Der eksisterede repræsentative institutioner i århundreder, før de blev betragtet som en skabelon for en demokratisk styreform. I Frankrig før revolutionen var Generalstænderne og Notabilitetsforsamlingen repræsentative forsamlinger, der havde rådgivende funktioner i forhold til kongen.

til lykke alene, det er til selvudvikling, vores skæbne kalder os, og politisk frihed er det mest magtfulde, det mest effektive middel til selvudvikling, som himlen har givet os."

Constant synes her nærmest at have overtaget Aristoteles' opfattelse af mennesket som et politisk dyr eller socialt væsen, der kun kan realisere sine fulde potentialer som menneske, når det deltager aktivt i bystatens politiske liv.

Der er formentlig psykologiske grunde til, at Constant hylder det politiske liv som et middel til selvudvikling. Mange ville mene, at det er i religionen (hvilket Constant formentlig ville medgive), i familielivet og ved at bringe børn til verden, at de finder en mening, der rækker ud over dem selv, men Constant havde ikke selv nogen lykkelig barndom, moderløs, som han var, og med en fraværende fader var han overladt til skiftende tutorer og kvinder i familien. Han havde heller ikke noget lykkeligt familieliv, hans kærlighedsliv var kaotisk og skandaleombrust, og hans barn med Germaine de Staël optog ham vist ikke meget. For Constant udfyldte det politiske engagement et følelsesmæssigt tomrum, som kvinderne i hans liv ikke kunne udfylde, og det blev et middel mod hans melankoli og hans følelse af tomhed og fortvivlelse, Vincent (2011, 38), Holmes (1984, 45-46).

Constants selvudviklingsargument for det politiske liv forekommer paradoksalt. For det første fordi hans kollektivistiske antagelse om, at alle mennesker må have samme mål, strider mod begrundelsen for at værne om privatlivet og den personlige frihed, nemlig at mennesker har forskellige evner og forskellige mål i livet, hvorfor de må have størst mulig frihed til at udvikle deres evner og forfølge deres mål, som det passer dem.

For det andet er det paradoksalt, at det politiske liv skulle være et middel til selvudvikling, hvis den enkelte ikke oplever at have nogen indflydelse på de politiske beslutninger. I så fald må almindelige borgeres aktive engagement i politik være noget nær spild af tid.

Endelig, og det vidste Constant, for han havde læst Machiavelli, er det ikke givet, at politik får det bedste frem i mennesket. Måske tværtimod, og Constant var også udmærket klar over, at magt korrumperer, hvilket den franske revolution måske var det bedste eksempel på.

Menneskehedens perfektionering

For Constant handler det imidlertid ikke kun om *personlig* selvudvikling. Det handler om hele *menneskehedens* perfektionering. Constant er ellers ikke historicist, men her taler han om, at institutionerne skal "virkeliggøre menneskeslægtens bestemmelse" og om "menneskehedens mål", og han afviser, at "lykke i en hvilken som helst form" kan være "menneskehedens eneste mål", som om menneskeheden kan have et på forhånd givet mål.

Constant afslører her sin kollektivistiske måde at tænke på. Måske skyldes det, at Constant ikke helt kan frigøre sig fra den franske, kollektivistiske politiske tradition for, at der findes et fælles gode, et alment vel, som alle er enige om, og som hos Rousseau fik sit ekstreme udtryk i almenviljen, for Constant taler om, at "alle borgere uden undtagelse" må "varetage deres allerhelligste interesser", som angivelig er ens, for "det er ikke til lykke alene, det er til selvudvikling, vores skæbne kalder os."

Idéen om menneskets og hele menneskehedens evne til at perfektionere sig, og at historien gør fremskridt, var en udbredt idé i oplysningstiden og et element i Constants fremskridtsteori om social forandring. Ordet "fremskridt" forekommer fire steder i talen, og hver gang om civilisationens, oplysningens eller menneskehedens moralske og intellektuelle fremskridt og ikke om økonomiske fremskridt.

Rousseau (1755a, I.16, 68) var den første, der anvendte begrebet "perfektionering" om både individet og om mennesket som art i sin afhandling om ulighedens oprindelse, Hofmann (2009, 249), og i sit posthumt udgivne værk om den menneskelige ånds fremskridt skriver Condorcet (1795, 2), at "the perfectibility of man is absolutely indefinite." I talen benytter Constant ikke ordet "perfektionering", men Madame de Staël havde i 1802 udgivet sit roste værk *De la littérature*,[13] der foranledigede

13 Med "litteratur" mener de Staël alle de måder, hvorpå den menneskelige tanke kommer til udtryk, dvs. også filosofi og humanvidenskab, Hofmann (2009, 251).

en ophedet debat, den såkaldte "perfectibility controversy", Hofmann (2009, 250), og i forlængelse heraf skrev Constant i årene 1802-04 en lille bog med titlen *De la perfectibilité de l'espèce humaine* [Om den menneskelige arts perfektionering], der først udkom i 1829. I sit sidste storværk om religion videreudvikler han sin opfattelse af menneskehedens perfektionering.

Selvudvikling og demokrati

Constants selvudviklingsargument for demokrati er, hvad Macpherson (1977, 44ff) kalder for "The developmental case for democracy". Macpherson nævner ikke Constant, men fremhæver John Stuart Mill, der argumenterede for, at politisk frihed og indflydelse er et middel til forbedring af menneskeheden, Mill (1859, kap. 3), ligesom det politiske demokrati er et resultat af denne forbedring. Constant kommer også ind på dette, hvor han skriver, at "Politisk frihed kræver af alle borgere uden undtagelse (…) at de udvider deres ånd, forædler deres tanker og indbyrdes skaber en form for intellektuel lighed."

Afslutningen på talen

Også afslutningen på talen er lidt besynderlig – og meget rousseausk. Constant går ind for en begrænset statsmagt, men det er ikke nogen minimalstat: "Lovgiverens arbejde er ikke færdigt, blot han har bragt fred til folket. (…) Institutioner må sikre borgernes moralske dannelse."

Tidligere i talen har Constant ellers afvist den arv fra antikken, at staten skal "bestemme over kommende generationer for at forme dem efter dens ønsker" med den liberale begrundelse, at "Vi er moderne mænd, som hver især ønsker at nyde vores rettigheder, og som hver især ønsker at udvikle vores evner, som det passer os uden at skade andre. Vi vil vogte over udviklingen af disse evner hos de børn, naturen har overladt til vores omsorg, der er så meget mere oplyst, som den er levende, og vi har kun brug for myndighederne til at formulere generelle retningslinjer, ligesom rejsende accepterer at benytte statsligt anlagte hovedveje uden at skulle få fortalt af regeringsmagten, hvilken vej de skal rejse."

Men så alligevel ikke, for institutionerne skal sikre borgernes "moralske dannelse" og "ophøje borgernes indflydelse på de offentlige anliggender, og opfordre dem til med deres stemmeafgivning at bidrage til udøvelsen af politisk magt, og (…) lære borgerne, hvordan de skal udøve disse ophøjede funktioner, og give dem både lyst og ret til at udøve dem."

Afsluttende bemærkninger

Det er Constants fortjeneste, at han relativt klart formulerede et begreb om individuel uafhængighed eller individuel frihed, der omtrent svarer til Berlins begreb om negativ frihed, og alene af den grund fortjener talen fra 1819 at blive læst. Det er også mere end noget andet dén tale, der for eftertiden har givet Benjamin Constant et ry som en fremtrædende liberal tænker – i hvert fald på kontinentet. Talen er også af den grund af idéhistorisk interesse, selv om den ikke giver et dækkende billede af Constants liberalisme.

Omtalen af individuel frihed fylder imidlertid ikke meget mere end en halv side, og det var ikke Constants hovedærinde at præsentere tilhørerne for en filosofisk analyse af frihedsbegreber. Filosofisk analyse er ikke Constants stærke side. Han er ikke nogen stringent tænker, han forholder sig ikke tekstnært til de forfattere, han tager udgangspunkt i, og han er ikke omhyggelig med at definere sine begreber, som når han benytter betegnelserne "antikkens frihed", "de modernes frihed" og "suverænitet" i flere forskellige betydninger. Det bidrager alt sammen til indtrykket af talen som filosofisk uklar og inkonsistent.

Talen bærer også præg af sin tilblivelseshistorie, at den er blevet til over en 20 årig periode og under forskellige politiske betingelser. Talen virker rodet, og man får indtryk af, at Constant vil for meget med sin tale. Hans hovedtese om, at "ulykkerne" under den franske revolution skyldes en "sammenblanding" af antikkens og de modernes frihed, og at de forsøgte at indføre "antikkens frihed" i stedet for de modernes er heller ikke overbevisende, jf. Pedersen (2024).

Litteratur

Aristoteles (2023): *Politik*. København.

Berlin, Isaiah (1958): "Two concepts of liberty," i Isaiah Berlin: *Liberty*, redigeret af Henry Hardy, Oxford, 2002. På dansk i Isaiah Berlin: *Den ideale stræben og andre essays*." København, 2005.

Bodin, Jean (1576): *On Sovereignty. Six Books of the Commonwealth*. Oxford.

Brint, M. E. (1985): "Jean-Jacques Rousseau and Benjamin Constant: A Dialogue on Freedom and Tyranny." *The Review of Politics* 47(3), 323-46.

Condorcet, Marquis de (1789): "Declaration of Rights." McLean and Hewitt (eds.): *Condorcet. Foundations of Social Choice and Political Theory.* Aldershot, 1994.

Condorcet, Marquis de (1795): *Outlines of an Historical View of the Progress of the Human Mind.* Chicago, 2009.

Constant, Benjamin (1810): *Principles of Politics Applicable to All Governments.* Liberty Fund, 2003.

Constant, Benjamin (1814): *The Spirit of Conquest and Usurpation* i Fontana (ed.): *Constant. Political Writings. Cambridge Texts in the History of Political Thought*. Cambridge, 1988.

Constant, Benjamin (1815): *Principles of Politics Applicable to All Representative Governments* i Fontana (ed.): *Constant. Political Writings. Cambridge Texts in the History of Political Thought*. Cambridge, 1988.

Constant, Benjamin (1819): "On the liberty of the ancients compared with that of the moderns." Fontana (ed.): *Constant. Political Writings. Cambridge Texts in the History of Political Thought*. Cambridge, 1988.

Constant, Benjamin (1822-24): *Commentary on Filangieri's Work.* Indianapolis, 2015.

Constant, Benjamin (2024): "Antikkens frihed sammenlignet med de modernes." *LIBERTAS* nr. 84, 20-34.

Cromartie, Alan (2022): "Hobbes, Constant, and Berlin on Liberty." *History of European Ideas* 48(3), 214-228.

de Dijn, Annelien (2020): *Freedom. An Unruly History.* Harvard University Press. Cambridge, Ma.

Dimova-Cookson, Maria (2022): "The two modern liberties of Constant and Berlin." *History of European Ideas* 48(3) 229-45.

Doyle, William (2002): *The Oxford History of the French Revolution*. 2nd ed. Oxford.

Ferguson, Adam (1767): *An essay on the History of Civil Society*. *Cambridge Texts in the History of Political Thought*, edited by Fania Oz-Salzberger. Cambridge, 1995.

Flikschuh, Katrin (2007): *Freedom. Contemporary Liberal Perspectives*. Cambridge.

Fontana, Biancamaria (ed.) (1988). *Benjamin Constant. Political Writings. Cambridge Texts in the History of Political Thought*. Cambridge.

Garsten, Bryan (2009): "Behind the Nostalgia for Ancient Liberty." *European Journal of Political Theory* 8(3), 401-11.

Garsten, Bryan (2010): "Religion and the Case Against Ancient Liberty: Benjamin Constant's Other Lectures." *Political Theory* 38(1), 4-33.

Gauchet, Marcel (1988): "Constant." Furet and Ozouf (eds.): *A Critical Dictionary of the French Revolution.* Cambridge, Ma. 1989.

Hampson, Norman (1988): *Prelude to Terror. The Constituent Assembly and the Failure of Consensus, 1789-1791*. Oxford.

Hansen, Mogens Herman (2013): "Liberalismens frihedsbegreb i historisk lys: Det oldgræske frihedsbegreb sammenlignet med det moderne." Jeppe Nevers, Niklas Olsen og Casper Sylvest (red.): *Liberalisme. Danske og internationale perspektiver*. Odense.

Hobbes, Thomas (1651): *Leviathan*. København, 2008.

Hofmann, Etienne (2009): "The Theory of the Perfectibility of the Human Race." Rosenblatt (ed.): *The Cambridge Companion to Constant.* Cambridge.

Holmes, Stephen (1984): *Benjamin Constant and the Making of Modern Liberalism.* New Haven: Yale University Press.

Holmes, Stephen (2009): "The Liberty to Denounce: Ancient and Modern." Rosenblatt (ed.): *The Cambridge Companion to Constant.* Cambridge.

Jennings, Jeremy (2009): "Constant's Idea of Modern Liberty." Rosenblatt (ed.): *The Cambridge Companion to Constant.* Cambridge.

Kant, Immanuel (1795): *Perpetual Peace. A Philosophical Sketch.* Reiss and Nisbet (eds.): *Kant Political Writings.* 2nd ed. *Cambridge Texts in the History of Political Thought.* Cambridge, 1991.

Kurrild-Klitgaard, Peter (1992): "De franske radikale liberale: Fra Say til de Molinari,. Nicolai Juul Foss og Peter Kurrild-Klitgaard (red.): *Etik, marked og stat. Liberalismen fra Locke til Nozick.* København.

Luca, Stefano de (2009): "Benjamin Constant and the Terror." Rosenblatt (ed.): *The Cambridge Companion to Constant.* Cambridge.

Lumowa, Valentino (2010): "Benjamin Constant on Modern Freedoms: Political Liberty and the Role of a Representative System." *Ethical Perspectives* 17(3), 389-414.

Machiavelli, Niccolò (1531): *Drøftelser af de første ti bøger hos Titus Livius*. Hasselager, 2004.

Macpherson, C.B. (1977): *The Life and Times of Liberal Democracy.* Oxford.

Mill, James (1820): "On Government." Terence Ball (ed.): *James Mill. Political Writings. Cambridge Texts in the History of Political Thought.* Cambridge.

Mill, John Stuart (1859): *Om friheden.* København, 1985.

Montesquieu (1748): *Om Lovenes Ånd.* København, 1998.

Nippel, Wilfried (2016): *Ancient and Modern Democracy. Two Concepts of Liberty?* Cambridge.

Pedersen, Torben Mark (2021): "Individ – kontrakt – stat. Thomas Hobbes' politiske filosofi" *LIBERTAS* nr. 76, 4-66.

Pedersen, Torben Mark (2024): "Benjamin Constant om antikkens frihed, Rousseau og terroren under den franske revolution." *LIBERTAS* nr. 85, 29-45.

Pettit, Philip (1997): *Republicanism. A Theory of Freedom and Government.* Oxford.

Rosenblatt, Helena (2008): *Liberal Values. Benjamin Constant and the Politics of Religion.* Cambridge.

Rousseau, Jean-Jacques (1749): "Afhandling om genoprettelsen af videnskaberne og kunstarterne har bidraget til at Forædle moralen." Mikkel Thorup (red.): *Jean-Jacques Rousseau. Politiske skrifter.* Århus, 2009.

Rousseau, Jean-Jacques (1755a): *Afhandling om ulighedens oprindelse og grundlæggelse blandt menneskene.* København, 1995.

Rousseau, Jean-Jacques (1755b): "Afhandling om den politiske økonomi." Mikkel Thorup (red.): *Jean-Jacques Rousseau. Politiske skrifter.* Århus, 2009.

Rousseau, Jean-Jacques (1762): *Samfundskontrakten*. København, 2007.

Sieyès, Abbé (1788): "Views of the Executive Means Available to the Representatives of France in 1789." Sonenscher (ed.): *Sieyès. Political Writings. Including the Debate between Sieyès and Tom Paine in 1791.* Cambridge, 2003.

Simhony, Avital (2022): "Beyond binary discourses on liberty: Constant's modern liberty, rightly understood." *History of European Ideas* 48(3), 196-213.

Skinner, Quentin (1990): "The Republican Ideal of Political Liberty." Bock, Skinner and Viroli (eds.): *Machiavelli and Republicanism.* Cambridge.

Smith, Adam (1776): *Nationernes Velstand*. København, 2013.

Tyler, Colin (2022): "Rethinking Constant's ancient liberty: Bosanquet's modern Rousseauianism." *History of European Ideas* 48(3), 280-95.

Vincent, K. Steven (2000): "Benjamin Constant, the French Revolution, and the Origins of French Romantic Liberalism." *French Historical Studies* 23 (4), 607-37.

Vincent, K. Steven (2011): *Benjamin Constant and the Birth of French Liberalism.* New York.

Wivel, Peter (1996): *Tvesind. En bog om Benjamin Constant.* København.

Adam Smith Prisen til David Friedman

Otto Brøns-Petersen*

Den 19. april hædrede Selskabet Libertas David Friedman med Adam Smith Prisen ved en ceremoni og middag på restaurant Maven. David Friedman var på rundrejse i Europa og lagde turen forbi København, hvor han holdt et velbesøgt oplæg hos CEPOS. David Friedman, der er søn af Milton Friedman, er især kendt for sit forsvar for det statsløse samfund i *The Machinery of Freedom*, der udkom i 1973.

Tak for invitationen til at motivere Adam Smith-prisen til David Friedman. Det er en ære, jeg meget gerne påtager mig.

Det er på den ene side et meget let job. Prisen går til en person, der "i tale, skrift eller handling har gjort en bemærkelsesværdig indsats for at fremme det frie samfund og det frie marked." Efter det kriterium er David en selvindlysende kandidat.

Det er på den anden side et job, som kan være vanskeligt at gøre *godt nok*. Men jeg vil gerne gøre forsøget.

Libertas er et selskab, som blev stiftet for snart 40 år siden. Det er et udsøgt selskab - også mere end vi egentlig burde være. Det er dog lykkedes gennem en meget lang periode at udsende to til tre magasiner med solide bidrag til dansk idédebat om året, ikke mindst takket være en energisk og vedholdende redaktør.

I år og sidste år er 50 årene for tre bøger, som inspirerede og påvirkede nogle af os ganske meget – noget der også markeres i Libertas Magasinet. Det er tre bøger, som promoverer libertarianske ideer og tænkning. De er nok søskende, men samtidig indbyrdes meget forskellige. Den ene bog er Robert Nozicks "Anarchy, State, and Utopia" udkom i 1974. Den anden, Murray Rothbards "For a New Liberty", udkom året før. Det same gjorde David Friedmans *The Machinery of Freedom - a Guide to a Radical Capitalism*. Jeg tøver næsten med at kalde den én bog, for den er kommet i to yderligere udgaver, som er blevet markant udbygget.

Hvad kendetegner og udmærker din tilgang i forhold til Nozick og Rothbards? Tiden tillader kun, at jeg peger på nogle enkelte ting.

Du har en meget sofistikeret tilgang til rettigheder, baseret både på moralske sandheder opstået gennem evolutionær selektion og på konsekventionalisme. Det gør den meget mindre følsom over for at enten at begå en naturalistisk fejlslutning eller basere sig udelukkende på en arbitrær doktrin. Nozick tog blot (kantianske) rettigheder for givne, mens Rothbard hævdede, at et libertariansk samfund må bygge på naturlige rettigheder og en markedsbaseret retsorden deduceret fra ét enkelt aksiom, ikke-aggressionsprincippet.

Du ser derimod libertariansk lov og tilhørende retlige systemer som et spontant produkt af nyttemaksimerende adfærd hos enkeltindividider, som kan lede til en række forskellige retsnormer. Der er ikke kun én given retsorden, som er alene om at kunne være fri og libertariansk. Forskellige naturligt givne omstændigheder kan tilsige forskellige normer.

Du er ikke enig med Nozicks antagelse om, at beskyttelse basalt set er et naturligt monopol, eller at staten mere eller mindre ville opstå af sig selv på marked med konkurrerende beskyttelsesvirksomheder. Tværtimod har du på-

peget, hvordan en stabil konkurrenceligevægt mellem dem kunne opstå.

Desuden argumenter du for, at forhandlingen mellem konkurrerende beskyttelsesvirksomheder kan lede til, at de vælger at håndhæve libertarianske rettigheder. De er så at sige mere efficiente. Men du har også påpeget, at efficiens ofte svarer til eller ligefrem styrer, hvad vi anser for retfærdigt.

Du hverken benægter eller ignorerer eksistensen af kollektive handlingsproblemer. Tværtimod påpeger du vigtigheden af at "havne på den rigtige side af kollektiv gode-fælden", idet politisk ageren er inficeret med kollektive handlingsproblemer. At sætte staten til at løse kollektive handlingsproblemer er efter din opfattelse at sætte ræven til at vogte gæs.

Du bruger i vid udstrækning pristeori - og i betydeligt omfang også lære fra historien - til at adressere alle mulige samfundsmæssige problemer, ikke kun snævert "økonomiske". I den henseende viderefører du på fornemste vis de bedste af Chicagoskolens traditioner.

Sidst, men ikke mindst vil jeg fremhæve din meget klare og misundelsesværdigt pædagogiske fremstilling af selv komplicerede problemer, helt uden Rothbards polemiske tone og advokatur.

Der er mindst ét bevis på, at markedet kan levere kollektive goder, nemlig din hjemmeside og faste substack-blog. Alle tre udgaver af "Machinery" kan downloades kvit og frit på din hjemmeside, ligesom langt de fleste af dine talrige andre bøger og artikler. Den kan ikke anbefales stærkt nok.

David Friedman, tak for at have været en ledende libertariansk tænker i mere end et halvt århundrede og for fortsat at berige dit vigtige forskningsprogram.

BAG OM NYHEDERNE

Boganmeldelse
Simon Emil Ammitzbøll-Bille: Insider: Fire år med Løkke

Peter Kurrild-Klitgaard

Fhv. folketingsmedlem og minister for Liberal Alliance, Simon Emil Ammitzbøll-Bille (SEA), har forfattet en på mange punkter interessant og velskrevet erindringsbog om sine år som minister i VLAK-regeringen (2016-2019). Til gengæld er der meget lidt om årene som MF for først Radikale Venstre og siden for LA og som løsgænger, men det er sådan set ok: Bogen handler om regeringsperioden. Der er endnu mindre eller intet om forfatterens mislykkede forsøg på at lave sine egne partier, først Borgerligt Centrum og siden Fremad. Det kan man nok også klare sig uden.

Bogen er relevant, hvis man interesserer sig for politisk samtidshistorie i almindelighed og Liberal Alliance i særdeleshed. Og den er — med klart sprog, fine metaforer og gode stemningsbilleder — generelt velskrevet, hvis man lige ser bort fra nogle umådeligt kedelige passager om diverse politiske forlig og ministersager, der næppe kan interessere mange andre end de involverede.

Alle erindringsbøger er lidt forskellige afhængigt af netop, hvor velskrivende forfatteren er, og hvor meget vedkommende formår at gøre materialet interessant for andre end sig selv og det lille fåtal. Det lykkes overvejende godt: SEA er god til at fortælle historier, og bogen er bedst og mest underholdende, når der er farverige udpenslinger af intriger og slagsmål.

Det er f.eks. tilfældet, når den er herligt underspillet spiddende i portrætterne af Lars Løkke Rasmussen (som SEA i 2016 blev minister under) og Kristen Thulesen-Dahl (der i de år var en slags hovedmodstander, om end fra samme blok). Den er til gengæld andre gange unødigt ugenerøs — som når SEA den ene af de kun to gange, han nævner LA's folketingsmedlem Maj-Britt Kattrup, kalder hende "den tidligere konkurrencerytterske fra den nordsjællandske overklasse" (s. 31). Man kan grine kort over den slags uforskammetheder, som nok mest af alt afspejler en langvarig Radikal selvforståelse, men de tjener ikke forfatteren til ære, når det omhandler en hårdtarbejdende, loyal partifælle, han selv har været gruppeformand for, og som han ellers slet ikke beskæftiger sig med i bogen, positivt eller negativt. En anden partifælle, Henrik Dahl, kalder han "den bulimisk skrivende sociolog" (s. 31), hvilket nok har lydt sjovt i øjeblikket men hverken er særligt meningsfuldt eller reelt dækkende.

Andre personskildringer er mindre kulørte men nok interessante og måske især, når de er indirekte. Bogen giver et intimt og på lange stræk venligt billede af SEA's mangeårige kampfælle og partifælle (både i RV og LA) Anders Samuelsen. Men dennes svage sider som partileder bliver også fremhævet i flere tilfælde og på flere måder end, man skulle have troet en så nær ven ville gøre offentligt.

Men alle erindringsbøger — og særligt når det er af og om politikere — kommer også uvilkårligt til at sætte forfatteren i midten som en meget vigtig person. Sådan er det altid, men det sker ikke mindre her, hvor forfatteren trods en til tider god selvironi ikke lægger skjul på, hvor stor en rolle han har spillet, og hvor vigtig og indflydelsesrig han har været. Bogen bekræfter også, at SEA er velformuleret og snu — men måske også utilsigtet, at han nok er overdrevent optaget af selve det taktiske "spil" (og at være snu i dét) snarere end af det kon-

krete politiske indhold. Kun en gang føler man, at der er noget, SEA ikke vil være villig til at gå på kompromis med eller sælge ud af, og det er noget så obskurt, som hvilken partigruppe et eventuelt LA-medlem af Europa-Parlamentet skulle tilslutte sig (s. 45 ff), eller hvem man ved samme valg i 2015 skulle gå i listeforbund med (s. 47 ff). Intet sted får man noget konkret indtryk af, hvad SEA's liberalisme egentlig består i, og spørgsmålet om at være EU-positiv og ikke for meget strammer på indvandring virker som de eneste holdningsspørgsmål, der rigtigt er værd at gøre noget ud af (s. 49 ff).

Kan man lære noget af bogen? I det store billede indeholder den kun få større historier, der ikke allerede tidligere har været fremme på anden vis. Blandt de interessante, som denne ellers rimeligt velinformerede anmelder slet ikke kendte til, var, at SEA og partiets gruppeformand og landsformand Leif Mikkelsen ved juletid i 2017 forsøgte at presse deres mangeårige nære kollega og politiske velgører Anders Samuelsen væk som partileder (s. 234 ff). Det skete ovenpå det mislykkede forsøg på at få skattelettelser igennem og skulle være til fordel for SEA selv — om end man aner, at Mikkelsen (der var blevet forsmået ved regeringsdannelsen i 2016) måske også selv havde ambitioner. Men det lykkedes ikke — måske bl.a. fordi Samuelsen angiveligt truede med så at lave et nyt parti — og mens det nok tjener SEA til ære at fortælle ærligt og detaljeret om kupforsøget, kommer han ikke selv rigtigt "pæn" ud af det. Man får det indtryk, at det reelt handlede mere om personlige ambitioner og politisk overlevelse end om at gøre noget godt for liberal politik.

Lidt interessant er også SEA's referat af sine drøftelser med Samuelsen i efteråret 2016 om mulige LA-ministeremner og ræsonnementerne i den forbindelse. Herunder at Lars Løkke Rasmussen ikke ønskede Ole Birk Olesen som minister (s. 112 f), fordi han mange år før som journalist havde skrevet artikler, der var kritiske overfor Venstrepolitikeren. Men mere sigende: At SEA og Samuelsen var enige om, at der kun kunne være en liberalist blandt LA's seks ministre, så enten Ole Birk Olesen eller Joachim B. Olsen — ikke begge. Men hvorfor egentlig ikke det, når der kunne være fire eks-Radikale?

Det blev så Ole Birk Olesen, men ifølge SEA gav han og Samuelsen ham med vilje et ministerium, hvor det var næsten umuligt at være liberalist: "Vi er også enige om, at Ole skal have et udgiftsdrivende ministerium. Vi kan ikke have en ultraliberalist som spinkespareminister med fri adgang til at kritisere ledelsens dispositioner i den økonomiske politik" (s. 105 f). Merete Riisager skulle i første omgang heller ikke have været undervisningsminister, "fordi hun er blevet besat af islam" (s. 105). En tredje kunne ikke blive minister, fordi vedkommende er "klimabenægter". I stedet får man flere gange på fornemmelsen, at et af de vigtigste parametre for, hvem der kunne få hvilke ministerposter var, at det var sjovt, hvis nogle Radikale eks-partifæller tidligere havde haft dem.

Den slags udtalelser vil nok mest af alt cementere den hos mange borgerligt-liberale udbredte opfattelse, at LA i disse år ikke kun i oprindelse og i toppen var domineret af eks-Radikale, men at man i det daglige egentlig helst var foruden de liberalister, som man ellers gerne ville have penge, støtte og arbejdskraft fra.

Bogen bekræfter til gengæld noget andet, som denne anmelder godt vidste (men nok kun få andre), nemlig at Henrik Dahls positioneren på valgnatten i 2019 som harmdirrende kritisk overfor, at LA i 2016 var gået i regering, var et rent efterrationaliserende spil for galleriet. Indtrædelsen i regeringen var ganske vist en enorm katastrofe, som ramponerede LA's image og næsten kostede partiet livet og det endog helt forudsigeligt (og forudsagt). Men faktum er, at Dahl dengang i 2016 og frem havde været blandt de stærkeste fortalere for, at LA skulle indtræde i regeringen og endog meldte sig selv på banen som ministeremne (s. 110 f) men senere var knotten over at være kommet på "B-holdet" (s. 269).

Et spørgsmål, som denne læser til gengæld godt kunne have ønsket sig et svar på i bogen, er, hvad strategien egentlig var i sommeren 2016, da LA fremsatte det berømte "ultimative krav" om afskaffelse af topskatten? Hvis man som denne anmelder fulgte ret tæt med, så fremstod det i sommeren og efteråret 2016 som ærligt ment: At man krævede "noget for

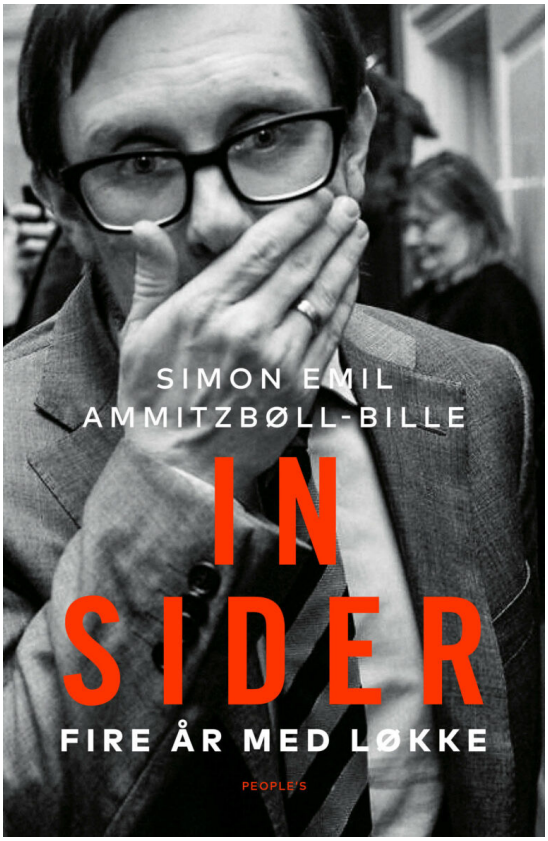
noget", fordi LA vidste, at man aldrig ville få mere politik ud af Løkke og Venstre, end man kunne presse igennem. Man spillede "Chicken" imod magtpartierne. Men umiddelbart efter regeringsdannelsen i 2016 var flere LA-politikere, som var blevet ministre, hurtigt ude at sige, at det hele såmænd bare havde været et taktisk spil for at presse sig i regering. Begge dele kan ikke samtidigt være sande, men var det så spil for galleriet eller efterrationalisering? Dét ret vigtige spørgsmål — ikke mindst fordi regeringsdeltagelsen næsten kostede partiet livet — får man ikke svar på her. Det er dog i den forbindelse interessant at læse (s. 79 ff), at det faktisk ikke var Løkke, der fandt på, at LA skulle i regering men partiet selv — endog flere gange (både i 2015 og 2016). Men også at det ikke faldt i god jord hos alle i folketingsgruppen, som fik det serveret som et fait-accompli snarere end noget, de reelt kunne tage stilling til (s. 97).

Generelt er SEA ikke tilbageholdende med at referere, hvad andre folk har sagt på lukkede møder. Det er bogen faktisk fuld af. Noget af det opsigtsvækkende i bogen er f.eks., at SEA påstår (s. 23), at dét, at LA krævede skattelettelser i toppen snarere end bunden af indkomsterne, var noget, der blev dikteret af erhvervsmanden Lars Seier Christensen dagen efter 2015-valget. At det var, hvad han havde betalt for med sin støtte — noget Seier altid selv og også efter bogens udgivelse har kraftigt benægtet. For én, der som SEA både partipolitisk og privat har nydt godt af Seiers personlige støtte, er det en bemærkelsesværdig udlevering, uanset om den er sand eller forkert.

Der kan siges for og imod den slags brud på fortrolighed — det ville være svært at skrive interessant og selvbiografisk om en politisk karriere uden at gøre det. Men det må dog nok betyde, at hvis SEA nogensinde skulle vende tilbage til politik (sådan som han åbenbart efter 2019 havde drøftet med både Radikale og Moderaterne), så bør alle, han så mødes med, vide, at intet er fortroligt.

Alt i alt giver bogen ikke noget flatterende billede af hverken forfatteren selv, LA-ledelsen eller partiets deltagelse i VLAK-regeringen. Sidstnævnte bliver — nok ofte utilsigtet — fremstillet som et kaotisk misfoster, hvor det i hvert fald var meget andet end liberale politiske ambitioner, der drev værket for LA. Hovedbudskabet i bogen er dermed reelt nok, at man kun sjældent kan stole på politikere, og at hvis Du vil have en ven i politik, må Du købe dig en hund.

Simon Emil Ammitzbøll-Bille: *Insider: Fire år med Løkke*. København: People's Press, 2023. 270 sider.

Boganmeldelse

Martin Ågerup: Hvad det vil sige at være borgerlig. Et opgør med velfærdssocialismen

Kåre Jansbøl

Martin Ågerups nye bog beskriver, analyserer og vurderer borgerlig politik i Danmark gennem de sidste ca. 70 år, og den peger frem mod borgerlig politik i fremtiden. Han viser, at borgerlige politikere alt for ofte har jagtet stemmer og popularitet i stedet for at føre borgerlig politik. En af de primære årsager til dette svigt er ifølge Ågerup, at borgerlige politikere ofte har undladt at fastholde deres ideologi for dem selv og for vælgerne. Samfundet er derfor blevet mindre borgerligt end det kunne have været og det er naturligvis en skam for borgerligt sindede mennesker.

Metodisk bygger bogen på et simpelt og effektivt greb. Ågerup definerer borgerlig ideologi og anvender denne definition som en målestok for, hvor godt eller dårligt partier og politikere har klaret en lang række fortidige, nutidige og fremtidige problemstillinger. Det stramme metodiske greb giver et klart fokus, som anvendes i beskrivelse og diskussion af meget forskellige emner - bl.a. børneopdragelse, møder mellem primitive og moderne mennesker, offentlige og private ydelser, politikere fra alle partier i mange tider, meget forskellige forskningsresultater, og tænkte eksempler.

Det metodiske greb illustrerer faktisk en af bogens vigtigste pointer: nemlig, at borgerlig ideologi kan fungerer strålende som et metode til at behandle næsten alt på en fokuseret måde. Når en forfatter kan anvende borgerlig ideologi som metode i en bog, kan politikere også anvende borgerlig ideologi til at holde fast linje i en borgerlig politik. Skulle man tro.

Hvad er så ideologi? Ågerup forstår borgerlig ideologi som nogle tanker, der bygger på flere hundrede års erfaringer, som er opsamlet og udviklet i samfundsvidenskaberne og den politiske styring af samfund. Borgerlig ideologi er solidt forankret. Modsætningen til ideologi er i denne forståelse stræben efter magt som et mål i sig selv. Ondskabsfuldt - men ikke helt retvisende - beskriver Ågerup Socialdemokratiet som et parti uden ideologi. Socialdemokraterne stræber, hævder Ågerup - modsat de borgerlige - ikke mod et bestemt, ideologisk fastlagt mål, men derimod mod at besidde og udøve magt. Ågerup viser imidlertid, hvordan Socialdemokratiet er blevet udviklet gennem velfærdssamfundet. Ågerup har også et ord for det, som Socialdemokratiet stræber efter, og det ord er "velfærdssocialisme". Velfærdssocialismen ville jeg og mange andre kalde en ideologi, idet den ligesom den borgerlige ideologi er et tankesæt, der er udviklet over en historisk periode gennem erfaringer og teorier omhandlende samfund. Modsætningen mellem borgerlige og socialdemokrater er således nok ikke så meget om de har eller ikke har en ideologi, men snarere om deres ideologi er kritisk overfor velfærdsstaten. Velfærdssocialismen er således ikke særlig kritisk overfor velfærdsstaten og arbejder i høj grad på at gøre velfærdsstaten større og stærkere, hvilket bl.a. foregår ved at øge skatten, indføre regler for alle mulige forhold, samt ved at gøre borgerne mere afhænge af velfærdsstaten. Borgerlig ideologi er derimod kritisk overfor offentlig magt i almindelighed og velfærdsstatens magt i særdeleshed.

Hvad er så borgerlig ideologi? Ågerup besvarer udførligt spørgsmålet gennem hele bogen. På det mest generelle niveau, er det særlige "ved borgerligheden den opfattelse, at statens berettigelse skal defineres ved dens evne til at beskytte borgernes liv og frihed. "Staten er til for borgernes skyld, ikke omvendt. Anerkender man ikke denne præmis, er man ikke borgerlig", skriver Ågerup. "Ansvaret for at skabe et godt liv er borgernes, ikke statens. Anerkender man ikke denne præmis, er man heller ikke borgerlig."

Ågerup bliver mest specifik i sin definition af borgerlighed, når han i 3 retningsgivende principper giver råd til borgerlige politikere.

Det første retningsgivende princip er færre regler.

Det andet retningsgivende princip er at ansvarliggøre borgerne. Borgerne skal i højere grad have ansvaret for sig selv og deres kære, og de skal i højere grad bære ansvaret for og konsekvenserne af deres valg. Heri ligger bl.a. at borgerne i højere grad bruger deres penge på de ydelser, de ønsker, og at offentlige institutioner omvendt i mindre grad bestemmer, hvad forskellige borgere skal eller ikke skal have.

- Det tredje retningsgivende princip er, at give offentlige institutioner det samme, som borgerne, nemlig mere ansvar samt mere ansvar for konsekvenserne af deres valg. Heri ligger, at institutionerne og deres medarbejdere skal måles og afregnes på deres resultater på markedsvilkår eller på vilkår, der ligner markedets.

Markedet er således en helt central del af borgerlig ideologi, idet man i størst muligt omfang skal lade borgere og offentlige og private institutioner handle på et konkurrenceudsat og frit marked. Modsætningen hertil er velfærdssocialismen, som sigter mod at politikere i høj grad bestemmer over offentlige og private institutioner, hvilket ofte vil ske gennem regler.

Jeg kommer tilbage til Ågerups definition af borgerlighed senere. Først ser jeg på, hvordan Ågerup anvender definitionen til at beskrive og analysere borgerlighedens danmarkshistorie.

Ågerups borgerlighedens danmarkshistorie er brutal læsning. Den kan læses som en ca. 75 år lang borgerlighedens tilsyneladende selvforskyldte undergangshistorie. Borgerlige politikere har således helt fra velfærdsstatens begyndelse i slutningen af 1950'erne og frem til opløsningen af den borgerlige blok og den delvise sammensmeltning med Socialdemokratiet i 2022, igen og igen svigtet borgerlig ideologi. Ofte har borgerlige politikere endda overrasket deres vælgere og andre ved at indføre velfærdssocialistiske tiltag tilsyneladende af egen drift, selvom de havde lovet at føre borgerlig politik. Der er lyspunkter, men de er få, og de er sjældent blevet til ret meget.

I slutningen af 1950'erne var Danmark fortsat en af verdens mest liberale samfund, skriver Ågerup. Venstre og Konservative fælles "VK-plan" fra 1959 konfronterede den begyndende velfærdssocialisme direkte. Planen lagde en kurs, hvor danskernes øgede rigdom skulle udmøntes i lavere offentlige udgifter og lavere skatter. Borgerne skulle kunne købe forsikringer og andre ydelser hos private og offentlige udbydere.

Desværre glemte VKR-regeringen i 1965 alt om den plan og indførte i stedet velfærdssocialisme på en række områder. Glistrups valgsucces i 1973 kan i dette lys ses som vælgernes desperate forsøg på at få den borgerlige politik, som de borgerlige lovede, men ikke leverede. De mange nye borgerlige partier, som har set dagens lys siden da, kan forstås som forsøg på at finde tilbage til den borgerlige politik.

Ågerup kalder perioden 1970 til 1998 for et borgerligt comeback. Internationalt havde man bl.a. Margaret Thatcher i England og Ronald Reagan i USA. I Danmark førte henholdsvis Poul Schlüter og Poul Nyrup Rasmussen ret borgerlig politik. I denne periode var der dog aldrig tale om, at de borgerlige gik direkte imod velfærdssocialismen. De borgerlige bestyrede snarere velfærdssamfundet, skriver Ågerup.

Valget i 1998 blev skælsættende for dansk, borgerlig politik. Som i 1959 gik Venstre og Konservative igen sammen om en borgerlig plan, som ville gøre op med velfærdssocialismen. Lavere skat, forenkling af regler og at borgere skulle have ret til at vælge mellem offentlige og private udbydere var dele af planen. Men de borgerlige tabte valget med den snævreste mulige margen. Tabet fik de borgerlige til at beslutte, at de ikke ville gå direkte imod velfærdssocialismen igen. De ville derimod være

et alternativ til den velfærdssocialisme, som de venstreorienterede førte. Altså ville de borgerlige også føre velfærdssocialistisk politik, men bare på en - måske - lidt mere borgerlig måde. Navnet for denne retning blev Hjortdoktrinen, som borgerlige regeringer har ført siden. Ågerup mener, at Hjort-doktrinen var og er en katastrofe for borgerlig politik, og han har mange fine diskussioner og observationer af, hvad den har betydet for Danmark og for borgerlig politik. Ågerup er også overbevisende og nuanceret i sin argumentation for, at meget ville have været bedre, hvis de borgerlige i stedet for Hjortdoktrinen havde fastholdt og videreudviklet en borgerlig politik.

Ågerup opfinder begrebsparret "de jordnære" og "de visionære" for henholdsvis borgerlige og velfærdsocialister. De jordnære er lokale, har kendskab til virkeligheden og har, som det hedder, hånden på kogepladen. De er der, hvor det gør ondt, hvis de tager fejl. De visionære drømmer om et fremtidigt og fantastisk samfund, men de har ikke lokalt kendskab og er reelt ude af trit med virkeligheden. Ofte bruger de visionære andre menneskers penge for at virkeliggøre deres visioner. Begrebsparret er tilsyneladende inspireret af den amerikanske økonom Thomas Sowell samt af Søren Krarup. Jeg mener, at begrebsparret grundlæggende er overforsimplende og derfor misvisende. Det er sjældent, at noget så generelt som at være henholdsvis jordnær og visionær kan bruges til at skelne mellem højre og venstre. Det er usandsynligt, at borgerlige generelt skulle være mere jordnære end socialister, ligesom det heller ikke er oplagt, at venstreorienterede er mere visionære end højreorienterede er. Ågerup er faktisk nogle steder helt enig i min kritik. Han skriver således, at begrebsparret måske snarere skal forstås som en modsætning mellem dem, der virkeligt kender et konkret område og andre, som ikke kender området ligeså godt og som derfor for let kan komme med dårlige forslag indenfor området. Hvis begrebsparret ikke er så fantastisk, burde Ågerup have undladt at anvende det.

Ågerups definition af borgerlighed er knivskarp. Forslagene til at udvikle og implementere borgerlig politik byggende på denne definition virker overbevisende. Alligevel må Ågerup konstatere, at danske, borgerlige politikere igennem en godt og vel 70-årig periode har undladt at gøre det tilsyneladende indlysende, nemlig at følge deres egen ideologi, som - på papiret - ville give danskerne et rigere, friere og enklere liv. Hvorfor har danske borgerlige politikere ikke fulgt deres egen ideologi? Ågerup undersøger dette spørgsmål igennem hele bogen, og selvom der er mange nuancerede og gode diskussioner, kommer han ikke frem til et endegyldigt svar. Det er i min optik positivt. For Ågerup stiller et vigtigt og kompliceret spørgsmål, som han sobert og nuanceret svarer på, uden at drage konklusioner, som der ikke er belæg for. Hvis Ågerup blev presset til at give et enkelt svar på spørgsmålet, ville han nok svare, at borgerlige politikere ikke har stolet nok på deres ideologi. Bogen er således en opsang til borgerlige politikere om at tage deres ideologi alvorlig. Men bogen er også en undersøgelse af, hvorfor det kan være vanskeligt at gøre netop det.

Ågerup undersøger således gåden: hvorfor har danske borgerlige politikere ofte ikke fulgt deres egen ideologi? Den gåde giver bogen stor indsigt i.

Martin Ågerup: *Hvad det vil sige at være borgerlig. Et opgør med velfærdssocialismen*. Grønningen, København, 2024. 280 sider plus noter og indeks.

Boganmeldelse
Anders Krab-Johansen: Fri os fra den værdiløse borgerlighed

Martin Kjeldsen Kragh

Anders Krab-Johansen leverer et veloplagt opråb til borgerlige om at blive klarere på deres eget ideologiske grundlag frem for at acceptere andres. Libertas' læsere er næppe bogens primære målgruppe, dertil savner den nok lidt fokus og skarphed, men læs den og forær den til ham din svoger, der stemmer på Moderaterne.

Forfatteren er kendt af de fleste som en fremtrædende skikkelse i Mediedanmark igennem mange år, pt. som koncerndirektør i Berlingske Media. Mediefolk, også chefredaktører, er kendt for at have meninger om alt muligt, og for at have rig adgang til at sprede dem offentligt. På den vis er der intet overraskende i, at Krab-Johansen nu har skrevet en debatbog.

Det bemærkelsesværdige er dog, at bogen allerede med sin titel bekendtgør, at den er borgerlig, og ikke bare det. Også borgerlig 'så det gør noget'. Faktisk er bogen netop en kritik af, at borgerlige synspunkter opgives af mangel på mod. Et så markant synspunkt er man ikke vant til at høre i mediebranchen, der er stærkt domineret af helt andre politiske opfattelser. Det kræver, at nogen både har mod og brænder for sagen. Det gør Anders Krab-Johansen tydeligvis, og det er et godt udgangspunkt.

Hovedtesen er, at borgerligheden er blevet 'værdiløs', dvs. den er kommet til at mangle værdier. Ud fra sammenhængen må vi gå ud fra, at den nok også, efter forfatterens opfattelse, er blevet værdiløs i betydningen 'nytteløs'. Der mangler et samlet syn på samfundet, og et sprog for, hvad der er godt, menneskeligt og retfærdigt. I stedet har der været fokus på sund økonomi, materiel velstand og individuelle rettigheder. Det er den tyndeste historie om borgerlighed, der har sejret, bl.a. fordi borgerligheden har fornyet sig for lidt siden 80'erne, hvor modsætningen til den traditionelle socialisme og kommunisme i høj grad handlede om økonomi og samtidig var mere eksistentiel.

I vore dage er denne modsætning blødt op, og andre typer af diskussioner er kommet til. Her er påstanden, at borgerlige kommer til kort i diskussioner om de fælles værdier, og at den røde fortælling derfor kommer til at dominere på et dybere kulturelt niveau og i de samfundsinstitutioner, hvor denne kultur er forankret. Borgerlige kan så kritisere den, hvilket opfattes som en gold kritik af fællesskab, dannelse og ekspertise, og i øvrigt gammeldags, asocialt og måske endda inhumant. Er man fx kritisk imod offentlig børnepasning, opfattes man som kritisk mod børnepasning i det hele taget, hvis ikke man tydeligt viser, at man har en klar alternativ idé. En anden mulighed er, at man accepterer modpartens vision og fortælling. Borgerlige har i stigende grad gjort det sidste, når det handler om organiseringen af velfærdsstaten og det værdigrundlag, der enten er grundlag for den eller som dominerer i den. I stedet er der brug for et bredere idégrundlag, som borgerlige med selvbevidsthed kan fremføre som modvægt til de herskende ideer.

Ønsket om en borgerlig vision for fællesskabet kan lyde som noget, der i de senere årtier ofte er fremført af konservative, der i høj grad har kritiseret liberale for et ensidigt fokus på økonomi, og for en mangel på kultur og åndelighed. Det ville imidlertid være forkert at se bogen som konservativ. Tværtimod er det en væsentlig pointe, at liberale og konservative i langt højere grad kan og bør finde fælles fodslag og rette skytset mod de røde, og ikke mod hinanden. Bogen rummer således både klassisk

liberale synspunkter med fokus på økonomi og markeder og værdikonservative synspunkter. Uden at det formuleres sådan, synes håbet at være, at de to typer af synspunkter i højere grad skal være hinandens grundlag. Man kan ikke se samfundstilstanden som udelukkende et udtryk for forkerte ideologiske strømninger og mangel på nogle mere sunde og traditionelle. Der ligger ofte en økonomisk realitet bag, som rationaliseres med idealistiske argumenter. Omvendt er det ikke nok at kræve reduktioner i velfærdsstaten for at få lavere skat. Der skal fremføres værdibaserede forslag, som gør at staten i højere grad understøtter målsætninger inden for fx familiepolitik og undervisning og måske øger friheden til at skabe decentrale løsninger forankret i civilsamfundet, som ikke er formet af en fælles, herskende ideologi.

Dette kommer måske klarest til udtryk i diskussionen om velfærdsstatens indretning. Her er forfatteren virkelig på hjemmebane. Argumentationen er skarp, konkret og overbevisende og et godt eksempel på samspillet mellem økonomi og værdier.

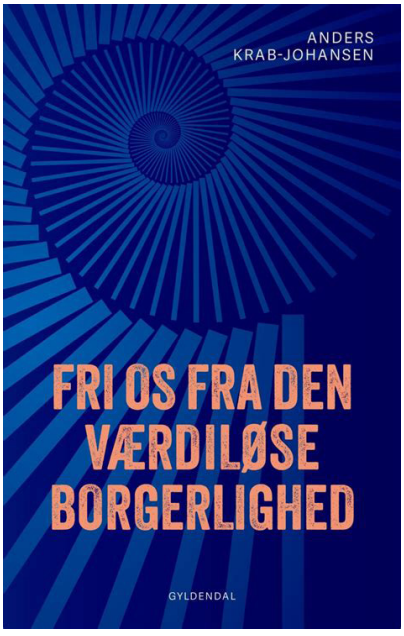
Andre dele er mere entydigt diskussioner af værdier. Ofte males der med en meget bred pensel, mens der andre steder gås mere i detaljer. Eksempelvis bruges der en del plads på spørgsmålet om, hvad en familie er i en tid med adoptivbørn, skilsmisser og regnbuefamilier. Konklusionen synes at være, at man er nødt til at være lidt fleksibel, men at der dog er belæg for at sætte grænsen ved bigami. Denne diskussion er ikke uvæsentlig, men afsnittet overbeviser ikke rigtig, og man undrer sig over at netop dette emne fylder så meget, når fx aktuelle spørgsmål om kønsidentitet, aktiv dødshjælp, abort og tvangsfjernelser i bedste fald berøres overfladisk.

Omvendt er kapitlet om markedet domineret af økonomi. Selvom det måske ikke er her, behovet for ideologisk oprustning er størst, argumenteres der overbevisende for nødvendigheden af frie markeder og kapitalisme. En stor del af kapitlet bruges herefter til at problematisere, at de store tech-selskaber opbevarer umådelige mængder private informationer, og i øvrigt er tilbøjelige til at misbruge deres dominerende stilling. Diskussionen er bestemt ikke irrelevant, men man savner en mere direkte forbindelse til bogens tema.

Samme indvending kan man have mod diskussionen om Grønland og Nordatlanten. Den er lang og detaljerig, og kommer til at dominere alt for meget i kapitlet om udenrigspolitik. Dette på bekostning af eksempelvis en diskussion om det problematiske i den centralisering, ensretning, overregulering og ineffektivitet, der følger med EU-integrationen. Her kunne der ellers nok være brug for noget værdibaseret oprustning som modvægt til de mange borgerlige, der helst kun taler om EU's økonomiske fordele.

Der kunne nævnes flere eksempler, men dette er nok den største anke. Man spørger sig for ofte som læser om, hvorfor man nu skal høre om dette her. Temaet i bogen er vigtigt, Det er rigtigt, at der skal oprustes værdimæssigt, så borgerlige får styrke og mod til at udfordre de institutionelt forankrede ideer. Det er også vigtigt, at konservative og liberale borgerlige bliver bedre til at forstå hinanden og styrke hinanden. Bogen konkretiserer og udvikler ikke i så høj grad, hvad det betyder, men den er et godt udgangspunkt for en videre indsats, og kan som sådan anbefales.

Anders Krab-Johansen: *Fri os fra den værdiløse borgerlighed.* Gyldendal, København, 2024. 256 sider

Vil du skrive i LIBERTAS?

Har du lyst til at bidrage til LIBERTAS, så send en mail til: torbenmarkp@hotmail.com
LIBERTAS bringer såvel artikler inden for som uden for tema, debatindlæg samt anmeldelser af bøger og film m.m., men redaktionen påtager sig intet ansvar for materiale tilsendt uopfordret.

Skrivevejledning

- Alle indlæg skal være skrevet i Word
- Længde: Minimum 3 A4-sider, ikke nogen fast overgrænse.
- Resume af artiklen på maks 150 ord
- Meget gerne: En kort forfatterbiografi på maks 40 ord
- Billeder, figurer og tabeller skal være i **sort-hvid** og vedlægges separat som JPG-filer.
- Noter som fodnoter
- Der kan anvendes afsnitsinddelinger i to (maksimalt tre) niveauer. Overskrift for hovedafsnit med **fed skrift** og underafsnit med *kursiv*.
- Begræns så vidt mulig andre formateringer i teksten. Fremhævet tekst skrives med *kursiv*
- Der kan **ikke** være aktive links til URL-adresser i teksten eller i litteraturlisten.
- Der kan **ikke** være linkede referencer med links fra tekst til litteraturliste
- Noter som fodnoter, ikke slutnoter
- Der anføres litteraturhenvisninger for alle refererede og citerede kilder. Litteraturhenvisninger i teksten anføres som: "En bimetal standard kan defineres som…, Friedman (1992, 127)."
- Litteraturliste bagerst i artiklen. Litteraturhenvisninger anføres alfabetisk efter efternavn og årstal, som i nedenstående eksempler, hvor artikeltitler er i anførselstegn og tidsskriftets navn og bogtitler er med kursiv. Anvend så vidt muligt årstal for det oprindelige værk, og tilføj eventuel årstal for anvendt udgave, jf. Smithhenvisningen nedenfor. Undgå alle former for automatiske litteraturhenvisninger

Litteratur

Friedman, Milton (1990): "Bimetallism revisited," *Journal of Economic Perspectives*, 4, 85-104.
Friedman, Milton (1992): *Money Mischief. Episodes in Monetary History*. New York.
Smith, Adam (1776): *Nationernes Velstand*. København, 2013.

Kommende numre af LIBERTAS

LIBERTAS nr. 85. Juli 2024: **Uden tema. Adam Smith prisen 2024 til Martin Ågerup.**

LIBERTAS nr. 86. December 2024: 50 år: **Nozick, Hayek og den østrigske skole**

LIBERTAS nr. 87. April 2025: 50 år: **Kllimapolitik**

DEN SYNLIGE HÅND

Miraklet, der udeblev

Mads Bjerggaard

For halvandet år siden fandt Venstre, Moderaterne og Socialdemokratiet sammen i et aparte tvangsægteskab. Efter årtiers håbløse blokpolitik, var det endelig blevet tid til at tage livtag med de store problemer. En opgave, som kun en flertalsregering over midten ville kunne løse. Arbejdsfællesskabet var født!

Problemer var der nok af, men de velmente løsninger var heldigvis endnu flere. En økonomisk krise lurede lige om hjørnet. Krig i Europa havde medført et behov for øgede forsvarsinvesteringer. Skatten skulle ned, der skulle gøres op med lovmængden og bureaukratiet, mere lokal selvbestemmelse og frihed i den offentlige sektor og en klimakrise, der en gang for alle skulle bekæmpes på dansk jord. Problemer, der havde akut behov for problemløsning fra SVM-regeringen.

Hvad er så konklusionen efter dette halvandet år? Har arbejdsfællesskabet sejret sig selv ihjel med revolutionerende nybrud og visionære ændringer? Næppe.

Indtil videre, er der næsten ikke den politiske beslutning, som ikke er blevet sparket til hjørne. Vi ser i disse år en overflod af kommissioner, arbejdsgrupper, udvalg og råd, som alle har til formål at foretage en faglig vurdering og sparke regeringens ansvar for at træffe nogle former for beslutninger et par år ud i fremtiden. Beslutningerne bliver til syltekrukker, som i mellemtiden formår at lænse borgernes skattekroner, hvortil regeringen vælger at følge indstillingerne eller ej afhængig af, om det passer ind i deres forudgående forståelse. Belejligt.

For de områder, hvor der rent faktisk er blevet taget beslutninger, har regeringen vist, at de primært gør sig i skåltaler og tomme hensigtserklæringer pakket ind i et mantra om ansvarlighed.

Den økonomiske krise blev hurtigt afblæst, men heldigvis ikke hurtigere end, at de visionære parter nåede at afskaffe en helligdag i arbejdsudbuddets tegn. En effekt, som skulle sikre 8.500 flere hænder, men som ved nærmere eftersyn blot sikrer 6.500 i øget arbejdsudbud - en effekt, som ikke forventes at være varig.

Skattelettelserne kom, men på bekostning af et mere indviklet skattesystem, hvor det må forventes at være blot en mindre håndfuld menigmænd, som ærligt og redeligt kan beregne deres egen skat. Den varslede bølge med mere frihed i den offentlige plejesektor forblev ved hensigtserklæringerne og frivillige ordninger og opgøret med bureaukrati og regelbyrden virker primært som noget, at Statsministeren adresserer, når der har været lavvande i aktiviteten på hendes sociale medier.

Træerne vokser ikke ind i himlen, uanset hvor mange gange man gentager, at man har fundet de vise sten. I takt med, at den varslende forandring udebliver og den folkelige opbakning rasler ned, må SVM-regeringen siges at være et selverklæret vidunder, som udeblev.